צִוִּיתָךְ יֵעָשׂוּ: פ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי

פִּקֻּדָתֶךָ יַעֲבִדוּן: יב וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה לְמֵימָר: יג וְאַתְּ מַלֵּל עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּרַם יָת יוֹמֵי

לקט בהיר

יג) פי' הכתוב אמר ב' דברים שמן המשחה וקטורת, ונהכרח מה שאמר אח"כ לקודש אינו אב על שמן המשחה רק על קטורת, כי מדאמר לקודש בפת"ח הידועה פירושו כאילו אמר להקודש כלומר לצורך מה שהוא קודש בכר, ואין פירושו לעשותו קודש, שא"כ היה לו לנקוד לְקֹדֶשׁ, ושמן המשחה נעשה גם לכהנים ולדברים שעדיין אינם קודש, לזה נהכרח שפירושו לצורך ההיכל והמקדש שהוא קודש

רש"י

לקדש. לצורך הקטרת ההיכל שהוא קדש[יג]: (יג) **ואתה דבר אל בני ישראל.** ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן[יד] אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: **אך את שבתתי תשמורו.** אף על פי שתהיו רדופין חרחין[טו] בזריחות המלאכה שבת אל תדחה מפניה,

(ג"א): יד) פשוט הוא שאינה ואתה מיותר, כי תינח „דבר" לנוכח הוא ופירושו אתה דבר, ונא רש"י לתרגמה, גם יהיה מתורץ בזה הסמיכות של פרשת שבת לכאן ובפרט שכבר שמענוהו בעשרת הדברות ובפ' משפטים, אבל מוך מזה כוונה עמוקה לרבינו במאמרו זה, לעשות הקדמה למאמרו הסמוך ולתרץ קו' המפרשים עליו וברא"ש הרמב"ן ז"ל (ב"ב), וזה מה שאמר במתק לשונו אל יקל בעיניך וכו' עי"ש: טו) פי' הגם שעל פי ההלכה אין מקום לדחות את השבת, שהלא שבת עשה ולא תעשה היא ומלאכת המשכן רק עשה, אעפ"כ מאמר שדבר גדול ונשגב הוא שנכפוף ונספחם גם כלתה נפשכם לרחות שכינתי שוכן בתוככם, גם צויתי אתכם לעשות לגרבי נזה קודש, וכדי שיהא לכם כפרה על מעשה עגל, לזה תהיה

אור החיים

יב. **ויאמר** ה' וגו'. צריך לדעת למה שינה לומר כאן ויאמר, וראיתי בתכילתא שאמרו ויאמר ה' אל משה לאמר לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, וצריך לדעת מה נשתנה פסוק זה לדרוש בו כן ויותר היה נכון לומר הדברים בוודאי באמור ראשון בתורה, ואולי שהרגישו מקושיתינו[טז] ואמרו כי ויאמר לשון מעלה על דרך אומרו (ישעי' ג') אמרו לדיק כי טוב ומה היא המעלה שאמר ה' אליו בלא אמצעי, ובסמוך יתבאר הטעם באופן אחר:

יג. **ואתה** דבר וגו'. צריך לדעת אומרו ואתה[יז] מה שאינו רגיל לומר בשאר מצות, גם תוספת וא"ו, עוד למה כפל לומר דבר אל בני ישראל לאמר, והגם שפירשתי בתחלת פרשת תרומה כי צריך לומר דבר ולא תספיק לאמר לבד, כאן הוסיף לומר תיבת לאמר פ"ב מלבד לאמר ראשונה, עוד צריך לדעת אומרו אך, ואומרו שבתותי לשון רבים[יח], ורבותינו ז"ל דרשו בפרק כלל גדול (ס"ע.) שבא ליתן שמירה אחת לשבתות הרבה[יט] יע"ש, ובמקום אחר (מכילתא) דרשו שבתותי להביא דברים שהם משום שבות, ונראה לפרש הכתוב וקודם נעמוד על כוונת תיבת אך את שבתותי ונעלה דרך שם להשכיל אומרו ואתה ותוספת לאמר, ויתבאר על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קכ"ט.) שמחלליה את השבת לוקחי חולה שיש בו סכנה ולכל פקוח נפש וכדומה, והוא מה שרמז באומרו אך את שבתותי פירוש יש מליאות שאין לך לשמור שבת, ודקדק באומרו את שבתותי[כ] לכלול כל הנקרא שבת בין שבת בראשית בין יום הכיפורים בין שאר מועדות למלאכות האסורות

אור בהיר

סח) שהכתוב שינה לומר ויאמר, ומזה יצא להם לדרוש, ודוקא כאן שנאמר ויאמר ה' אל משה לאמר, אבל לא במקום שלא נאמר תיבת לאמר, כגון ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וכדומה שלא ניכר השינוי. או משום שעיקר הדרוש הוא שיש בכתוב ב' פעמים אמירה. סט) הלא תיבת דבר לבדו פירושו אתה דבר. ע) והוא כענין אמירה לאומרו אך, שהוא מיעוט. **עא)** פירוש חטאת אחד על העלם אחד. הגם שעשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה. **עב)** תיבת את ריבוי הוא, וגם לשון רבים.

R. Simon

(1)

שַׁבָּא דִי לִי תִּטְרוּן אֲרֵי אָת הִיא
בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן

תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה

רש"י

כל אכין ורקין מעוטין[יט], למעט שבת ממלאכת המשכן: **כי אות היא ביני וביניכם.** אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהתחילי לכם את (השבת שהיא) יום מנוחתי למנוחה[כא]: **לדעת.** כאומות הה

לקט בהיר

האהבה מקנקנת את השורה, וזה מה שאמר במאמר הקודם אל יקל בעיניך, פי' מתחת הענין תהיה מצות שבת קל לגבה (ב"ב), ובמכילתא פ' ויקהל אמרו חז"ל שסד"א ללמוד מעבודה שדוחה שבת, כמו כן יהיה מכשירי עבודה כגון לבנות מזבח דוחה אותה: טז) אין זה מה שאמרו חז"ל

אכין ורקין מיעוטים הם, ולא נמצא דרוש זה בדברי חז"ל (הם דרשו אדרבה למעט שבת ולחללו במקום סכנה), אלא כוונתו לפרש פשוטו של מקרא, כי במקומות רבים מצינו כענין זה שהכתוב אמר דבר ונאופן אחד רצונו לשללו ולבטל אותה הוליא כוונתו בלשון אך, ואין זה דרוש ולא עמדו בו חז"ל ולא אמרו בו מידי, כגון בפ' במדבר אמר שימנה את שבטי ישראל וגמר אומר אך את מטה לוי לא תפקוד, וכגון המלאך אמר לבלעם לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך וכו' ורבים כזה, ורבותינו ז"ל ביותא אמרו למעט את השבת במקום סכנה זו דרך דרש, לפי שלא מצא כאן מלאכת המשכן שעליו יחזור תיבת אך, אבל רש"י שעבודתו ומטרתו לפרש ע"פ פשוטו הקדים ואמר שתיבת ואתה מדבר במלאכת המשכן ועל זה קאי תיבת אך למעט בו (ג"א), וא"ת אחר שיש לנו הסמיכות וגם תיבת ואתה הרי ידענו ששבת לא נדחה ולמה עוד תיבת אך, יש לומר שהיינו אומרים שבא הכתוב לומר שבשאר דברים שאינם מלאכת המשכן באיסורו עומד ועל זה בא הסמיכות שלא נאמר כיון דאידחי אידחי, אבל מלאכת המשכן אה"נ שמותר, לזה בא אך למעט אפילו מלאכת המשכן (ד"ד), עוד י"ל כי בלא אך היינו אומרים דוקא על ידי נכור אסור מלאכת המשכן כגון הולאה והבערה שהוא מלאכת פומבי, אבל האומנין יכולים לעשות מלאכתן שהוא כמו העבודה המותרת בבית המקדש תמידין ומוספין והמנורה וכו' (מהרי"א): יז) תיקון בזה מה שהתחיל הכתוב בלשון רבים שבתותי וסיים בלשון יחיד כי אות „היא" ולא אמר אותות הם, לזה אמר שתיבת היא מוזר אל תיבת תשמורו כלומר אל המנוחה, שמה שתשבתו ביום מנוחתי וביום מנוחתי זה הוא אות ביני וביניכם שבחרתי בכם, כי המלך בוחר לשמות דוקא עם אהובו (סה"ז), עוד ר"ל בזה שכוונת הכתוב לתת טעם למה נאמר נדחה עבודה גדולה מזה שהיא מלאכת המשכן בפני שבת, לזה אמר אות „גדולה" היא, שאל תתשוב ששמירת שבת היא רק גזירת המלך באשר הוא שבת בו, לא כן הוא, אלא היא מקור וגורם להשראת שכינתו בתוכינו בכלל, כי הלא היא האות שבחר בנו בכלל, ובלא שבת אין השראת שכינה ואין צורך לבנין בית המקדש (צל"ד):

אור החיים

בכסם, גם לרבות אפילו שבת אחר שבת אם עדיין הוא מסוכן לא יאמר אדם כבר חללתי עליו שבת אחת אלא הרי הוא בהיתר עד שילא מהסכנה. עוד נתכוון לרמוז[יז] ענין אחד שהעלו רבותינו ז"ל (יומא פ"ד:) (באחרונים) והוא שאם אמדוהו לחולה שיש בו סכנה שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת שבת ח' ימים אין אומרים שלא לחלל אלא שבת אחד[יח]) אלא יעשה מיד אף על פי שמחללין ב' שבתות ע"כ, והוא אומרו אך את שבתותי. עוד ירמוז באומרו את שבתותי לתת טעם למיעוט למה

אני אומר לך שתחלל שבת על החולה אין זה קרוי חילול אדרבה זה קרוי שמירת שבת חלל עליו שבת אחת אלא כדי שישמור שבתות הרבה, ושיעור הכתוב כפי זה הוא על זה הדרך שמרו שבתות הרבה על ידי שתעשה מיעוט שמירה בכסם ומליאות הדבר הוא לחלל שבת על החולה שבזה אתה מחלל שבת אחד לשמור שבתות הרבה, ואין אומרים בזה אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, כי דוקא בעובר עבירה ומחלל שבת בידו כאותה שאמרו (שבת ד'.) הדביק פת בתנור שחלל שבת וחייב

אור בהיר

עג) בלשון רבים שאמר. **עד)** ויתמיל הרפואה ממולאי שבת.

אור החיים

מיתה״) על זה אין אומרים לו חטא כו׳ אבל חולה אמרה תורה חלל אפילו דוד מלך ישראל אם יזדמן הדבר לידו יחלל וכגמגא מהדבר אין זה אלא מזלזל במצות האל ח״ו, וגמר אומר כי אות היא ביני ובינייכם״) פירוש ואם כן אם אין שומר אין שבת, ואומרו לדעת כאן נתחכם ה׳ להודיע שקדושת נפש ישראל גדולה מקדושת שבת שזה נדחה מפני זה ודבר פשוט הוא שהקטן הוא הנדחה מפני הגדול״), והוא אומרו לדעת פירוש בזה אתה יודע כי אני ה׳ מקדשכם יתגדל ויתקדש שמו יתברך. ורש״י ז״ל פירש אך למעט מלאכת המשכן שלא תהיה בשבת, ודבריו אמת אלא שמשמעות המיעוט הוא בשבת לא חוץ ממנו״), גם מנין יעלה על הדעת שיעשו מלאכת המשכן בשבת שילרך למעט, ואין כוונתינו בפירוש זה להקשות ולהשיג על הפירושים ובפרט דברי רש״י המקודשים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. ולדרכנו נשכיל לדעת כוונת ה׳ באומרו ואתה דבר וגו׳ שהכוונה היא לגד שרמז ה׳ מיעוט אחד בשמירת שבת ומיעוט זה לא נודע מעשהו מה יגיד ואל משה אמר בעל פה תבונתו ולא בכתב מפרש כי תורתינו שהתעלה דבריה מזוקקים ואותיותיה ספורות וכל אות ואות מגדת הלכות ונפלאות כאשר יסד בה האדון בחכמה רבה בשבעים פנים וארבעה אופנים ול״א נחיצות וכל נחיצ בכמה שבילין, ולא ולמד מאמרם ז״ל (במד״ר י״ט) בפסוק (מ״א ה׳) שלשת אלפים וגו׳ והכל במקרא מועט, אלא שיש לך לדעת שיש דרשות ודקדוקים בתורה שהם חובת כל אדם נברא להכירם והם דברים שיש בהם הלכות ויש שאין בהם חובת כל אדם, ואל יקחך לבך לדבר לפני האלהים למה יעשה כה לעבדיו להעלים מהם תעלומות חכמה ולא הודיע כל דבר בכתב מפרש, הנה תשובתך לנוכח עיניך כי הם דברים שלא יכילם ספר, ולא ולמד מאמר קדמונינו (שבש״ר פ׳ לריח שמנך) שהיו אומרים לו חטא לכו׳ אבל חולה גוילים כו׳ אינו מספיק לכתוב מה שלמד מרבו ולא חסר ממנו טפה מהים וכן תלמידו אמר עליו, והכל רמוז יותר במקרא גדול אדוניו ורב תבונות אשר כתב מקרא מועט ובו השמיע מה שאין כח בנברואים לכתוב מיום ברא אלהים אדם על הארץ עד סוף כל הדורות והכל נמסר למשה בסיני, ולזה נלד שאמר בכתב מיעוט בשמירת שבת ובעל פה נאמר למשה כוונת המיעוט והיא תורה שבעל פה לזה לזה ה׳ למשה לומר לישראל כוונת הדברים אשר הודיעו ולהשמיעם לכל עם ישראל כי דבר זה הוא חובה להשמיע לכל, והוא אומרו ואתה פירוש מלבד המכתב תוסיף אתה לדבר להם בעל פה כוונת המאמר הסתום שהוא מה שממעיט בשמירת השבתות. וזה הוא אומרו דבר אל בני ישראל לאמר פירוש דבר להם כוונת המאמר מה שפירשתי לך בו כי המאמר עצמו כבר אמר לאמר ולא בא אלא על אמירת הפירוש הנאמר לו בעל פה כנזכר כי הוא זה מהדברים שהם חובת אדם לשמוע, ועל פי דרך זה יש לנו להתהלך באורחות חיים בכל התורה אשר יאמר הכתוב לאמר ואזור לומר דבר אל בני ישראל אחת לדברים שבכתב ואחת לדברים שבעל פה הצריכין להלכות אשר יעשה אותם האדם, והגם שפירשנו באופן אחר אלו ואלו דברי אלהים חיים. עוד נראה לפרש אומרו ואתה וגו׳ על דרך מה שאמרו במסכת שבת (י״:) בפסוק לדעת כי אני ה׳ וגו׳ שאמר הקב״ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי וכו׳ מכאן שהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו״), והטעם כדי להחזיק לו טובה וחיות והקשו מקירון פני משה ואמרו כי של משה עבידא לאגלויי וכו׳ ע״כ, והוא אומרו ואתה דבר פירוש לא תקח שיעור מעצמך כשתגלה לך מתנת קרנות הוד ולא הודעתיך תאמר כן הדברים במתנת שבת שאני נותן לישראל ולא

אור בהיר

עד) שנתן הפת לנעור במזיד, אין אומרים לחבירו לעשות בשבילו אפילו איסור דרבנן כרש״י הפת. עו) וזה מעשה לפתור, שאמר לחלל את השבת, ואמר על זה הטעם כי אות הוא ביניהם. עז) ואפשר שזה כוונת המתבר ז״ל מה שאמר בסוף פסוק הקודם ובסמוך יתבאר הטעם וכו׳, שעל כן אמר כאן ואתה ה׳ שבא הכתוב לרומם אותנו יותר מקדושת שבת. עח) פירוש המיעוט אינו במלאכת המשכן, ולפי דעתו ז״ל שם היה לו להיות. עט) ודוקא נתנה שנתן לו ע״י אהבה שאין המקבל מתבייש, אבל הנותן

לְמַדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשְׁכוֹן: ד וְתִטְּרוּן יָת שַׁבְּתָא אֲרֵי קוּדְשָׁא הִיא לְכוֹן מְחַלְּלָנַהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל אֲרֵי כָּל דְּיַעְבֵּד בַּהּ

מְקַדִּשְׁכֶם: ד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה

רש״י

כי אני ה׳ מקדשכם״ח): (יד) מות יומת. אם יש עדים״ט) והתראה (מכילתא): ונכרתה. בלא התראה״) (שם): מחלליה. הנוהג בה חול*כא) בקדושתה: שיטי נטשאות • מנהג ביזיון וחול.

לקט בהיר

יח) פי׳ מקדש אתכם דוקא ולא האומות, וזה נתברר ונתוודע ע״י שמירת שבת וכנ״ל. וחז״ל בשבת י״: שדרשו מכאן הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, אין שמירה, כי המיגה קובל הכל לדעת כל מי שצריך לדעת, וזה שבכאן הוא פשוטו, ובפסוק שביחזקאל (כ׳ י״ב) בהכרת לפרש פשוטו ע״י״ש (סה״ד): יט) ורמיתי שלא בא בתורה בתייני מיתות ב״ד יומת בלבד, אבל מות יומת נאמר בכולן (רמב״ן), ופעם יש בדבר, שהכפל מות יומת פירושו אדם זה שהוא בן מות לשמים יומת על ידכם, לא כן במקום דכתיב יומת בלבד (אדה״ח), וא״כ כאן דכתיב מות יומת הרי הוא מיתת ב״ד, חו דוקא בעדים והתראה, וממילא נשמע שמה שאמר הכתוב ונכרתה הוא בלא עדים והתראה: כ) וכן בלא עדים חייב כרת, ולא מצריך הכתוב עדים רק לגרר האמת לפני ב״ד של בני אדם, אבל קמי שמיא גליא אם היה שוגג או מזיד (נח״י), וכן הוא במכילתא ח״ל: המזיד בינו לבין עצמו מנין ת״ל ונכרתה להביא המזיד בינו לבין עצמו עכ״ל: כא) פי׳ הגם שלשון זה נאמר מן הפתח על בזיון, כגון בפ׳ אמור אבל בת כהן שזינתה את אביה היא מחללת, אבל פי׳ התיבה היא מלשון חול וחולין, ובמה שעשה מלאכה הרי עשה חול מקדושתה וחללה, והנה אמת שהעושה מלאכה בשבת בשאט נפש הרי זה מחלל שם שמים, והא לך לשון הרמב״ם פ״ה מה׳ יסודה״ת כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה וכו׳ הרי זה מחלל את השם וכו׳ ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים עכ״ל, עם כל זאת אין כוונת הכתוב כאן על זה, מפני ב׳ טעמים, חדא מה נשמנה שבת הלא כן הוא בכל המצות, והשניה שאמר מחלליה פי׳ את השבת חילל ואין המדובר מחילול ה׳, וזה יש לתת טוב טעם למה שינה רבינו את הסדר לפרש קודם מות יומת גם ונכרתה ורק אח״כ מפרש מיתת מחלליה הקודם בקרא, משום שבלא זה היינו אומרים מכח הסתירה של מות יומת ונכרתה שמן הפתח חייב כרת ואם כיה וחילל את השבת כגון בפומבי ובפרהסיא דוקא אז מות יומת, לזה מייתב רבינו קודם הסתירה שזו בעדים והתראה חו בלא התראה, וא״כ בהכרח פי׳ מחלליה שעשה בה מלאכה כמנהג חול (ב״ב):

אור החיים

תגלה לא כן הוא אלא דבר וגו׳ ולא תקח המשפט ממך, והטעם הוא שאתה עתיד לדעת אבל ישראל לא עבידי לאגלויי שידעו שיש לכם. ואומרו אות הוא פירוש ואל תאמר והלא גם שבת עבידי לאגלויי וידעו מעלמן שיש לכם בו מנוחה ושונג גם התכונות לגוף לבל יחלה מיגיעות הטרדה וכמה פרטי הטובות, לזה אמר כי אות הוא פירוש כל המנוחה והטונג הנרגש לישראל ביום שבת אינו אלא אות היא ביני וגו׳ פירוש סימן לטובה הנגזרה״) והיא בחינת עולם שכולו שבת והוא מושלל הכשגבה זולת על ידי מלות שבת והיא נשמה יתירה הנאה ממנו והבן כי הוא סוד עתיק, ואם כן לא עבידי לאגלויי לזה דבר וגו׳ לדעת וגו׳ כי צריך להודיע מעלת המתנה לאחזוקי עליה טובה ולברך לנותן ברוך הוא אשר מקדשם בקדושת שבת להשיג האושר המופלג והמופלא:

יד. ושמרתם את השבת. צריך לדעת למה חזר לנוות על שמירת שבת ולאת טעם חדש כי לפי שקדם להחיר חילול שבת לאולה כמו שפירשנו בפסוק שלפני זה ואם שיטעה הטועה כי לגבי חולה זה נעשה שבת חול ויש לחללו אפילו לפרטי הרפואה

אור בהיר

לדקה שהמקבל מתבייש מתן בפחר יכפה לף (חום׳). פ) פירוש מנוחה גשמית שאתם נוחים בה הוא רק אות ופועל דמיוני על

ויאמר יי׳ אל משה. לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח:

אך את שבתותי תשמורו. למה נאמר לפי שהוא אומר (שמות כ) לא א) תעשו כל מלאכה. אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה משום שבות מנין תלמוד לומר את שבתותי להביא דברים שהן משום שבות. כבר היה רבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא מהלכין בדרך ולוי הסדר ורבי ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך אחריהם ונשאלה שאלה זו בפניהם מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי ישמעאל ואמר (שם כב) אם במחתרת ימצא הגנב ומה זה הוא ספק שבא לגנוב ספק שבא ב להרוג והרי דברים קל וחומר ומה שפיכות דמים שמטמא את הארץ ומסלקת את השכינה הרי ג היא דוחה שבת קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר מה מילה שאינה אלא אחד מאיבריו של אדם דוחה שבת קל וחומר לשאר כל גופו. ד אמרו לו ממקום שבאת מה להלן בודאי אף כאן בודאי. רבי עקיבא אומר ה אם דוחה רציחה את העבודה שהיא דוחה שבת קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה השבת. רבי יוסי הגלילי אומר ו כשם שהוא אומר אך את שבתותי ז תשמורו אך חלק ויש שבתות שאתה דוחה ויש שבתות שאתה שובת. רבי שמעון בן מנסיא אומר הרי הוא אומר ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם לכם שבת מסורה ואי אתם מסורין לשבת. רבי נתן אומר ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם חלל שבת אחת כדי שתשמור שבתות הרבה:

כי ח אות היא ביני וביניכם. ולא ביני ובין אומות העולם:

לדורותיכם. שינהוג הדבר לדורות:

לדעת כי אני יי׳ מקדשכם. למה נאמר לפי שהוא אומר ושמרו בני ישראל את השבת. שומע אני אפילו חרש שוטה וקטן תלמוד לומר לדעת כי אני יי׳ לא אמרתי אלא במי שיש לו דעת:

כי

א) תעשה.

הגהות הגר״א א. אל משה לא ע״י תורגמן לא על ידי מלאך כו׳: ב. להרוג ושפ״ד שמטמא כו׳: ג. היא ניתן להצילו בנפשו, ק״ו כו׳: ד. „אמרו לו כו׳ אף כאן בודאי״ מיותר: ה. אם דוחה פקוח נפש את העבודה כו׳ (כמדומה שכן הגיה): ו. „כשם שהוא אומר אך״ מיותר: ז. תשמורו יכול לכל ת״ל אך חלק כו׳: ח. אות היא, מה לפלוני חנותו נעולה שהוא משמר את השבת, מה לפלוני בטל ממלאכתו שהוא משמר את השבת, מעיד למי שאמר והיה העולם שברא את עולמו בששה ימים ונח ביום השביעי, וכן הוא אומר ואתם עדי נאם ה׳ ואני אל. ביני וביניכם כו׳:

ברכת הנצי״ב

ושמרו וכו׳ חלל שבת אחת כדי שתשמור שבתות הרבה. כשמילתות סי׳ מ׳ כביא דרשה זו, ש״מ דס״ל לכלכה. ומע״ג דאין קיי״ל כרבא דקלסי׳ לדרשא דשמואל ביומא ד׳ פ״ב ב׳, דנפ״ל כיתר פקוח נפש מדכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שיומות בהם, מכ״מ נפ״מ בדרשה זו לענין עובר דאינו בכלל אדם, כמבואר בגמרא ד׳ מ״ד מ׳ דמפרש הא דתנן תינוק בן יום אחד ממעא בנגעים מדכתיב אדם כי יהיה וגו׳, אדם כל שהוא, ועובר אינו ממעא בנגעים כדתנן בנגעים ריש פ״ז אלו בכורות עכורות כו׳ בקטן ונולד. כן אמת דבא״ר מבגר״א מס׳ נגעים כתב דממעטינן עובר מאיש, אבל א״א לומר כן דמאיש נתמעט עובר, דא״כ אפילו פחות מבן י״ג נמי, והרי בערכין ד׳ ג׳ מ׳ אי בכל מטמאין בנגעים לאתויי קטן, פשיטא, סד״א איש למעוטי קטן, ואימא כ״א אדם כי יהי׳ מכ״מ, ואלא איש למ״ל לכתוב איש פורע ופורע כו׳, הרי מבואר דלא אתי איש למעוטי עובר, ובל״ס בתלמיד שמע ומעב בדברי בגר״א, ועובר נתמעט מאדם עד כי יולד. עוד ראיה דעובר

אינו בכלל אדם שבתורה, מדאי׳ בסנהדרין ד׳ י״ז ב׳ משום ר״י אמרו אף על העוברין דכתיב שופך דם האדם באדם, אחאו אדם שהוא באדם, הוי אומר זה עובר שבמעי אמו. ואי אי דעובר בכלל אדם, למ״ל קרא דאדם באדם, לכתוב שופך דם האדם דמו יישפך. אלא ודאי לא נקרא עובר אלא אדם שבאדם, ולא אדם סתם. [וכ״ז דלא כשר״ת מ״ו סי׳ ל״א ע״ש]. ומכ״מ מחללין עליו את השבת מכאי דרשה ושמרו בני ישראל את השבת וגו׳ חלל עליו שבת מ׳ כדי שישמור שבתות הרבה. והיינו שכ׳ בכ״ג בכלי יוכ״ל דמאכילין לאם ביוכ״כ בשביל העובר אי ידעינן דמתעקר ולדה אי מתעגת, והוא ברא״ש ור״ן פ׳ יוכ״ל, וכמש״כ הרמב״ן בס׳ תכ״א שער הסכנה מעם זה חלל עליו שבת מ׳ כו׳, והוכחתי בס״ד בהע״ש סי׳ קס״ז אות י״ז, דהכי הוא דעת השמילתות, ושם הוכחתי דבספק סכנת העובר אין מחללין אה״ש, והקושיית רבא ביומא פ״ז הדרש, והולכו נמי אשכחן ודאי ספק מגן. והיינו דדייק בכ״ג אי ידעינן דמתעקר ולדה:

אין

כי אני
שב
קדושת
מזמור
ושמרת

כי קדש
על
משמר א
משמר א
שברא א
וכן הוא ז
מחלליו

עונש שנ
(שמות כ)
כל מלאכ
היום עוני
לומר מח
שמענו תי
שאין תל
אלא להב
ברבי יאש
שהקיפו ז
שלא יהו
נחלל את
אפי
כי כל
ההי
אות אחת

ב בה.

הגהות הגו

בה מלאכה

אין הכרו
פרשה
הנפש הד
יכול כו׳
נקדו

(3)

שאם סיפר מקולה מקרעים ו' חלים כלומר הכי נמי תמיי כמסכת ר"ה (דף יד) דרב המר מסר כלפי חסד כשהן מקולין ר"ל כשבולר מלות כשמסרבה מקולים מי כשיעור אבל כהני מעיר בכלים לרבין נמוכי:

מתניתין דעבדין לה חס ושלום כדי: אין יודעין דמי מלמד וכתוב מתקין ו' כשולם חס שום ומפרעים ממנו שנתיה הכי מקרן יש ו' לשמ"ב וכל שנתיה מרוכים ונקבי מרגיין ו' סיע דעבדין לה מאמנה יש כים מסמלמין ו' מכר מנתיה מלן לחוים מתקן ו' שם רע רבן לחר פיתם לשלם מלמלן מעקרת מעיקרן ו' כשכר מרחק ומקרן קיימת ומן מעמדין קיימת לו רבי יעקב אומר מרגין ו' מכר מכר רבי יעקב אומר מכר מכר רבי יעקב הא מתמה דעד המיתה לא מקרקע מרבי יעקב ולפי מקרעי לאחר מכר בין מתרגין בן כיי"מ הלן מרבי יעקב לגר ר"ל מחמי דעבדין לה חס ושלום כדי מכשלם הה ומעדין לו הכיי"מ לה מלמלים קמיי מרגיין ו' מכר מכר מכר מרגיין מרגיין ו' מכר מכר מרגיין ו' מכר מכר מרגיין ו' מכר מכר

תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָ וּלְךָ תִּהְיֶה
צְדָקָה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס שביעי ד לֹא־
תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ
מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ: טו בְּיוֹמוֹ
תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ
כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ

תְּחַב לֵהּ יָת מַשְׁכּוֹנָא כְּמֵעֵל שִׁמְשָׁא וְיִשְׁכּוּב בְּכִסּוּתֵהּ וִיבָרְכִנָּךְ וְלָךְ תְּהֵי זְכוּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: יד לָא תְעַשְׁוֹק אֲגִירָא עַנְיָא וּמִסְכֵּנָא מֵאַחָיךְ אוֹ מִגִּיּוֹרָךְ די בְּאַרְעָךְ בְּקִרְוָיךְ: טו בְּיוֹמֵהּ תִּתֵּן אַגְרֵהּ וְלָא תֵעוּל עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא אֲרֵי עַנְיָא הוּא וְלֵהּ הוּא מְסַר יָת נַפְשֵׁהּ וְלָא יִקְרֵי עֲלָךְ

לקט בהיר

של משכון, שא"כ למה אמר המשל דוקא במכסה והיל"ל לא תעשק בעבוטו, ועוד ממה נפשך אם לא נתן רשות גזילה היא, ואם נתן, רבית הוא, ואין נפ"מ עני או עשיר (מ"ל), ודרך לשון הקודש לדבר כן, כגון (פסוק ט"ו) ולא תבוא עליו השמש שפירושו לא תבוא השמש ושכרו אתך, או (נרא' ל"ב ל"ג) וזרח לו השמש: כד) פי' כל היום יהיה מושב לו כלומר יהיה אצלו: כה) שא"כ אלא דוקא אם מברך יהיה לך לצדקה היל"ל וברך ותהיה לך לצדקה, ומדפסיק בחינם ולך ענין בפני עצמו הוא: כו) בשלמא מה דכתיב עני ואביון לא קשיא, שדיבר הכתוב בהווה, אבל בכלל למה כל הכתוב ומה מוסיף הלא יש בכלל לא תעשוק את רעך בין עני ובין עשיר, ומשני אה"נ וכאן הוסיף לאו לענין: כז) רצונו לומר אין שכיר כמו שכר, שכיר פירושו אדם העובד שכר פירושו דמי השכירות, לזה אין פי' הכתוב לא תעשוק דמי שכירות של עני אלא אסר ב' תיבות המורגלות לא תעשוק את השכיר משכירתו ונאיה שכיר אמרתי שהוא עני (נח"י): כח) עני ואביון הם ב' דברים, אביון יותר מעני שאין לו כלום ולזה תאב לכל דבר והוא מלשון תאוה ותאבה, פעמים בא בוא"ו כגון (תה' קל"ב י"ג) אוה לשובב לו, ופעמים בב"ת כגון (שם קי"ט מ') הנה תאבתי לפקודיך, ושורשו אָבָה וממנו נעשה אביון כמו מן שורש עָלָה נעשה עליון (ראב"ע), ורש"י פירש בב"ת ח"ל אביון מעוה מעני ולשון אביון האוהב ואינו משיג מה שמשאו מתאוה לכל טוב ואשמעינן קרא דעני קודם לאביון משום דעני כסיף למתבעיה (מתביש לשאול) אע"ג דלריך אבל אביון הורגל לבושם ולא כסיף למתבעיה עכ"ל: כט) הגם שגר לדק ישראל גמור הוא לריך לרבותו דכתיב מאחיך (דממעטינן ממנו גוי) דלא נימא מקנא אחיך למעט את הגר (תוס'): ל) דכתיב ביה שעריך (לעיל י"ד פ"א) לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (רש"י), כי ודאי שאין חילוק בין גר זה שהוא מעיריך או מעיר אחרת: לא) דליכא למיעוטי מולה לגרן שהרי מובא הגוף הוא (תוס'), ולא שייך

אור החיים

כנגע עצמו ושורשו עודנו מושרש בו:

טו. ואליו הוא נושא וגו' וכיה בך חטא[קכה]. כאוונה שבגם שעושק שכר שכיר אינו אלא גוזל ממון אף על פי כן אין עונשו ממון אלא נפשות,

אור בהיר

קכה) פשיטא שפטא, הלא עבר על עשה ולא תעשה, וגם מה נפקא מינה שאליו הוא נושא את נפשו, וכי בלא זה לא חטא

קֶדֶם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא: טז לָא
יְמוּתוּן אֲבָהָן עַל פּוּם בְּנִין וּבְנִין
לָא יְמוּתוּן עַל פּוּם אֲבָהָן אֱנָשׁ
בְּחוֹבֵהּ יְמוּתוּן: יז לָא תְצַלֵּי דִּין
גִּיּוֹרָא וְיַתְמָא וְלָא תִסַּב מַשְׁכּוֹנָא
לְבוּשׁ אַרְמְלָא: יח וְתִדְכַּר אֲרֵי
עַבְדָא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַיִם וּפְרָקָךְ יְיָ

וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ
חֵטְא: ס טז לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים
וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ
בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ: ס יז לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט
גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחְבֹּל בֶּגֶד אַלְמָנָה:
יח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם

רש"י

הזה הוא נושא את נפשו למות[לב], עלה בכבש ונתלה בחילון (שם - שם): **והיה בך חטא.** מכל מקום[לג], אלא שממהרין ליפרע על ידי הקורא (שם): (טז) **לא יומתו אבות על בנים.** בעדות בנים (ספרי - סנה' כ"ז:), ואם תאמר בעון בנים, כבר נאמר אים בחטאו יומתו, אבל מי שחיטו אים מת בעון אביו, הקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים (ספרי - שבת ל"ג:): (יח) **לא תטה משפט גר יתום.** (ועל העשיר כבר הוהר (ע"ז י"ט) לא תטה משפט) ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין (ספרי)* לפי שנקל להטות משפט עני[לד] יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו: **ולא תחבל.** שלא בשעת הלואה[לה]: (יח) **וזכרת.** על מנת כן* פדיתיך לשמור חוקותי אפילו יש חסרון

שיטתי נשתאות * שאף על הפני חזחיר לא תטה משפט וכנ"ל. * על דעת כן (רמב"ן).

לקט בהיר

על מיצת גרך אלא על מיצת שכיר לא תעשוק שכיר אשר בארצך כל שכירות שיש בארצך (גמר'), ורבינו משנה הסדר שבכתוב להסמיך גר לגר. אדם לאדם (רא"ם): לב) ופירש"י כל עצמו הוא מוסר נפשו עליו למיתה לעלות בכבש גבוה ומיכן בעצמו ליפול ולהמות בחילון כשעלה עליו למסוק זיתים ולגדור תמרים ומסר נפשו עליו למיתה שמא יפול מן הכבש או מן החילון עכ"ל: לג) מדהתחיל לומר ולא יקרא לשון עתיד היל"ל ויהיה בך חטא, אלא אמר והיה מכל מקום אפילו קודם שקרא, א"כ למה נאמר ולא יקרא שממהרים וכו': לד) האריך רבינו לומר טעם זה כאן מה שלא עשה כן בפסוק י"ד אבל לא תעשוק שכיר, כי בשלמא שם הכתוב בעצמו מפרש הטעם למה יהיה עני אמור לעבור עליו בשני לאוין משום שבנפשו יביא לאמו ומסר נפשו על שכר זה, אבל כאן שהמדובר מהטיית משפט יכול להיות בלי לאסרו ממון ולמה יהיה אמור מעשיר, לזה אמר שאין מי שיתבע עצמו והוא בעצמו אמנוים ידבר רק לזה האמירה עליו תורה הק': לה) כן פירושו של מיצת אבלה שלקח בעל כרחו של לוה משום שאושש על ממונו, אבל בשעת ההלואה שהלוה נותן מדעתו לא נקרא אבלה ולא שייכים כל ההלכות, ועיין לעיל פסוק ו' אות י"ד, ובגמ' ב"מ קט"ו. פליגי רבי יהודה ור' שמעון באלמנה, ר' יהודה סבר גזירת הכתוב הוא ואין נפ"מ עשיהה או עניה ור' שמעון דרש דקרא דוקא עניה שאתה חייב להחזיר לה בכל יום ואתה משילה שם רע בשכונותיה פירש"י שאתה יולא ונכנס אצלה שחרית וערבית עכ"ל:

אור החיים

וכוא אומרו יכיה בך פי' בך בנפשך חטא על דרך (מ"א א') וכייתי אני ובני שלמה חטאים, וכקדיש טעם כטוגם באומרו ואליו הוא נושא את נפשו[קכו]

ומעתה יכיה כמשפט נפש תחת נפש:

יז. לא תטה משפט גר וגו'.[קכז] פירוש שמא תאמר כיון שאוני כ' על הגר[קכח] אטה דינו לזכותו ת"ל לא תטה וגו', וגמר אומר ולא תחבול בגד אלמנה[קכט] פירוש רק בדבר הזה אני מונע להטות לזכות שלא תחבול בגד של אלמנה שלא בשעת הלואה הגם שכל חון ממנה יחבול בגדיהם:

אור בהיר

הכונס. קכו) פירוש בנפשו יביא לאמו, כרש"י ז"ל. נפ"ע. קכז) למה לא יהיה גר בכלל לא תטה משפט, שצריך לו לאו קכח) ואהבתם את הגר. קכט) ומה שייכות זה לזה בפסוק ח'.

[ל] (לקמן) שכר שנה מי׳. ולא נמצאר פלא כלה כלה (כלה) מן כל הנשמרים (לקמן) [ס] מן כל מי׳ כל הנשמרים מי׳ שם ולא מי׳ כל הנשמרים מי׳ שם ולא מי׳ כל הנשמרים מי׳ שם ולא

ולכאורה מהיכן למדו חז"ל שהיא סגולה מועלת, אלא ממאמר הנ"ל שאמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי דיקא, דהא עיקר השמירה מהילה"ר הוא לימוד תוה"ק, כמאמר חז"ל (קידושין ל:) ברא'תי ילה"ר ברא'תי תורה תבלין, אך העלה הזאת היא גנוזה, ושבח שמה, להזכיר השם של שבת, ואני מבקש ליתנה לישראל להגאל על ידה, לך והודיעם סגולתה. ומה יש לפרש גם הגמ' להלן, וגם לישב קושית התוס' (ד"ה לוו עלי) מהא דאמרו חז"ל (מלה טו:) לוו עלי וגו', כמובן.

ומעתה בין והתבונן גודל כח קדושת שבת, דאם בהזכרת שמה לבד יכולה להגיל מעצת המסית, מכל שכן בעשייתה ובשמירתה, והטעם כי קדושת שבת מגיעה הדעת השלימות להשומרה, וע"כ מגל על ידה מרוח שטות של המסית. וע"כ אחז"ל בשבת (קיח:) דאם שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין עיי"ש, ועי' באמרי יוסף כאן (דף קמ"ה) בטעם למה צריכין ב' שבתות, ועל פי דבריו הק' יובן הא דאיתא בתקוני זוהר (תיקון כ"א) שבת אחת, וכ"ה במד"ר בשלח (פ"פ כ"ה) עיי"ש, דהא אם הוא כראוי די בשבת אחת, דהיא הנותנת דעת השלימות לבטל כח המסית ולעשות תשובה שלימה.

ובזה יתפרש הפסוק, ואתה משה רבינו ע"ה, שתהי' הגואל העתיד (ועי' בתור המים ר"פ תצוה) דבר אל בני ישראל לאמר לדורות, אך את שבתותי תשמורו, אפילו רק שתי שבתות תשמרו, כי או"ת עולה משי"ת כ"ן דו"ד אמ"ד (כתעם (דברים טו, ז) מאחד אחיך וגו' עיי"ש באור החיים שפירשו על משיח) היא בני ובניכם לדורותיכם, דהשבת היא הממצעת בינינו לבין אלקינו יש"ש, דמקבלת השפע מלמעלה ומשפעת לישראל, והטעם לגודל קדושתה, לדעת כי אני ה' מקדישכם, שהיא המגיאה הדעת להבין שהשי"ת מקדש את ישראל, והבן.

*

או יאמר לרמז פרשת פרה על פי מאמר הפסיקתא (פ"ו) מזוקק שבעתים

מה התורה נדרשת בש"ע פנים, אף הפרשה זו מזוקק שבעתים יש בה אדבעים ותשע טהרות ז' פעמים ז' (עיי"ש בפירושו באריכות), בשעה שעלה משה למרום מצא להקב"ה עוסק בפ' פרה כו' אמר הקב"ה אני עוסק אלא בטהרתו של ישראל שנאמר (תהלים נ, ג) פי לדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט, פי לדיקו של עולם יהגה חכמה, הוגה בתורה, באיזו תורה בחלת חקת התורה ע"ל, ולריך ביאור. ועוד איתא שם להלן בשעה שעלה משה לשמים שמע שהקב"ה אומר הלכה בשם אומרה ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים כו', אמר לו הקב"ה לדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתות בפ' פרה תחלה, ר' אליעזר אומר כו', אמר לפניו יהי רצון שיצא מחלצי כו' הה"ד (שמות יח, ד) ושם האחד אליעזר, ושם אחו המיוחד אליעזר ע"ל, והוא פנחס, וכבר האריכו בזה, ואנכי לא בחתי רק לפרש דלכאורה המאמרים הללו אינם מתאימים.

אבן י"ל עפמ"ש השמח משה פ' חקת לפרה רומזת להמחשבות והעגל להמעשים, והיינו פרה בת שתים כי תשובה

בתחשבה דהיינו המרירות הגדול בלב תפעול פעמים יותר מתשובה בתעשה ע"ל, ומבואר דפרה רומזת לתשובה, וא"כ לפמ"ש הגל"ח בפי' מאמרם ברש ברכות (ד:) מיכאל בחתת וגבריאל בשתים, דתשובה מאהבה בפעם אחת נעשה זכות, ותשובה מיראה בפעם אחת נעשה שגגות ובפעם ב' נעשה זכות, א"כ לריכין ב' פעמים תשובה, וזהו מיכאל תשובה מאהבה בחתת, וגבריאל תשובה מיראה בשתים, והובא באמרי יוסף פ' מקץ עיי"ש.

והנה פרה רומזת למדת הדין כמ"ש האריז"ל לפ"ר דינין והיינו מדת הילאה דמקורה ממדת הדין, ועגל"ה י"ל דרומזת למדת החסד כי חס"ד הא"ל עולה עגל"ה והיינו מדת האהבה, וזה כוונת מאמרם 'פרה' דהיינו גבריאל תשובה מיראה 'בת שתים' לריכין שתי פעמים, 'עגלה' דהיינו מיכאל תשובה מאהבה 'בת שנתה' בפעם אחת, ונודע (עי' אגרת הכלה, ושב) דר' אליעזר הגדול הי' גלגול ראובן, ואיתא במדרש (כ"ר פד, יט) אמר הקב"ה לראובן אתה פתחת בתשובה תחלה חייך שכן בך הושע פותח בתשובה תחלה שובה ישראל וגו' עכ"ל. ועי"כ ר' אליעזר דהי' גלגול ראובן ג"כ פתח בפרשת פרה דרומזת לתשובה כמש"ל, תחלה, עגלה בת שנתה וכו', וכיון ששמע משה כו' אמר יהי רצון שיצא זה מחלצי, דהיינו שבני ג"כ יעורלו העם בתשובה, ושם האחד אליעז"ר בגימטריא השו"ב.

והנה משה עלה למרום אחר מעמד הר סיני, וירד מ"ז בחמש ועלה מ"ט כפירש"י (לג, יא), ומעתה י"ל דמאמר הראשון דפסיקתא מיירי בהעלי' ראשונה מצא להקב"ה שעוסק בפ' פרה כו' דאז היו ישראל מירות ממלאך המות ומילה"ר, וא"כ לא היו לריכין לאפר פרה רק הי' בכלל חכמת התורה אע"פ שאין הענין נלרך, דפרשת פרה הוא כלל התורה דכשם שהתורה מזוקק שבעתים כך הפרה כנ"ל, וע"כ אמר פי לדיק יהגה חכמה הוגה בתורה, בחלת חקת התורה, אבל בפעם שני כשעלה כבר הי' אחר החטא, ע"כ עסק הקב"ה במאמר ר' אליעזר הנ"ל, כדי להורות לו אופני התשובה דעל ידי הזאת אפר הפרה בא לתשובה כמו שכתבתי לעיל.

ומעתה י"ל דפרשת פרה נקראת שבת, דכמו דשבת הוא יום השביעי כן הפרה היא בחי' שביעית דמזוקק שבעתים ז' פעמים ז'. ועיקר הפרה הי' של משה שהוא ידע טעמה וכמ"ש ויקחו אליך, שלך קיימת לעולם כמאחז"ל. וחפ"ה ואתה (משה רבינו ע"ה) דבר אל בני ישראל וגו' אך את שבתותי תשמורו, דהיינו פרשת פרה ז' פעמים ז', כי אות היא בינו ובינכם לדורותיכם, דהתשובה היא האות שנתן הקב"ה לישראל לכפר עונותיהם ע"י הפרה והתשובה, כי אפר הפרה מביא את האדם לדעת את ה' יש"ש, וחבו לדעת כי אני ה' מקדישכם, והבן.

* * *

ויאמר ה' אל משה לאמר, ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו וגו' (לא, יב-יג). וכ' האור החיים הק' ראיתי במכילתא ויאמר ה' לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, וקשה מה נשתנה פסוק זה לדרוש בו כן עיי"ש, ואתה דבר וגו',

קשה לומרו ואמה מה שאינו רגיל לומר בשאר מצות, גם מוספות וא"ו, עיי"ש.

וי"ל דהנה כבר כתבתי בפ' בשלח דפרש"י בפסוק (טו, כט) ראו כי ה' נתן לכם השבת, ראו בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת עיי"ש, ואיתא בגמרא (שבת קיט.) עשירין שבארץ ישראל זוכין בשביל שנותנין מעשר דאחז"ל עשר בשביל שתתעשר, עשירין שבבבל במה זוכין בשביל שמכבדין את השבת, ומבואר דשכר כבוד שבת הוא בהאי עלמא, וקשה מאי טעמא הא היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, וע"כ צ"ל כמש"כ (קהלת ה, ט) טובים השנים מן האחד, כי יש להם שכר טוב בעמלם, ופי' דאנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה ית"ש שמענום, וא"כ איכא בל תלין וצריך הבית"ש לשלם שכרם בהאי עלמא, וא"פ טובים השנים דהיינו אנכי ולא יהי' לך, מן האחד ששמענו מפי הקב"ה וב"ש ואיכא בל תלין, וע"כ יש להם שכר טוב בעמלם בעולם הזה, וה"נ בשכר שמירת שבת. וזה כוונת רש"י כי השי"ת בכבודו מזהיר אתכם על השבת, וא"כ שכרה בהאי עלמא וע"כ העשירים שבבבל זוכין בשבילה.

אמנם איתא בשמא משה פ' מטות דכאשר משה רבינו ע"ה הי' מתנבא בלשון כה הרי הוא רק כשליח ואין שכרו בהאי עלמא, אבל כאשר נתנבא בלשון זה הדבר הרי הוא כאילו הקב"ה אומר בעצמו ושכר המצוה בהאי עלמא עיי"ש, ובמקומו שדיבר בי' נרגא, וי"ל דזה כוונת המכילתא ואמר ה' לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח, דרצון הקב"ה לצוות בעצמו על השבת כדי שיהי' שכרו בהאי עלמא, אבל במשה רבינו ע"ה דנאמר עליו ישמע משה במתנת חלקו דהוא בחר השבת עוד במצרים, ע"כ נאמר בו ואתה דבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמרו בלשון זה הדבר, והרי הוא כאילו הקב"ה בעצמו מצוה על השבת, ע"כ בא בתוספות וא"ו דייקא דוגמת מאמר הקב"ה וב"ש, דשכרו בהאי עלמא.

* * *

ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות לוחות אבן כתובים באצבע אלקים (לא, יח). ומ' במד"ר (מא, ה) א"ר לוי משעשו אותו מעשה נתן הקב"ה למשה את הלוחות כמו שכתוב ויתן אל משה ככלותו וגו', וכן אי' במדרש מקודם (מא, ד), מדת טובו של הקב"ה, הם עוסקים ומכעיסים אותו למטה, והוא עוסק למעלה ליתן להם את התורה שכולה טיב עיי"ש, וא"כ לכאורה קשה כיון שהקב"ה הי' יודע שמשה ירד מן ההר וישבור את הלוחות א"כ למה נתנם לו.

אמנם י"ל דשמירת הלוחות רומזת לחורבן שני המקדשים, וע"כ כמו שבתחלת הברייה רמז הקב"ה (בראשית ב, ג) והארץ היתה תוהו ובוהו ואחז"ל (עי' מיקו"ז כג.) תוהו זה חורבן בית ראשון, ובוהו זה חורבן בית שני, ה"נ היתה שמירת הלוחות רומזת לזה שיחרבו שני המקדשים הראשונים, ולוחות האחרונות רומזות לבנין הבית השלישי שיהי' נצחי בע"ח, וכמו שעשה הקב"ה בבריאת העולם שהי' בונה עולמות ומחריבן ואמר דין לא הניחן לי כדאי' במדרש (ב"ר ג, ז) יען שבראם במדת הדין כמ"ש בפה"ק (עי' אמרי יוסף בראשית), ואח"כ ברא העולמות בשם

מ"ה מדת הרחמים, ואמר דין הניחן לי, כן היתה בנתינת הלוחות דהלוחות הראשונות היו כתובים באצבע אלקים בחי' הדין וע"כ נשברו, והלוחות האחרונות כתבם הקב"ה בשם הרחמים כמו שנאמר כאן (לד, ו) ובפ' עקב (דברים י, ו) ואמר ה' פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות וגו' וע"כ נתקיימו, והם נגד בית השלישי העתיד להיבנות במהרה בימינו אמן שהוא נגד יעקב אבינו, וע"כ כתיב (דברים לג, ד) תורה צוה לנו וגו' קהלת יעקב, ואי' בספרי (ברכה ד) דכל התורה ניתנה בזכות יעקב, דהיינו לוחות האחרונות, וע"כ הקב"ה המגיד מראשית אחרית ית"ש אע"פ שחטאו ישראל וידע שפופס להשבר לא נמנע מליתנם.

וזפ"ה ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו וגו', והיינו אחר שחטאו ישראל, מכל מקום נתן לו שני לוחות העדות, הרומזים לשני בתי המקדשים הראשונים שהם נגד אברהם ויצחק כמ"ש המהרש"א בספרים (פז:) וזהו לוחות אב"ן, א"כ רומז לאברהם והנ' רומז ליצחק שאורשו מהנ' שערי בינה כידוע, ועדיין קשה מ"ט, ע"כ אמר כתובים באצבע אלקים מדת הדין, וע"כ נשברו.

*

או יאמר על פי מה שפירשתי הסמיכות לעיני כל ישראל להתחלת התורה בראשית, דפירש"י בפסוק ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל דזהו שמירת הלוחות שנאמר בהם (דברים ט, יז) ואשברם לעיניכם, ואמרו חז"ל בעירובין (מד.) דאלמלי לא נשברו הלוחות לא היתה התורה משתכחת אלא הי' האדם זוכר כל מה שלומד, וכבר חקרו הראשונים למה ניתנה השכחה הלוא מוטב הי' שלא ישכח האדם התורה שלומד, ופירשו דאם האדם הי' זוכר הכל לא הי' חוזר ולומד מה שלמד כבר, ולא הי' מקיים והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח), וע"כ ניתנה השכחה כדי שיצטרך האדם לחזור תמיד על לימודו ועל ידי זה מתקיים והגית וגו', א"כ השכחה היא לטובת לימוד התורה, ואמרו חז"ל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו כמו שנאמר (ירמיה נ, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. וזהו הסמיכות, לעיני כל ישראל, וזהו שמירת הלוחות וע"כ בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית שהאדם לומד עי"ז נברא העולם.

ואיתא בעירובין (מד.) מ"ד לוחות האבן אם משיב אדם את לחייו כאבן לחזור על לימודו ולמד לאחרים מורתו מתקיימת בידו כו'. וגם איתא בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ב פט"ז) הובא בשמא משה (כי תשא, ד"ה והמכתב) דהחידושי תורה שהתלמיד חכם מחדש נכתבים על הלוחות, וז"פ ותן אלקינו בתורתך עיי"ש.

וזפ"ה ויתן אל משה ככלותו וגו' שני לוחות העדות, ואע"פ שכבר חטאו, וידע ית"ש שסופו לשברם אעפ"כ נתנם, כי השמירה היא טובת התורה שיחזור האדם על לימודו, לוחות אבן, שיעשה אדם את לחייו כאבן ללמוד ולמד התורה, ועל ידי זה יזכה, כתובים באצבע אלקים, שיהיו חידושי תורה שלו נכתבים על הלוחות כמ"ש העשרה מאמרות.

*

וְעִנְיָן רָע הוּא: ט טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד
אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם: י כִּי
אִם־יִפְּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאֵילוּ

לָא תְּכוֹל לְמִסְבַּע עָתְרֵיהּ, וְלָא יֵימַר בְּלִבֵּיהּ, לְמָה דְּנָן אֲנָא טָרַח וּמְחַסַּר יָת נַפְשִׁי מִטַּיְבוּתָא, אֲקוּם בְּעַן

וְאַעֲבִיד מִנֵּיהּ צְדָקָתָא, וְאָחֲרֵי בְּעָלְמָא הָדֵין עִם בְּנֵי אֱנָשָׁא, וּלְעָלְמָא דְּאָתֵי עִם צַדִּיקַיָּא, אַף דֵּין הֲבָלוּ וּגְנֵן בִּישׁ הוּא: ט טָבִין תְּרֵין צַדִּיקַיָּא בְּדָרָא יַתִּיר מִן חַד, וְאִנּוּן דְּמִדַּבְּרִין בְּמִזְלָא וּמִשְׁתַּמְּעִין מִלֵּיהוֹן, דְּאִית לְהוֹן אֲגַר טָב לְעָלְמָא דְּאָתֵי בְּטוּרְחֵיהוֹן דְּטָרְחוּ לְסוֹבְרָא יָת דָּרֵיהוֹן: יְאָרוּם אֱלָהִין אִין יִפּוֹל חַד מִנְּהוֹן עַל עַרְסָא וְיִשְׁכּוֹב מְרַע, חֲדָא יְקִים יָת חַבְרֵיהּ בְּצִלּוֹתֵיהּ, דְּאִלּוּ חַד דְּהוּא זַכָּאי בְּלְחוֹדוֹהִי בְּדָרֵיהּ, בְּעִדָּן דִּי יִפּוֹל עַל עַרְסֵיהּ וְיִשְׁכּוֹב מְרַע, לֵית לֵיהּ בְּדָרֵיהּ חָבֵר תִּנְיָן לְצַלָּאָה עֲלוֹהִי, אֱלָהִין בְּזְכוּתֵיהּ יְקוּם מִמַّרְעֵיהּ:

רש"י

ומימי נוטל מאה להוליד בנים: (ט) **טובים השנים.** לכל דבר: **מן האחד.** לפיכך יקנה לו מדם חבר ושמא מאה, אשר יש להם יומר ריוח בעמלם, הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתמיד כה לבדו:

(י) **כי אם יפלו.** כמשמעו. ועניין המשנה, אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזיקה לו, או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו, בא חבירו ומעמידו על האמת:

מצודת דוד

מגונה, מכל מקום מרבית העמל הוא הבל וענין רע: (ט) **טובים השנים.** שנים העוסקים יחד יותר טוב מן האחד העוסק יחידי, אשר לשנים יש ריוח טוב בעמלם כי ישתכרו הרבה ולא כן האדם יחידי: (י) **כי אם יפלו.** אף אם שניהם יפלו בשפל המצב, מכל מקום האחד יקים את חברו באופן מן האופנים: **ואילו.** אבל אוי לו אל האחד שיפול ואין לו שני להקימו:

מצודת ציון

ט) **שכר.** ענין ריוח: י) **ואילו האחד.** ואוי לו. וכן אי לך

אבן עזרא

החכם יהיה כענין רש ועושר אל תתן לי (משלי ל ח): (ט) **טובים.** ישוב על הכסיל שהוא לבדו, ויאמר הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו, אז יהיה להם שכר טוב בעמלם, והוא המאכל והמשתה: (י) **כי אם.** ואם יארע לו חולי או יפול זה או זה, יעזרנו חברו. ומלת אי כמו אוי,

ספורנו

מטובה. שלא להשיג לי איזה שלמות נצחי. גם זה המושג כבר הוא הבל בלתי תכלית נחשב: וענין רע הוא. בהיותו בעמל אשר אין קץ לו, כנזכר מחסר את נפשי מטובה, כמו שאמרתי: ט) **טובים השנים מן האחד.** ומן המעשה הרע שראיתי הוא הקורה לתופשי התורה להיות מפוזרים, שכל אחד במקומו ישב בדד ללמוד. והנה טובים השנים, כי אם יפולו באיזה טעות לא יקרה

על הרוב טעות אחד לשניהם: י) **ובזה האחד יקים את חבירו.** מן הטעות שנפל בו:

מדרשי חז"ל

בעונותיו, ואינו רואה שיש לו אח שיתבייש ויתגנה ממנו, ואין קץ לכל עמלו במעשיו הרעים גם עינו לא תשבע עושר, אלו מעשיו הרעים. (קה"ר).

ט-יב) **טובים השנים וגו'.** טובים השנים העוסקים בתורה מן האחד שעוסק לעצמו, כי אם יפלו האחד יקים את חבירו, שאם שכח אחד מהם הלכה, חבירו מחזירו, והחוט המשולש לא במהרה ינתק, זה הרב שהוא מחזיר להם טעותן. טובים השנים שנושאין ונותנין בפרקמטיא מן האחד שעוסק לעצמו, כי אם יפלו, שאם יפול ויסתכן אחד מהם חבירו מעמידו, והחוט המשולש לא במהרה ינתק, כשהם שלש. רבי יוחנן אמר: טובים השנים, איש ואשתו, מן האחד, זה לעצמו חוו לעצמה; והחוט המשולש זה הקב"ה שהוא פוקדן בבנים. ועוד אמר ר' יוחנן: טובים השנים, זה עמרם ויוכבד, אשר יש להם שכר טוב בעמלם, זה משה שנקרא טוב, שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא. (שם).

טובים השנים וגו'. רבי יהודה אומר: טובים השנים זה דוד וכת שבע, והחוט המשולש זה נתן הנביא שאמר לה לבת שבע ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך, וכשבאו אל דוד הסכים עמהם ואמר והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו'. רבי נחמיה אומר: טובים השנים זה יהוידע ויהושבע, מן האחד זה לעצמו חוה לעצמו, והחוט המשולש, אלו סנהדרין שהסכימו עמהם, הדא הוא דכתיב ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר וגו'. רבן אמרי:

(15)

יא אַף אִין דְּמִכָּן תְּרֵין הָאֶחָד שֶׁיִּפֹּל וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ: יא גַּם
גְּבַר וְאִנְתְּתֵיהּ וְשָׁחֲנִין אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ
לְהוֹן בְּסִתְוָא, וּלְחַד אִיכְדֵין יִשְׁחַן: יב וְאִין יֵחָם: יב וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ
קָיוּם גְּבַר רַשִּׁיעָא נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק:
וְתֵקִיפָא בְּדָרָא וְעוּבְדוֹהִי מְקוּלְקְלִין וּמִסְתַּקְפִין

לְאִתְאָה פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא, קָיְמִין תְּרֵין צַדִּיקַיָּא לְקָבְלֵיהּ וּמְבַטְּלִין פּוּרְעָנוּתָא בִּזְכוּתְהוֹן, וְכַמָּה יָאֵין תְּלָתָא צַדִּיקַיָּא דְּאִנּוּן בְּדָרָא וּשְׁלָם בַּיְנֵיהוֹן, כְּתִבָא דְּמִגְדַּלְיָא תְּלַת תְּלַת גִּימִין,

שפתי חכמים

ג דרש זה מדכתיב מלא ביו"ד. א"נ קשיא ליה דהוה ליה למימר ואילו האחד שיפול אין שני להקימו, בלא **יתקפו האחד.** אם כמו נמצים עליו לתקפו, אם שנים הם יעמדו לנגדו, וכל שכן אם שלושה הם והחוט

רש"י

ואי לו. ואוי לו ג: (יא) **וחם להם.** כמשמעו. ועניין זכר ונקבה, מתממים זה מזה ומולידים: (יב) **ואם**

מצודת ציון

ארץ (נקמן י מ): יב) **יתקפו.** מלשון תקיף וחזק ואחיזה בכח רב. כמו ולא יוכל לדון עם שהתקיף ממנו (נקמן ו ט): **ינתק.** ענין הנתק וקריעה. כמו וינתק את היתרים (שופטים טז ט):

מצודת דוד

(יא) **גם אם ישכבו שנים.** הביא דוגמא מן המוחש, יאמר הנה כאשר ישכבו שנים יחד בעת הקור הלא יתחממו זה מזה, אבל לאחד השוכב יחידי איך אפשר להתחמם. וכאומר כמו כן הוא בכל הדברים שטובים

השנים מן האחד: (יב) **ואם יתקפו.** אם מי מבעלי הזרוע יאנוס את האחד מהם בחזקת היד, יבוא השני לעזור לו, ואם כן השנים יעמדו נגד האנס ויוכלו לו: **והחוט המשולש.** חוט השזור בשלשה כפולות לא במהרה הוא

ספורנו

יא) **וגם אם ישכבו שנים וחם להם.** וכמו כן יקרה טוב בהתחברות השנים שימצאו האמת מתוך הריכוח ההה ביניהם, כמו שיקרה חום נוסף בין שנים שוכבים יחד: יב) **ואם יתקפו האחד.** רעם זה יקרה טוב אחר בהתחברות השנים, שאם יקום חולק עליהם באיזו טענה משובשת: **השנים יעמדו נגדו.** להראות טעותו בטעם נכון שמצאו מזכותם, באופן שימשכו את החולק עליהם בדעת האמתי: **והחוט המשולש.** ואם יהיו הג' מתוכחים יחד להמציא אמתת איזה דרוש: **לא במהרה ינתק.** יקרה על המעט מחלוקת ביניהם, כי בין שתי דעות הפכיות יבא השלישי ויכריע:

אבן עזרא

ואין לה דומה כי אם בספר הזה אי לך ארץ: (יא) **גם.** בהתחבר הגויות יחמו, כענין ושבבה בחיקך וחם לאדני המלך (מ"א א ב): (יב) **ואם יתקפו.** אם יתחזק עליו אדם אחד השנים יעמדו נגדו. ומלת יתקפו מן הפעלים היוצאים, כמו תתקפהו לנצח, ובא חסר נו"ן או ה"א כמו וזה שמו אשר יקראו. ויש אומרים כי ו"ו של יתקפו נוסף, וזה רחוק לא ימצא ו"ו נוסף בסוף המלה, כי אם בשמות לבדם, כמו למעינו מים (תהלים קיד ח) בנו בעוך (במדבר כד ג): **והחוט המשולש.** אם ענין ואין שני הוא העזר, יהיה המשולש הבן, כענין לא יבשו כי ידברו את

מדרשי חז"ל

טובים השנים זה מרדכי ואסתר, מן האחד, זה לעצמו חוו לעצמה, והחוט המשולש זה אחשורוש שהסכים עמהם וגזר ואמר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם. רבי חנינא אומר: טובים השנים שתלו מרדכי ואסתר מן האחד שתלה יוסף, שאלו נעשו נסים על ידיהם לכל ישראל הזה לא נעשו נסים על ידו, והחוט המשולש, זה הקב"ה למעלה מכולן שהפיל שונא, דכתיב ויתלו את המן. (שם).

יב) **והחוט המשולש וגו'.** תניא, ר' אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הוא בחזקת שלא יחטא, שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. (מנחות מג:).

לא במהרה ינתק. א"ר שמואל בר רב יצחק: שמר אדם עצמו מן העבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך הקב"ה משמרו, דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. א"ר זירא: ובלבד שלא ישוב, מה טעם, דכתיב והחוט המשולש לא במהרה ינתק, לא לעולם ינתק אין כתיב כאן אלא לא במהרה ינתק, אבל אם מטרחת עליו מפסק הוא. (ירושלמי פאה פ"א ה"א).

לא במהרה ינתק. כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. א"ר זירא, ובלבד שלא ישוב, מאי טעמא, לא לעולם ינתק אין כתיב כאן אלא לא במהרה ינתק, אבל אם מטרחת עליו מפסק הוא. (שם שם ה"ט).

לא במהרה ינתק. מהו לא במהרה ינתק, א"ר זעירא:

תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן׃
י וְתַתְּפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נְעֻנָּה תַּשְׂבִּיעַ
וָזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ יא וְנָחֲךָ
יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחֲצָחוֹת נַפְשֶׁךָ
וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא

תרגום יונתן

י וְתִתְּפַח קֳדָם כַּפְנָא
נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ מְסַגְּפָא
תִּשְׂבַּע וְיִדְנַח בַּחֲשׁוֹכָא
נְהוֹרָךְ וְקִבְלָךְ יְהֵי
כְּטַהֲרָא׃ יא וַיְדַבְּרִינָךְ יְיָ
תְּדִירָא וְיַשְׂבַּע בְּשִׁנְיֵי
בְּצוּרְתָא נַפְשָׁךְ וְגוּפָךְ

רש"י

(י) ותפק לרעב נפשך. נתנמומי דנרים טומים: (יח) בצחצחות. נעת נמלון וכלורת, כך מרגם יונתן: יחליץ. יזין, כמו חלוצי לנא (ממדנר לח ה):

מצודת דוד

שלח אצבע. מוסב על אם תסיר, לומר אם גם תסיר מלשלוח אצבעך אל מול פני חברך כדרך בני אדם המריבים, וגם תסיר מלדבר לחברך און ודברי קנטור: (י) ותפק. תוציא לרעב את רצונך הטוב לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל: ונפש נענה. נפש המענה ברעב תתן לה די שבעה: וזרח בחושך אורך. בהיות בעולם חשכת הצרות, יזרח אורך ולא תהיה נכלל עמהם: ואפלתך. אם תהיה לך אפלת צרה, תשוב כמו הצהרים בהזרחת אור ישועה: (יא) ונחך. המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך: והשביע בצחצחות נפשך. בעת יהיה בעולם צמאון ויובש, ישביע את נפשך ולא תהיה חסר מכל טובה: ועצמותיך יחליץ. יבריא ויחזיק את עצמותיך. וחכר את העצמות לפי שהם מוסדי הגוף: והיית. תהיה שבע מטובה, כגן השבע מן המים כי הדרך הוא להשקותה בכל עת: וכמוצא מים. תהיה בכל עת מושפע בטובה, כמקור

מצודת ציון

מוטה. עץ העול: און. ענינו דבר שאינו הגון: י) ותפק. ותוציא. כמו זממו אל תפק (מלכים קמ ט): נפשך. ענין רצון. כמו אם יש את נפשכם (מלכים כג ט): נענה. מלשון עיני: וזרח. ענין הארה: ואפלתך. מלשון אופל וחושך: כצהרים. היא עת עמידת השמש בחצי השמים: (יא) ונחך. ענין הנהגה. כמו ולא נחם (שמות יג ח): בצחצחות. ענין יובש וצמאון. כמו שכנו צחיחה (מלכים קמ ו): יחליץ. יזיין, כמו חלוצי צבא (ממדנר לא ה), ורוצה לומר יבריא ויחזיק: רוה. שביעה. כמו תלמיה רוה (מלכים קה יא):

רד"ק

מוטה. פירשתיו: שלח אצבע. מקור, כמו שאמר למעלה ולהכות באגרף רשע. אמר אם תסיר אותו המעשה הרע, ואפילו שלח אצבעך תסיר, כדרך בני אדם המריבים שישלח אצבעו האחד אל פני חברו לא שיכנו, וכן תסיר דבר און, שלא תריב עם רעך אפילו בדברים, והכל הוא בכלל תרצובות רשע שזכר: (י) ותפק לרעב נפשך. ואלה המעשים הטובים שתעשה, שתוציא לרעב נפשך ורצונך, כלומר כשתפרוש לו לחמך, ברוח נדיבה תעשה ובהסכרת פנים, שיכיר כי ברצון וכלב טוב אתה נותן לו, וכן על הכסות שכבר זכרו: ותפק. כמו ותצא, וכן ויפק רצון מה' (משלי ח לה), ספיקים מזן אל זן (תהלים קמד יג): תשביע. שתהיה פרוסת הלחם שתתן לו כדי שביעה: כצהרים. אם היה לך אפלה וצרה, תשוב כמו הצהרים שהוא חזק אור היום: (יא) ונחך ה'. כדרך ה' נחני בצדקתך (תהלים ה ט), כלומר תמיד ישגיח עליך בכל אשר תפנה: בצחצחות. ענין יובש, כמו צחה צמא (לעיל ה יג), בעת שיהיה צמא וחסרון טוב בעולם הוא ישביע נפשך: ועצמותיך יחליץ. ידשן, על דרך (ו)שמועה טובה תדשן עצם (משלי טו ל). וחכר העצמות לפי שהם מוסדות הגוף. וכענין זה אמרו רבותינו ז"ל העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' אלהינו, כלומר השביענו ודשנו במצותיך. או פירוש הניתנו, כי כן פירשוהו לשון מנוחה, ואמרו כי בארבע לשונות נשתמשו בלשון הזה, ישלף, ישדיבן, יזיין, יניח, ישלף כמו חלצה נעלו (דברים כה ט), ישזיב כמו חלצני ה' (תהלים קמ ב), יזיין כמו חלוצים תעבורו (דברים ג יח), יניח כמו ועצמותיך יחליץ, הרי מה דאת אמר רצה והחליצנו: כגן רוה. שיש בו מעינות ישקהו, והוא רוה ושבע תמיד, והידקות אשר בו לחים. או תהיה כמו מוצא מים הוא המקור, אשר לא יכזבו מימיו, כי אפילו בעת היובש הוא נובע. וכלות חדבר הוא כזב.

מדרשי חז"ל

תקרא הה' יענה תשוע ויאמר הנני. (יבמות סב:).

י) ותפק לרעב נפשך. אמר ריש לקיש: אם אין לך ליתן לו, נחמו בדברים, אמור לו: הנא נפשי עליך שאין לי מה ליתן לך. אם עשית כן "זרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים". (ויק"ר לו).

יא) ועצמותיך יחליץ. א"ר אלעזר: זו מעולה שבברכות. (יבמות קב:).

(11)

יְחַיֵּי בְּחַיֵּי עָלְמָא וּתְהֵי
נַפְשָׁךְ מַלְיָא תַּפְנוּקִין
בְּגִנַּת שַׁקְיָא דְּמַרְוְיָא
דְּכַמַּבּוּעַ דְּמַיָּין דְּלָא
פַסְקִין מוֹהִי׃ יב וְיִבְנוּן
מִנָּךְ תְּרֵבַת עָלַם יְסוֹדֵי
דַּר וְדַר תְּקוֹמֵם וְיִקְרוּן
לָךְ מְקַיֵּם אוֹרְחָא
דְּתַקְנָא מַתִּיב רַשִׁיעֵיָא לְאוֹרַיְתָא׃ יג אִם תְּתִיב מִשְׁבְּתָא רַגְלָךְ לְמֶעְבַּד צוּרְכָּךְ בְּיוֹמָא
דְקוּדְשִׁי וּתְעָרַע לְשַׁבְּתָא בְּתַפְנוּקִין לְקַדִּישָׁא דַיְיָ תְּתִיקַר וּתְיַקַּר קֳדָמוֹהִי מִלְּמֶעְבַּד אוֹרְחָךְ

רש"י

(יב) משובב נתיבות לשבת. תרגם יונתן ממיב רשיעיא לאורייתא. משובב, כמו משיב לשמר, לישוטו של

מצודת ציון

יבנו. ענין עזיבת הדבר והתפסק. כמו תהיה לי כמו משובב (משלי טו יט): יב) מוסדי. מלשון יסוד: נורר פרץ. בתה כתחל במקום הפרוץ והשבור. כמו חתודרו גדר חנו' (יחזקאל יג ה): משובב. מלשון השבה: נתיבות. שביל ודרך: לשבת. מלשון ישיבה: יג) תשיב. מלשון השבה:

מצודת דוד

המרצא מים אשר המים הנוטפין אינם נפסקין: (יב) ובנו ממך. רצה לומר המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו את חרבות העולם. וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם, כן הטובים יבנו החרבות: מוסדי דור ודור. היסודות שנפלו בימי הדורות אתה תקומם אותם

במעשיך הטובים, ובמל החבר ממלות שונות: וקורא לך. כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ, שהרי בזכות מעשיך גדרת פרצות העולם: משובב. אתה הוא המשיב אם הנתיבות להיות מישבות באנשים, כי בהיות הדורים חרבים בשמו הנתיבות, ובאבותיך בנו הדורים הנתיישבו הנתיבות: (יג) אם תשיב משבת וגו'. רצה לומר אם החזקת בדרך לצאת חוץ לתחום, ונזכרת שהוא שבת, והשבות רגלך בעבור השבת: עשות. המ"ם של משבת עומדת במקום שתים, ורצה לומר אם תשוב מעשות הנצך, אחר מן המלאכות האסורות: ביום קדשי. זהו השבת שקדשו המקום: וקראת לשבת ענג. תקרא את השבת יום ענג, ורצה לומר יהיה מיוחד לך

רד"ק

באילו מכוב בו שלא היה שם פגולם, על דרך כחש מעשה דת (תבקוק ג יז), תיחדש יכחש בה (הושע ט ב): (יב) זבנו ממך. כי כמו שהמעשים הרעים מחריבים הארץ, כן המעשים הטובים מישבים אותה. ופירוש "ממך" המעשים הטובים היוצאים ממך, יבנו חרבות העולם שהיו חרבות ומן רב: מוסדי דור ודור. המוטחות שנפלו זה דור ודור, אתה במעשיך הטובים תקומם אותם: וקורא לך גודר פרץ. בני העולם יקראו לך, כי בזכותך ובמעשיך הטובים יגדרו הפרצות: משובב נתיבות לשבת. כי בזכותכם הארץ מתישבת שוממות אין עובר בהם, כמו שאמר (איכה א ד) דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד. ויאמרו עליך כי אתה המשובב הנתיבות לעבור בהם לשבת, כי מפני ישיבת הערים ישובו גם כן הדרכים. ויונתן תרגם ויקרון לך מקיים אורחא דתקנא מתיב רשיעיא לאוריתא: (יג) אם

תשיב משבת. מלכת בשבת חוץ לתחום. ואמר "אם תשיב" כלומר אם היית הולך בדרך ומזכרת שהוא שבת, והשיבות רגלך אחור מלכת עוד לכבוד שבת, כל שכן עשות חפצך, שהוא סלל המלאכות שחייבין עליהם חטאת, כי אפילו לצאת חוץ לתחום שהוא כלאו אסור עליך ותשמר ממנו: ביום קדשי. שאני קדשתי כמו שאמר ויקדש אותו, והקידוש הוא שהבדילו משאר הימים. ופירוש עשות חפצך מעשות, ומ"ם משבת עומדת במקום שתים. הרגלך חפצך חסרים יו"ד הרבים. הדל"ת שירשו רגלך חוץ המקרא לשון רבים, שאמרו (מיכה ב ט) רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס, שכשמר אם תשיב משבת רגלך, רגליך קרינן, כלומר אף על פי שכתוב רגלך בלא יו"ד, יש אם למקרא: וקראת לשבת ענג. אם תשיב משבת מצות לא תעשה, וקראת לשבת ענג מצות עשה לענג

מדרשי חז"ל

יב) משובב נתיבות לשבת. חפני הזה יושב ומשרעם: מה אני ומה פלוני, הוא יושב בביתו ואני יושב כאן, פלוני ישן ע"ג מטה ואני ישן על הארץ, ומטות אתה

ונתת לו, מעלה אני עליך כאילו מתת שלום ביני לבינו, שנא' אז יחזק במעוזי יעשה שלום לי. (ילקו"ש).

יג) אם תשיב משבת רגלך. תנא: לא ישייל אדם בתוך

לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת
דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: יד אָז
מִלְּסַפְּקָא צוֹרְכָךְ וּמַלָּלָא
מִלִּין דְּאוֹנָס: יד בְּכֵן
תִּתְפַּנַּק קֳדָם יְיָ וַאֲשַׁרִינָךְ

מצודת דוד

להתענג בו: **לקדוש ה' מכובד.** ליום השבת שקדשו המקום, חקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול: **וכבדתו.** רוצה לומר לא בקריאת שם לבד, אלא תכבדו מעשות בו ענינך: **ממצוא.** מבלי מצוא בו חפצך, רוצה לומר שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת: **ודבר דבר.** ומלדבר בו דבר הנאסר בשבת כחשבונות וכיוצא: (יד) **אז תתענג על ה'.** כשתעשה כן, אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה'. ורוצה לומר לא תתענג לעדון הגוף, כי אם להעמיד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה':

מצודת ציון

חפצך. מלשון חפץ ורצון: **ענג.** מלשון תענוג ותפנוק: **דרכיך.** ענינך. וכן דרכי ספרתי (תהלים קיט טו):

רד"ק

הגוף ביום השבת במאכלים ערבים וטובים. שמתוך שישגהו משאר ימים לטוב, יזכור מעשה בראשית, ושהאל חדשו מאין ושבת ביום השביעי, ומתוך כך ישבח לאל ויפארהו בפיו ובלבבו, ותתענג נפשו בו. ופירוש וקראת כמו מקרא קודש (שמות יב טז): **לקדוש ה' מכובד.** כפל הענין במלות שונות. ורבותינו פירשו ביום הכיפורים, שאמרו מאי דכתיב לקדוש ה' מכובד, זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה: **וכבדתו מעשות דרכיך.** זהו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה. כי פירוש "דרכיך" חפציך ומעשיך, כמו דרכי ספרתי (תהלים קיט כו), ודרכיך למחות מלכין (משלי לא ג) והדומים להם. ורבותינו ז"ל פירשו "דרכיך" מנהגיך, שלא יהא מנהגו של שבת כמנהגו של חול, כמו שאמרו וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכן שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול, וכן שלא יאכל המאכלות והמשחה של שבת כשל חול. ופירושו לשנות מנהג עת האכילה להקדים או לאחר: **ממצוא חפצך.** כפל ענין במלות שונות, כי הוא כמו מעשות דרכיך, כמו שפירושו על דרך הפשט, וכן תרגם יונתן מלספקא צורכך. ורבותינו ז"ל פירשו "ממצוא חפצך" בדברים, שלא ידבר בשבת בחפציו והם הדברים שצריך לעשותם בחול. ודקדקו מחפצך, ואמרו חפצך אסור לדבר הא חפצי שמים מותרים, כמו שאמרו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת, ואמרו פוסקין צדקה לעניים בשבת, ואמרו משדכין על התינוקות ליארס, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות, כי כל הדברים האלה אם ידבר בהם הם מצוה. ואפילו ללמדו במה שיחיה, כדי שלא יהיה גנב ומלסטם את הבריות. ואמרו "ודבר" שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול, כלומר שידבר בשבת בנחת וימעט בדברים. ואמר "דבר" דבור אסור הרהור מותר, ואף על פי כן החסידים נזהרים אפילו מהרהור חפצים אלא בחפצי שמים, כמעשה החסיד ההוא שמספר במסכת שבת (דף קנ:). ויונתן תרגם ודבר דבר ומללא מלין דאונס, פירוש דבר און, כי כן מתרגם און אנס, וזה אסור אפילו בחול: (יד) **אז תתענג על ה'.** אם תענג את השבת תתענג על ה', כלומר ישפיע לך טובות עד שתתענג עליו, ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו. והתענוג על ה' הוא תענוג הנפש. והגאון רב סעדיה פירש תענוג הגוף, כלומר תענוג גופך יהיה על ה', לא ככסילים שנאמר בהם לא נאוה לכסיל תענוג (משלי יט י). אבל המשכיל לא ירבה בתענוג יותר מדאי כי אם במשפט, בעבור כי הוא מתעסק בחכמה ובה יתענג יותר, אלא שתענוגי הגוף במשפט יישיבו שכלו ויחזקו כחותיו השלושה, והם כח הזכרונות וכוח הבחינה

מדרשי חז"ל

הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא פירות, ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית המרחץ, ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת ולידע מה היא צריכה.

וכבדתו מעשות דרכיך. "וכבדתו" שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי. "מעשות דרכיך" שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. "ממצוא חפצך" חפציך אסורין חפצי שמים מותרין. "ודבר דבר" שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול. (שבת קיג.).

אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא: מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד, א"ל: זה יום הכיפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה. "וכבדתו" רב אמר: להקדים, ושמואל אמר: לאחר. (שם קיט.).

רבי יהושע בן קרחה אומר: אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב וכו'. אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, דיבור אסור הרהור מותר. (שם קג.).

יד) **אז תתענג על ה' וגו'.** אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנא' אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ וכו'. ר"נ בר יצחק אמר: ניצול משעבוד גליות, כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ, וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך. (שבת קיח.).

(12)

עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא
וְיוֹכְלִינָךְ פֵּרֵי אַחְסָנַת
יַעֲקֹב אֲבוּךְ אֲרֵי
בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזִיר כֵּן:
א הָא לָא מִקַּפִּידוּת יְדָא
מִן קֳדָם יְיָ לַית אַתּוּן
מִתְפְּרְקִין וְלָא מִדַּיְקַר
קֳדָמוֹהִי מִלְּמִשְׁמַע לָא
מִתְקַבְּלָא צְלוֹתְכוֹן: ב אֱלָהֵין חוֹבֵיכוֹן הֲווֹ מַפְרְשִׁין בֵּינֵיכוֹן לְבֵין אֱלָהְכוֹן וַחֲטָאֵיכוֹן גָּרְמוּ

תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמוֹתֵי קרי:
אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ
כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר: פ נט א הֵן לֹא־קָצְרָה
יַד־יְהוָה מֵהוֹשִׁיעַ וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ:
ב כִּי אִם־עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין

רש"י

עולם: (יד) **נחלת יעקב אביך.** נחלה בלא מצרים, כמה שנאמר (בראשית כח יד) ופרצת ימה וקדמה וגו', לא כאברהם שנאמר (שם יג טו) האדמה אשר אתה רואה. ויעקב אמר את השנת, שנאמר (שם לג יח) ויחן את פני העיר, שקבע תחומין עם דמדומי חמה. כך פירש רבי שמעון: (א) **הן לא קצרה.** את אשר לא פירש, שנאמר (שם יז ט) ויחן

מצודת ציון

יד) **והרכבתיך.** מלשון רכיבה והתנשאות: **במותי.** ענין גובה. כמו על במתי עב (שיר ד יד):

מצודת דוד

והרכבתיך. רוצה לומר תהיה ברום המעלה והממשלה: **והאכלתיך.** רוצה לומר לך תהיה הארץ אשר הנחלתי ליעקב אביך. ואמר יעקב, לפי שלו ולבניו נתנה הנחלה, ולא לישמעאל בן אברהם, ולא לעשו בן יצחק. וכן נאמר ויעמידה ליעקב לחוק וגו' לאמר לך אתן את ארץ כנען (תהלים קה ט): **כי פי ה' דבר.** וכיון שהוא דבר יקיים: (א) **הן לא קצרה.** זה אמר על בני הגולה. מה שהמקום משהה אתכם בגולה, לא הוא בעבור שקצרה ידו ולא יוכל להושיע, ולא הוא בעבור שכבדה אזנו מלשמוע קול צעקתכם מצרת האויב: (ב) **כי אם.** רק העונות שעשיתם הם המבדילים ביניכם לבין אלהיכם, ולכן לא יפנה אליכם:

רד"ק

וכוח המחשבה: **והרכבתיך על במותי ארץ.** כמו ירכיבהו על במותי ארץ, והיא ארץ ישראל שהיא גבוה מכל הארצות (סנהדרין פז.). כלומר אם תגלה ממנה ישליטך עוד עליה בשכר שמירת שבת ושאר המצות. וההבטחה הזאת לכל בני הגלות, אם הוא קרוב מזמן הגאולה יזכה לישועה, ואם הוא רחוק מזמן הגאולה יזכה לתחיית המתים, ויזכה לארץ ישראל ולטובה: **והאכלתיך.** כפל הענין במלות שונות. ואמר יעקב כי בניו הם מיוחדים בנחלה, לא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק. וכן אמר (תהלים קה ט) ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם, לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם. ורבותינו ז"ל (שבת קיח.) דרשו כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים, שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך, לא כאברהם שנאמר בו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק שנאמר בו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה: **כי פי ה' דבר.** וכיון שהוא דיבר יקיים דברו: (א) **הן לא קצרה.** אחר שהשלים להורותם על המעשים הטובים ושיסורו מהמעשים הרעים, שב להוכיחם עוד על רוע מעשיהם, ואמר כי לשוא יתלוננו על האל ואומרים למה צמנו ולא ראית. ואמר להם זה שלא ראה האל צומכם ולא הושיע אתכם מאויביכם, לא מפני שקצרה ידו מהושיע ולא מפני שכבדה אזנו משמוע, כי הוא שומע צעקתכם ובידו להושיע אתכם, אלא שעונותיכם גרמו לכם והם מבדילים ביניכם לבינו, והרי הוא כאילו אינו שומע, או כאילו אין כוח בידו להצילכם. ולמה מפני עונותיכם: (ב) **כי אם.** מפורש

מדרשי חז"ל

ב) **כי אם עונותיכם** וגו'. אמר רבא: אי בעי צדיקי ברו עלמא שנא' כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם

נושאי הפרק

(א-ח) הסתר הפנים הוא תוצאה של המעשים הרעים.
(ט-יא) קינה על מצב העם בגלות.
(יב-טו) וידוי על העבירות שהביאו את העם למצבם הקשה.
(טז-כא) התעוררות ה' לגאול את עמו ולהנקם מאויביהם.

לה [ד] א וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים

א וְאַכְנֵשׁ מֹשֶׁה יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אִלֵּין
פִּתְגָמַיָּא די פַּקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד

לקט בהיר

א) פשוט הוא שלא היתה קודש יום"כ כשהיה בהר, ומן הסתם יום שירד לא התחיל מחמת טירדות, אלא מיד למחרתו, וזה נכלל במה שאמר הכתוב כפ' יתרו ויהי ממחרת וישב משה לשפוט וכו', אלא שבא כאן להשמיענו שאין זה סוף והמשך מפרשה הקודמת, שכל הפרשה הקודמת נאמרה בלשון עבר והכוונה הווה, ואינו מדבר בזמן מסויים, אלא אמר שכן רגיל להיות תמיד, משא"כ ויקהל זה (ג"א): ב) דבר פשוט הוא זאת ואין לטעות, בין מכח החיבה עצמה ובין מכח תינח משה שאחריו, שלא נאמר וַיַּקְהֵל העם, אלא בא לאפוקי ממה שיש מתרגמין וכנס, חה טעות, שזאת מתרגמינן על לשון אסיפה כגון ויאסוף שבעים איש מתרגמינן וכנס, לפי שלשון אסיפה הוא פועל עומד, אבל ויקהל הוא פועל יוצא, ולריך לתרגמו ואכנים, ומפרש רש"י שהגם שאינו אומר לאחרים לאסוף ולהקהיל אלא בעצמו עשה פעולת ההקהלה אעפ"כ שייך לשון הפעיל שע"י דיבורו מקהיל אנשים (ג"א), או אפשר שהכוונה בכל המאמר הוא, שלכאורה צריך לדייק לשון רש"י שאמר למחרת יוה"כ ולא אמר ממחרת כלשונו בכל מקום וכלשון הכתוב, גם אמר כשירד מן ההר, הלא ביום הכפורים ירד ולא ממחרת, אלא שקשה לו לרש"י מה נשתנה שנאמר כאן ויקהל, הלא בכל פעם אחר שדיבר הקב"ה אליו נכנסו כל העם ודיבר אליהם ולימד אותם, הרי שהיה הקהלה בכל פעם, אלא ודאי שבפעם הזאת היה רצונו לדבר אל כל עדת דהיינו אנשים נשים וטף לצוותן על נדבת המשכן ושמירת שבת, לזה כשירד מן ההר ביוה"כ וכנסו אליו העם אמר להם שלמחרת יקהלו „כל עדת", וזה מדייק לשון רש"י כפתור ופרח, שהקהיל אותם ביוה"כ עצמו כשירד מן ההר והאסיפה היתה רק ממחרת, והילך יתכן זאת שהוא הקהיל

רש"י

(א) **ויקהל משה.** למחרת יום הכפורים[א] כשירד מן ההר (סד"פ ר), והוא* לשון הפעיל[ב], שאינו אוסף

שיטי נוסחאות * ויקהל לשון הפעיל הוא.

אור החיים

לה) **א. ויקהל** משה וגו'. צריך לדעת טעם שהולרך לומר ויקהל אחר שהוא דבר הרגיל בכל עת אשר יצוה דבר ה', ונראה כי לגד שראו כי קרן עור פניו ויירא מגשת אליו לזה הולרך להקהיל את כולן לבל ימנעו קלת מהמורא, וזה הוא שדקדק לומר את כל עדת. עוד יראה באומרו את כל על פי מה שפירשתי בפרשת תרומה בפסוק מאת כל איש אשר וגו' שבא לרבות יחומים קטנים ונשים יע"ש, והוא אומרו את כל ב' ריבוייס, וטעם שלא הזכיר הג' שהוא שוע (רמב"ם ה' מתנת עניים פ"ז י"א) זה אינו לריך לקרוא לו כי מעצמו בא יבא ברגה בכלל כל ישראל, ובספר הזוהר (ח"ג קל"ו:) אמרו שהקהיל האנשים להפרידם מהנקבות לגד שהיה השטן מצוי בינם לבל יזיקם ח"ו ע"כ, ומן הסתם לא יכחיש שלא נזדמנו הנשים לשמוע דבר ה' ובפרט להביא נדבת המשכן[א]), וכן הוא אומר (פסוק כ"ב) ויבואו האנשים על הנשים, אלא יכוין לומר כי הקהיל האנשים בפני עצמן והנשים בפני עצמן ולא באו יחד ולא עמדו במסיבה אחת, והכתוב רמז הדברים בייחור תינח בני שלא היה לריך לומר אלא את כל עדת ישראל[ב]):

אלה הדברים וגו'. לריך לדעת אומרו אלה הדברים[ג]), ובמסכת שבת (ל"ז:) דרש מכאן רבי ע"ל מלאכות כתובין אלה ל"ו דברים ב' הדברים ג' הרי ע"ל, וזה דרך דרש, עוד לריך לדעת למה הולרך לומר לעשות אותם ולא הספיק באומרו אשר לוה ה', ועוד כיון שלא אמר במלוה זו אלא ענין שבת אין ילדק ליאמר עליו תעשו[ד]). אבן יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו (הוריות ח'.) בפסוק

אור בהיר

א) פירוש לא מלמוד מדברי הזוהר הק' הפך דבריו שלה יצאו האנשים. וכן הוא שם בפירוש, ח"ל: ואפילו בשעתא דנשין הוו מייתין נדבה למשכנא וכו'. ב) ועדיין נשאר מקום גם לדבריו מתינח ויקהל, גם מאומרו את כל עדת. ג) למה להקדמה האלה, ומה מיעט בה. ד) הלא מלות שבת הוא דוקא שלא לעשות.

יָתְהוֹן: ב שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵד
עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְהֵי

אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם: ב שֵׁשֶׁת
יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי

רש"י

אנשים בידים אלא הן נאספים על פי דבורו, ותרגומו ואכנים: (ב) **ששת ימים.** הקדים להם[ג] אותם היום והם נאספו למחר, ע"ז אמר שהוא לשון הפעיל ותרגומו ואכנס שאין פירושו שכנס אותם בידים אלא ע"פ דיבורו שאמר להם היום הם נאספים למחר (צל"ד): ג) אין רצונו לומר שמאמר שהקדים את השבת נשמע שאין מלאכת המשכן דומה אותה, שאין אנו נריכים לזה, שממה שהזכיר כאן בכלל את השבת נשמע זאת, שהרי אין כאן מקומו אחר שאמר ויקהל משה שהיה משוס נדבת המשכן כנ"ל, ודאי

אור החיים

(במדבר ט"ו כ"ב) כי תשגו וגו' שכל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה, ומעתה הנה נריכין כל ישראל לתקן כל תרי"ג מצות אשר פגמו בכולן ודבר זה הוא רחוק מגדר ההשגה, אשר על כן באה מצות ה' להם שיזהרו במצות שבת ואמרו ז"ל (שמו"ר כ"ה) שקול שבת כנגד כל התורה וזה יתקנו פגם שפגמו בכל התורה, והוא מאמר משה כאן אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם פירוש לשון תיקון בזה יתוקנו פגמיהם של בני ישראל[ה]), ומה הם הדברים ששת ימים וגו' וביום השביעי וגו', ובזה יתישב מה שקשה עוד למה חזר עוד לצוות על השבת אחר שכבר צוה כמה פעמים, ועוד למה צוה עליו סמוך למצות מעשה המשכן, ולדברינו יבא על נכון כי יצו ה' על תיקון העבר כדי שיהיו מוכשרים לשכון בתוכם ובמצות שבת ששקולה ככל התורה היא תקנת עבודה זרה כאומרו (ישעי' נ"ו) אשרי אנוש יעשה זאת, ודרשו ז"ל (שבת קי"ח:) כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. עוד יתבאר ע"פ דבריהם ז"ל (מכילתא תשא) רבי אלעזר בר פרטא אומר מנין שכל השומר שבת מעלין עליו כאלו עשאו דכתיב ושמרו וגו' לעשות את השבת ע"כ, והנה בפרשת כי תשא פירשתי דרכים רבים באומרו לעשות את השבת ודרשה זו זה מקומה, והוא אומרו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם פירוש הדברים עצמן שהם שבחות אותם עושים אותם והבן. עוד יראה לומר כי הגם כי מצות שבת היא שמירה מהמלאכות ושביתה ואין כאן מעשה ליעול עליה שכר אלה הדברים אשר צוה ה' שיהיו בגדר מעשה ליעול עליהם שכר, ועיין מה שכתבתי בפרשת כי תשא (ל"א ט"ז) טעם לזה, ודקדק לומר אלה לשלול הדוגמא[ו]) שיהיו בבחינת שמירה לבד אינו בבחינת המעשה ליעול עליו שכר. ועל פי המדרש (ילקוט) שאמרו כי אמר הקב"ה למשה הקהל קהלות ודרוש ברבים כדי שילמדו לדורות הבאים להקהל בכל שבת וכו', יתבאר הכתוב על נכון ויקהל משה וגו' ויאמר אליהם אלה הדברים פירוש הקהלה העדה ודרשת התורה צוה ה' לעשות אותם[ז]), או ירמוז באומרו לעשות אותם על בני ישראל[ח]) כי באמצעות הדברים מתכפרים כל עוונותם כמאמר ר' ישמעאל שם[ט]):

ב. ששת ימים תעשה. טעם זכרון עשית מלאכה בימי החול[י]), אולי שיכוין לומר שאם יהיה יום שביעי קודש תעשה[יא]) המלאכה הצריכה לך בששת ימים. או יראה הכתוב לאסור מלאכת שבת בין על ידי עצמו בין על ידי גוי, והוא אומרו ששת ימים תעשה בציר"י תחת החי"ו פירוש תהיה נעשית אבל ביום השביעי אפילו על ידי אחרים אין לך לעשות, וזה שהאומר אמירה לגוי אסורה דבר תורה (מכילתא בא ט'), וטעם אומרו

אור בהיר

ה) ופירוש תינח „אותם" בני ישראל. כלומר, לתקן את בני ישראל. ו) פירוש שאר מצות לא מעשה. ז) פירוש כל מכם ומכם יעשה כן במקומו כמו שפשיטי אני. ח) לתקן אותם. ט) נשבע שהתכם יושב ודורש וכו' (שומר טוב משלי פ"י). י) וכי מצוה יש בו. יא) בציר"י. כלומר, יהיה נעשית מאליה מלאכה של ז' ימים בו' ימים.

יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה
כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת: ג לֹא־
תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת: פ ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת

לְכוֹן קוּדְשָׁא שַׁבָּא שַׁבְּתָא חֲדָם
יְיָ כָּל דְּיַעֲבֵד בַּהּ עֲבִידְתָּא
יִתְקְטֵל: ג לָא תְבַעֲרוּן אִשְׁתָּא
בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא:
ד וַאֲמַר מֹשֶׁה לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי

לקט בהיר

שלהמתיר בא לומר שאל מוז את השבת ממקומו, והרמיה בפ׳ משא זוה הקב״ה על השבת אחר כל מלאכת המשכן, גם בפ׳ קדושים אים אמו ואביו מירלו ואת״כ ואת שבתותי תשמורו, ואעפ״כ דרשינן לאומרא שאל תדהה מפני כיבוד אב ואם (ובכלל פלא גדול הוא בעיני מה שהאריכו ופלפלו המפרשים בדבר זה, הלא די פעם אחד לתשמעינן הלכה זאת שבשבת אינו נדחה, ואם כוונת הכתוב כאן ללמוד זאת מיותר הוא), אלא אמר רש״י שמעשה שהיה כן היה שמשה רבע״ה הקדיש להם את השבת, הגם שהצווי היה להבא, וטעמו אשר שמן הסתם לא יהיה גומר להם כל הצווי בפעם אחת והיה מושב שקודם שיגמור ויהיר על השבת ילכו קצת מהם בזריזות ויעשו מלאכה (ג״א), עוד אפשר פי׳ אומרו „הקדיש להם״, שהלא כבר התחיל משה במלאכת המשכן, שאמר אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות אותם, וזה ודאי מלאכת המשכן הוא, שבשבת אין שייך לעשות אותם, גם מאומרו אלה הדברים דרש רבי ע״ל מלאכות שהיו במשכן, ואעפ״כ הפסיק והקדיש את השבת, וכל זאת כדי שיהיו זהורים בו (ב״ב), עוד י״ל שהקב״ה הקדיש מלאכת המשכן המורה על אינת ישראל שויתר להם עון העגל בנתינת דודי לי, וכדי שלא יעשו לאלו שבת אמר אינת „אך״, אבל מרע״ה בנתינת אני לדודי הקדיש את השבת שהוא כבוד הש״ת, ומזה עצמו נשמע שלא תדהה מפני המלאכה (כ״י), וצריך לימוד על זה הגם שבת לא תעשה ועשה הוא ומלאכת המשכן רק עשה, שבלא לימוד היינו אומרים שתדהה שבת מק״ו או מה מצינו שעבודה דוחה שבת כגון שחיטת וצריפת תמידים ומוספים כ״ש לעשות מזבח לצורך עבודה (מכיל׳): ד) והוא ר׳ יוסי שסבר ללמוד חילוק מלאכות מפסוק אחר (ויק׳ ד׳) ועשה מאחת מהנה, לזה בהכרח שהתורה הוציאה הצערה מכלל ל״ט מלאכות וכתב עליו לאו בפני עצמו לומר שזה אינו אלא בלאו ולא בכרת ופקילה הגם שעשאו בעדים והתראה, אבל ר׳ נתן סבר שפסוק מאחת מהנה צריכים אנו לדרשה אחרת מ״כ פסוק זה בא לחלק שדרשה זו היומר פשוט, והוא אחד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בהן (דבר שהיה בכלל) הצערה היתה בכלל אשר מלאכות (ויצא מן הכלל) התורה הוציאה לכתוב אותה בפני עצמה הרי שחייבין עליה לבדה (ללמוד על הכלל כולו יצא) אבן הוא בכל הל״ט מלאכות:

אור החיים

שבת ולא אמר בשבת״), כדי שלא תטעה כי יש מלוה בעשייה מלאכה בהס״). עוד ירמוז כי לא יקומו שבת ימים במלאכתם אשר הכינום ה׳ לעשות אלא אם יום השביעי יהיה לכם קודש אבל אם לא ישמרו שבת לא יהיו השבת ימים כי שבת הוא נפש קיום העולם וכמו שהקדמנו בפרשת בראשית בפירוש פסוק (ב׳ ג׳) ויכל וגו׳ ביום השביעי יע״ש:

ד. אל כל עדת וגו׳ לאמר. צריך לדעת למי יאמרו בני ישראל, ואולי כי לגר שלא ידבר משה עם הנשים והקטנים הגם שיהיו שם ואוה לאמר להם הדברים, ואומרו זה הדבר וגו׳ לאמר״), יתבאר על פי מה שאמרו בספרי (חלא כ״ל כ״ג) ר׳ מאיר אומר טוב אשר לא תדור טוב מזה ומזה שלא תדור כל עיקר ר׳ יהודה אומר טוב מזה ומזה גודר

אור בהיר

יב) כמו שאמר וביום השביעי, היה לו לומר בשבת. יג) שמיבת שבת ימים פירושו כל השבת ימים, ואם כן מי אפשר לטעות ולומר שמיבת ים לענות במשך כל השבת ימים, אלא ודאי פירושו במשך כל השבת ימים רשאי אתה לעשות מלאכה, מה שאין כן אם יאמר בשבת, פירושו במקצתו, ואז יש לטעות שמיבת יש. יד) מיבת לאמר עוד הפעם, וגם כל ההקדמה מיותר.

יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דִי
פַקִּיד יְיָ לְמֵימַר: ה סָבוּ מִנְּכוֹן
אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ כָּל דְּיִתְרְעֵי
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: ה קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תְּרוּמָה לַיהוָה כָּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאָהָ

רש״י

יגלתה״) (שבת ע״ו): (ד) **זה הדבר אשר צוה ה׳.** לי לאמר לכם״): (ה) **נדיב לבו.** על סם שלבו נדבו קרוי נדיב לבי״), כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו

לקט בהיר

ה) בפסחים ה׳: פירש״י שלא תאמר העושה ד׳ או ה׳ אבות מלאכות בשוגג בשבת אינו חייב אלא אחת עכ״ל, וביומות ו׳: פירש״י שלא תאמר אינו חייב עקילה עד שיחלל שבת בכל מלאכות עכ״ל, ואין קושיא ואין סתירה שיהול להיות טעות

כזה וטעות כזה, ומדהוציאה התורה הצערה לבדה נסתרו ב׳ הטעיות כאחד (ד״ד): ו) ר״ל אין מיבת לאמר כאן כמו בכל שאר מקומות שפירושו אמירה פרטית כגון וידבר ה׳ אל משה (ה׳ דיבר עם משה) לאמר (וכן אמר אליו), אבל כאן אי אפשר לומר כן שהקב״ה צוה לו וכן אמר, שא״כ היל״ל לשון נסתר כמו שאמר ויקחו לי תרומה או ויקחו לי שמן זית זך וכדומה, שהלא לא דיבר ולא צוה הקב״ה לישראל לבדם לומר קחו מאתכם, אלא ודאי פירושו של לאמר שאני משה יאמר לכם, ועל זה שייך לשון זוכם קחו מאתכם, וכמו כה תאמר וכו׳ אתם ראיתם (רא״ם), ומה שצריך משה להמציא הקב״ה בתוכם זוהו, מה שלא עשה כן בשאר מצות, לפי שהיו ישראל מכלמים ומתביישין ממעשה עגל וחכפו לראות שישכון הקב״ה בתוכם לאות רצון וכפרה, לזה אמר להם משה שלא תדעת עצמו צוה לעשות משכן אלא רצון עליון הוא (במ״ח), או אפשר משום שלא יקשה להם, הלא שמים ושמי השמים לא יכלכלוהו, אמר, שהקב״ה בעצמו צוה לו כן, ואה״נ אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרה (ב״ב): ז) פי׳ אין אינת נדיב פועל, כי הנקודת שו״א מורה עליו שהוא מקושר לאינת לבו, וכ׳ האיבות ביחד הוא שם מואר, שאדם אשר לבו נדבו מתואר בשם זה „נדיב לב״ והוא״ו של לבו נוסף לייפות האינה ואינה משמשת

אור החיים

ומשלם ע״כ ואמרו בפ״א דנדרים (ט׳.) ב׳ אוקימתות, א׳ שמולקין בנדר אבל בנדבה מודה ר׳ מאיר שיהיה נודב ומשלם וכגון שהיה באופן שאינו בא לידי תקלה וכמעשה כלל שהיה מביא קרבנו בשביל חולין לעזרה ושם היה מקדישה, וכב׳ שמולקין בנדבה ולא אמר ר׳ יהודה אלא נודב אבל נודר לא ונודב עצמו דוקא באופן שאינו בא לידי תקלה כנזכר יע״ש, לפי זה יכוין הכתוב לומר על זה הדרך כי לבד שקדש לומר קחו מאתכם תרומה כל נדיב לבו אם כן בנדבה מדבר הכתוב לזה אמר זה הדבר פירוש הנדבה לבד כ׳ לאמר אותה פירוש דוקא במליאות זה שהוא שלוה כ׳ שתאמרו נודב ומשלם והוא בסדר שאינו בא לידי תקלה, לאוקימתא ראשונה יעלה דרכנו כר׳ מאיר״) ולאוקימתא ב׳ כר׳ יהודה״):

ה. יביאה את תרומת ה׳. פסוק זה מראה באלבע״) כי לבד המובטח יש המושכל, והוא מאמרם ז״ל (תיקונים כ״ח) כי מעשה התרומה מושכל הוא בחינת השכינה כי לה יקרא תרומת ה׳ ועל ידי מעשה התרומה יפעיל בה דבר טוב ויחבר אוכל בל ימוט״), ועיקר הרצון במעשה הוא המושכל והוא אומרו יביאה פירוש יביא לבחינה הנעלמת עם תרומת ה׳״), ויביאה הכתוב מי הוא אשר יביאה ואמר כל נדיב לבו פירוש הטעה דבר מנשיאות הלב״) אשר ידבנו לבד התנועות הרוחניות השוכן בלב בחשק הדבר יפעיל המושכל נעלם אבל אם יביא התרומה בלא נדיבות לב אין זה פועל במושכל:

אור בהיר

טו) שהלא לרבי יהודה גם נדר זוה ה׳. טז) אבל לרבי מאיר אפילו נדבה לא זוה. יז) בלתי לא אמר יביא את תרומת ה׳, אלא יביאה. יח) מיחד ומחבר קודשא ברוך הוא ושכינתא. יט) ופירוש מיבת אם, עם. ועיין בדברינו בפרשת שמיני ס״ק ל״ו ויעשה כמשפט, ואולי שגם כאן זו כוונתו. כ) פירוש אינו צריך להכריח את לבו.

התורה, חס יהיה נוהג אפילו בהיותינו בגולה שה פזורה בין העמים, כמו שהיה בימי מרדכי ואסתר נסים מכוסים, וכן בכל דור ודור שעומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם, הן הן גבורותיו המלובשים. וגם נסים נגלים לעין כל הנאים מפאת שם הוי"ה ב"ה, בימי משה. וזהו שנאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות (נסים נסתרים), אשר לא נבראו (שאין בהם בריאה חדשה, ואפילו בהיותם) בכל הארץ ובכל הגוים. (וגם) וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה הוי"ה כי נורא הוא (נסים נגלים), אשר אני עושה עמך, והבן:

עוד ירמוז למה שכתב זקיני הרמ"א (או"ח סי' ח ס"ח), שויתי הוי"ה לנגדי תמיד (תהלים טז, ח) הוא כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים ההולכים לפני ה' תמיד כו', ומזה יגיע אליו הראה כו'. והוא מדברי הרמב"ם בתורה (ס"ג פנ"ב), ושם (פנ"ח) מבואר כי השגחה אלקות סיבת הדביקות, ומי ששם ה' לנגד עיניו תמיד, השגחתו עליו תמיד:

וזהו שנאמר הנה אנכי כורת ברית, נגד כל עמך (כלומר, אם אהיה אנכי נגד כל עמך לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, אז) אעשה נפלאות וגו', (כי) וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה' כי נורא הוא, כלומר מי שמשים הוי"ה לנגד עיניו זוכה למדת יראה, כדמלינו במשה (לעיל ג, ו) כי ירא מהביט אל האלקים, כלומר שהיה ירא מכח שהיה מביט אל האלקים תמיד, ומזה זכה לנפלאות אשר אני עושה עמך, והבן:

פרשת ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים וגו' [לה, א-ה]. יש להבין, למה מצות שבת נאמר בהקהל את כל העדה. ב', אלה הדברים למה לי, מי לא סגי מי אמר ויאמר אליהם ששת ימים וגו'. ג', למה הקדים מצות שבת למלאכת המשכן. ומה שפירש רש"י לומר שאינו דומה שבת, כבר הקשו[א] על זה דאיך סלקא דעתא דמלאכת המשכן ידחה שבת, הא אין עשה דוחה לא תעשה ועשה (שבת כה.).

א. עי' בדברי המזרחי וגור אריה כאן:

בפרשת מטות (ד"ה וז"ל) אחא דכתיב בפרשת יתרו (שם יט, ג-ו) כה תאמר לבית יעקב וגו' אתם ראיתם וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, כי איתא במדרש אין ישראל ניצולים אלא בזכות אמונה, ופירשו המפרשים, דיש להבין מה שדרשו חז"ל (עירובין נב.), היום לעשותם (דברים ז, יא) ולמחר לקבל שכרן, הא הקב"ה שומר תורתו (ירושלמי רפש השנה פ"א ה"ג), וכתיב (שם כה, טו) ביומו תתן שכרו. ותירצו משום דתרי"ג מפי משה שמענו (מכות כג:), והוי על ידי שלים, ואינו עובר בכל אלין (שו"ע חו"מ סי' שלט ס"ז), אבל על השתים ששמענו מפי הגבורה והן יסוד האמונה, מגיע שכר בעולם הזה, והיינו דכתיב (חבקוק ב, ד) צדיק באמונתו יחיה. ודבוע (ספרי מעות קנג) כי כל הנביאים נבאו ב"כה", מוסיף עליהם משה שהתנבא ב"כה" וב"זה הדבר". ואם כן בעת שהתנבא ב"כה", בדבור של עצמו, הוי על ידי שלים, אבל בעת שאמר זה הדבר, ששכינה מדברת מתוך גרונו, זה הוי ממש על ידי עצמו, וקיימא לן (חו"מ שם ס"י) לענין כל אלין מצבו עובר, לא מצבו אינו עובר. ולפי זה, להמוני עם היה משה אומר בלשון כה, על ידי שלים, דזה הדבר הוי על ידי עצמו, ומגיע שכר בעולם הזה אם יתבטו, ולא יאבד להם לעולם הבא. אבל לבני עליה שבודאי לא יתבטו שכרן מיכף, שלא להחליף עולם עומד בעולם עובר, אמר להם בלשון זה הדבר, ואי דהוי על ידי עצמו, הא לא מצבו אינו עובר בכל אלין. וזהו שנאמר "כה" תאמר לבית "יעקב" וגו', היינו לפמותי ערך ב"כה", "אלה הדברים" (דהוי כמו זה הדבר) אשר תדבר אל בני "ישראל", שהם הבני עליה, ע"כ דבריו מתוקים מדבש:

ובזה נראה לי לתת טוב טעם למאמרם בפרק כל כתבי (שבת קיח.) כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, עוד שם כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו, שנאמר (תהלים לז, ד) והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, דאלו שני המאמרים עולים בקנה אחד, כי בודאי על שמירת שבת שהוא זכר למעשה בראשית וחכר ליציאת מצרים, יסוד האמונה, בודאי מגיע שכר בעולם הזה מיכף, וכן אמרו דורשי רשימות (שער הפסוקים, ר"פ תצא) רמז לזה ב"יומו תתן שכרו דאשי מיבות שב"ת. אך זהו בתבעו. וזהו שאמרו כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו, מה שרוצה ומובע שכר עולם הזה. ושמא תאמר אם כן מה יאמר לו לעולם הבא, על זה אמרו כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, וכיון שכן, יתבע מטובו בעולם הזה, וגם יאמר לו שארית בעולם הבא כי שכרו בלי גבול, והבן:

וזהו שנאמר הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש וגו' (ר"ל, שמצות שבת יסוד האמונה הוא דבר ה' עצמו, על כן) את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו (בעולם הזה), ואת כל העודף (השכר הנשאר) הניחו לכם למשמרת עד הבוקר, לעולם הבא הנקרא בוקר, כדאיתא בפרק קמא דפסחים (נ:) כי נותנין לו נחלה בלי מצרים:

ולפי זה, אם כי בשאר מצות משה לחלק יצא בין העם, ליחד הדבור לבני ישראל בפני עצמן בלשון זה הדבר, ולהמוני עם בפני עצמן בלשון "כה", שיהיה ע"י שלים פן יתבעו שכר מיכף בעולם הזה ולא יאבד להם לעולם הבא, אבל במצות שבת שנותנים לו נחלה בלי מצרים בעוה"ז ובעוה"ב, הקהיל כולם כאחד ואמר להם בלשון אלה הדברים,

דהוי כמו זה הדבר. וזהו שנאמר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים וגו' וביום השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון וגו':

ובזה יש לתת טעם על שהקדים מצות שבת למלאכת המשכן. כי לולא מצות שבת, שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט:), רק בתורת נדבה וחסד, ואם כן גם אם יתנדבו למשכן אין זה משלהם, כי אין בידם רק מכח צדקה וחסד, ועל דרך דכתיב (דברי הימים־א כט, יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. ולזה הקדים להם מצות שבת, ואמר לכולן בלשון אלה הדברים דהיינו בחינת זה הדבר, ועל מצוה זו בדין שיטלו שכרם כדכתיב ביומו תתן שכרו, וגם בני עליה רשאין לתבוע שכר מצות שבת כי הוא נחלה בלי מצרים ושאר גם לעולם הבא, וכיון ששכרם בידם מהדין, הוי שלהם ממש, ועל כן אם יתנדבו למשכן, משלהם יתנדבו ויתנו. וזה יש לומר שמשה עצמו אמר טעם על שהקדים מצות שבת, וזהו שנאמר ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל "לאמר זה הדבר", כלומר שהוצרך לומר זה הדבר האמור למעלה במצות שבת, ובלשון זה הדבר דייקא, והטעם, אמר אשר צוה ה' לאמר (בזה הלשון) קחו מאתכם (משלכם) תרומה לה', וזה מי אפשר כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, בלתי על ידי מצות שבת, כאמור. והבן:

ג) **או יאמר** ויקהל משה וגו' [לה, א־ג].

א', להבין למה נאמרה מצות שבת בהקהל כל העדה. ב', להבין פירוש רש"י, הקדים אזהרת שבת למלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת, וכן לעיל בפרשת תשא (לא, יג) דכתיב ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו, ופירש רש"י אף על פי שהפקדתיך על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך לדחות השבת. והקשה המזרחי וגור אריה (לה, ג), מה שלקח דעתא שיהיה מלאכת משכן דוחה שבת, הא אין עשה דוחה לא תעשה ועשה הקל (שבת כה.) כל שכן דחמור, עיי"ש. והוא תימה. ג', "אלה הדברים", ודרשו חז"ל (שם ע.) אלו ט"ל מלאכות, אם כן היה מהראוי לומר אשר צוה ה' שלא לעשות אותם. ד', אומרו לעיל (לא, טו) ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת וגו', וכן כאן ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש, דקשה, ששת ימים וגו' שפת יתר, דסגי לומר ביום השביעי וגו' שבת וגו'. ה', אומרו יַעשה וְתַעשה, ולא אמר יַעשה או תַעשה בפת"ת, וכמו שאמר בפרשת ימרו (שם כ, ט) ששת ימים תעבוד ועשית וגו':

והנראה לי בזה על פי מה שאמרו במסכת שבת פרק מי שהחשיך (קנ.) האי מאן דבשבתאי יהא גבר דמתשבחיה בטילין, וכתב על זה זקני מהרש"א ז"ל (חדושי אגדות ד"ה מתשבחיה) לפי שכוכב שבתאי הוא משמש בתחלת יום שבת לפי סדר תחלת הימים חל"ם כלנ"ש[נ"ב], והוא מורה על ביטול והשבתת כל דבר, ולכך מלאכה אסורה בו ביום, והיינו גבר דמתשבחיה בטילין, וכדאיתא (שם קנ:) בחסיד שחשב בשבת לגדור שדהו וביטל מחשבתו ולא גדרה לעולם כו', עי"ש. ומזה יש ליקח מוסר השכל שלא לחשוב ולהרהר בשום מלאכה בשבת, דאם יהרהר בשבת בצורך מלאכת חול, מתבטל מחשבתו ולא יעשה מלאכה. וזהו

ב. כ"כ רש"י שבת [קלט: ד"ה דקיימא] ועירובין [נו. ד"ה ואין]. והוא ראשי תיבות ח'מה ל'בנה מ'אדים כ'וכב צ'דק נ'וגה ש'בתאי:

שאמר למעלה פרשת ימרו (כ, ט־י) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, (בזמן) ויום השביעי שבת לה' אלקיך דייקא, היינו לשבות במחשבה הגלוי לה' אלקיך. וזה שפירש רש"י בלשון לשונו ועשית כל מלאכתך, כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה, כלומר אימתי ועשית כל מלאכתך שאתה רואה, שאם תבא שבת יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה שלא תהרהר כו', אז תעשה כל מלאכתך, מה שאין כן אם תהרהר בשבת אחר מלאכה, אז בחול לא תעשנה, כי מאן דמחשב בשבת מחשבותיו בטילין. וזהו שנאמר ששת ימים יעשה מלאכה, כלומר אימתי יהיה המלאכה נעשית בששת ימים, בזמן וביום השביעי שבת שבתון, שביתה כפולה, במעשה ובמחשבה, קודש לה' דייקא המוקר לב:

וזהו שאמר כאן ששת ימים תעשה מלאכה, (בזמן) וביום השביעי יהיה לכם קודש, לקדש עצמיכם במותר לכם, הוא הרהור דמותר מהדין (שו"ע או"ח סי' שו סי"ח), עם כל זה צריך לקדש עצמו שלא יהרהר אחר מלאכה, שבת שבתון כפול במעשה ובמחשבה, לה' המוקר לב, ואז יהיה המלאכה נעשית בימי המעשה:

אמנם לדרכו נאמר בזה באופן אחר על פי האמור, בהקדם לפרש ושמרו בני ישראל את השבת וגו' לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם כי ששת ימים וגו' (שם לא, טז־יז), דיש להבין למה הצריך לומר לדורותם, וגם אמרו ברית עולם וכו'. אבל הענין, כי לכאורה דברי מהרש"א ז"ל תמוהין מאוד, שהרי המורה אמרה ושמרו בני ישראל את השבת וגו' אות הוא וגו', והוא אמר הטעם דמלאכה אסורה בשבת כי המזל הממונה עליו משבית המלאכה, אם כן איה אפוא יודע מחשבתו שאומר שבת יען כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת, דילמא מפאת המזל שלא תשבות המלאכה, ואיך אמרה תורה שאמירת שבת אות הוא לעולם כי ששת ימים וגו'. ומו, דהא קיימא לן התם בפרק מי שהחשיך אין מזל לישראל, כדכתיב (ירמיה י, ג) ומאותות השמים אל תחתו:

ואמנם אחר התבוננות, דברי מהרש"א זלה"ה נכונים ורואים אליו, מדבש ונופת מתוקים, ואדא מתורלת באידך. והענין, כי זה ודאי אמת וברור שלא מפני שהמזל משבית המלאכה של שבת לזה ה' את עמו בני ישראל לשבות בשבת, כי ישראל הם למעלה ממזל, ומאותות השמים אל יחתו, ומה שלזה אותנו לשמור שבת ממלאכה, כי אות הוא לעולם כי ששת ימים וגו' וביום השביעי שבת וגו'. אולם מי שאינו מאמין בה' ועושה מלאכה בשבת, שוב יולא מכלל ישראל ונופל תחת המזל ומלאכתו נשבתה, וממילא אחר הלוור, גם מהאי טעמא נמי אסור במלאכה. וכמו כן בחסיד הנ"ל, לפי דקאמר היה נחשב לחטא מה שהיה מהרהר, ונופל תחת המזל, ובשביל זה נמלך ולא גדרה, ושוב נעשה לו גם כו'. אם כן ישראל שהם למעלה ממזל, ולולי מה שלזה ה' לשבות לא היה מפאת מהמזל, על כרחך שמירתו אות שרק מפני שכך לזה ה' יתברך שבו שבת מכל מלאכתו, ולכך כתיב אות הוא לעולם כי ששת ימים כו':

ועל פי האמור נבין מה דאיתא במדרש (הובא בשם משמואל ר"פ קדושים) אמרו ישראל הואיל וגלינו בין האומות למה נשמור את השבת, דקשה, וכי מפני שחטאו וגלו לא

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ
מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי

א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזַל לָךְ
מֵאַרְעָךְ וּמִיַּלְדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ
לְאַרְעָא דִּי אַחֲזִנָּךְ: ב וְאֶעְבְּרִנָּךְ

לקט בהיר

א) כמו לתרגם לשון הליכה, שלא מצינו כן בכל המקרא לומר הליכה על מקום הנעזב, אלא בלשון הליכה דוקא על זכירת המקום אשר הלך לשם, כגון וילך יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכגון וילכו ללכת ארצה כנען, וכן קם נא וגו׳ ולך לך אל ארץ המוריה, פ״כ הי״ל נא מארצך וכו׳ ולך לך אל הארץ אשר ארצך, ואז לא היינו דורשים כלום שזה סדר הלשון, אבל עתה ודאי שרצונו לומר שהליכתו מארצו תהיה „לו״ (מ״ל): ב) כי בהכרח שבכל הפחות ג׳ דברים נכללים במימרא לך, שאם רק דבר אחד למה שאם ואמר לך לטובתך היה לו לומר לך בסגנון טובה פלוני, וכן לקמן בפרשה ולו עליו פירש״י על אחדותו לשלמו ולשמרו, גם שם הכרח הוא שאמר שאם עליו על אחדותו ולא פירש מה יעשו לו בהכרח שבכל הפחות ג׳ דברים נכללים בו, ומפרש רש״י מה הם הג׳ דברים להגאתך זה בנים, ולטובתך זה לפרנסה שמו, והסברא כן נותנת שידוע מאמרי רז״ל שקדושת ארץ ישראל מפייע להאצלת נפש קדושה, וימתק שהיה עולה תמימה אין תולה לארץ כדאי לו, ועוד שהלא ידוע שאאע״ה לא היה אפשר ע״פ המזל להיות לו בנים, לזה בהכרח לו לדור בארץ כנען שאינו אמת שום מזל ומזלות, וכן כמה טעמים נגלים ונסתרים, ופירשום השם פשוט הוא שאם ילך ממקום למקום ודע ומפורשים קדושתו פרישתו ומדותיו הנכונים משא״כ היושב במקומו (ג״א): ג) אינו מלשון טובה, אלא מלשון מצע, כלומר מדותיך הישרים והמעולים: ד) רש״י מקשה על עצמו, למה לי לדרוש מתיבת לך לך בנים והשם הלא הכתוב מזכירם בפירוש ואעשך לגוי גדול זה בנים ואגדלה שמך זה פרנסה שמו, וע״ז תרץ שהם ג׳ דברים ולא רמי זה מזה, שאמת שארץ ישראל יגרום לו בנים אבל לא בנים הרבה שאדרבה הבלבול ממעט פריה ורביה (שאין דרך ארץ לשמש בדרך - רש״י), וכן השם אמת שיתוודע לרבים שמו הגדול, אבל לא יהיה גדולה זה במילואו שבהיותו עובר ושב לא ניכר בזמן מועט

אור החיים

יב) **א. ויאמר** ה׳ אל אברם וגו׳. טעם שדיבר אליו ה׳ קודם הֲרָאוֹת לו, מה שלא עשה כן בכל הנבראים, ג׳ טעמים בדבר, או להיות שהוא עליו השלום נשתדל בהכרת בוראו מה שלא עשה אדם אחר הלך לשם, כגון וילא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכגון וילאו ללכת ארצה כנען, וכן קם נא וגו׳ ולך לך אל ארץ המוריה, פ״כ הי״ל נא מארצך וכו׳ ולך לך אל הארץ אשר ארצך, ואז לא היינו דורשים כלום שזה סדר הלשון, אבל עתה ודאי שרצונו לומר שהליכתו מארצו תהיה „לו״ (מ״ל): ב) כי בהכרח שבכל הפחות ג׳ דברים נכללים במימרא לך, שאם רק דבר אחד למה שאם ואמר לך לטובתך היה לו לומר לך בסגנון טובה פלוני, וכן לקמן בפרשה ולו עליו פירש״י על אחדותו לשלמו ולשמרו, גם שם הכרח הוא שאמר שאם עליו על אחדותו ולא פירש מה יעשו לו בהכרח שבכל הפחות ג׳ דברים נכללים בו, ומפרש רש״י מה הם הג׳ דברים להגאתך זה בנים, ולטובתך זה לפרנסה שמו, והסברא כן נותנת שידוע מאמרי רז״ל שקדושת ארץ ישראל מפייע להאצלת נפש קדושה, וימתק שהיה עולה תמימה אין תולה לארץ כדאי לו, ועוד שהלא ידוע שאאע״ה לא היה אפשר ע״פ המזל להיות לו בנים, לזה בהכרח לו לדור בארץ כנען שאינו אמת שום מזל ומזלות, וכן כמה טעמים נגלים ונסתרים, ופירשום השם פשוט הוא שאם ילך ממקום למקום ודע ומפורשים קדושתו פרישתו ומדותיו הנכונים משא״כ היושב במקומו (ג״א): ג) אינו מלשון טובה, אלא מלשון מצע, כלומר מדותיך הישרים והמעולים: ד) רש״י מקשה על עצמו, למה לי לדרוש מתיבת לך לך בנים והשם הלא הכתוב מזכירם בפירוש ואעשך לגוי גדול זה בנים ואגדלה שמך זה פרנסה שמו, וע״ז תרץ שהם ג׳ דברים ולא רמי זה מזה, שאמת שארץ ישראל יגרום לו בנים אבל לא בנים הרבה שאדרבה הבלבול ממעט פריה ורביה (שאין דרך ארץ לשמש בדרך - רש״י), וכן השם אמת שיתוודע לרבים שמו הגדול, אבל לא יהיה גדולה זה במילואו שבהיותו עובר ושב לא ניכר בזמן מועט

אור החיים

שבחן אותו אם מקיים גזירותיו, ולאחר שקיים דבריו והלך לו מארצו וכו׳ אז נגלה אליו דכתיב (פסוק ז׳) וירא ה׳ אל אברם, מה שאין כן שאר הנבראים שכבר קדמה ונשתקעה האמונה בלבם מאבראם והושרשו בקדושה היה נגלה להם תחלה. ולא ולמד מאבות״) ומשה בסנה. ודרך זה מסכים לדברי רז״ל (ב״ר ל״ט) שהעמידו פסוק (תהלים מ״ה) שמעי בת וראי וגו׳ באברהם אבינו, בתחלה שמעי והוא אומרו ויאמר ה׳ אל וגו׳, ואחר כך נגלה אליו וירא וגו׳, והוא אומרו וראי. ולא היו שניהם שמיעה וראיה כאחת אלא בהפסק

אור בהיר

א) יצחק ויעקב.

לקט בהיר

(ה) לך לך. ״ להנאתך ולטובתך״, ושם* תעשך לגוי גדול, וכאן* אי אתה זוכה לבנים (ר״פ ע״ז:), ועוד שאודיע* טובתך״ בעולם (נ״ר): (ב) **ואעשך לגוי גדול.** ״ לפי שהדרך גורמת לשלם דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את הממון, וממעטת את השם, לכך החקק לשלשה ברכות הללו, שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם (ב״ר), (ואגדלה שמך הרני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם

שינוי נוסחאות * שם. * כאן. * שתודיע טובתך לעולם.

ביניהם״). ומה לא אמר הכתוב שמעי וראי בת אל בת שמעי וראי והפסיק בין שמעי לוראי:

לך לך מארצך וגו׳. אחר שאמר מארצך אין מקום לומר ממולדתך כי בצאתו מארצו הנה הוא יוצא גם ממולדתו. אלא הטעם הוא להיות כי בערך לער הפרידה קטן הוא לער פרידתו מארצו מפרידת מולדתו ופרידתו ממולדתו מפרידתו מבית אביו לזה סדר הסדרגות ממטה למעלה. וליטול שכר על כל פרט ופרט״), כדרך אומרו (לקמן כ״ב ב׳) את בנך וגו׳ כי כ׳ יחדל להעיב ב״ה לאוהביו. עוד יראה לומר שילך לו מארצו אך לא יהיה כסדר יציאתו מאור כשדים שיולך עמו מולדתו ובית אביו אלא הוא לבדו יעזוב ארצו ויפרד גם ממולדתו ואפילו מבית אביו. אך אברהם לא הבין זה בדברי כ׳ ולקח עמו לוט. או אפשר שהבין כן אלא שלוט דבק בו כאומרו (ד׳) וילך אתו לוט דבק בו. וכגם שאמר אחר כך (כ׳) ויקח אברם וגו׳ ואת לוט וגו׳״) פירוש שלא דחפו עד שימלא המלאה שלא יכלימהו. ולזה תמצא כי כשמלא סיבה קטנה שרבו הרועים תיכף אמר אליו (י״ג ט׳) הפרד וגו׳ אם הימין וגו׳, והדבר הוא כמעט זר שיאמר אליו כדברים האלה בכל כך הרחקה״), אלא לגד שהיה חושב מחשבות להפרידו כדבר כ׳ לזה תכף במולאו סיבה דחפו בב׳ ידיס. ורחיתי לחזק פירוש זה גם כן ממה שאמר הכתוב (לקמן י״ג י״ד) וה׳ אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך מאמר זה יוכיח״) כי יושב ומצפה היה כ׳ מתי יפרד לוט, להראותו את הארץ שאמר לו בתחלת דבר אליו, אשר אראך״), ולא הראהו עד עתה שנפרד לוט,

אור בהיר

ב) פי׳ לא די שהיה ראיה אחר שמיעה אלא היה ביניהם הפסק נפיון לך לך ומפני זה לא רק שאמר הכתוב ראיה אחר שמיעה אלא גם נתן מתנה בת ביניהם. משא״כ לדרך הא׳. ג) פי׳ כשאמר לו ה׳ מארצך וקבל על עצמו, הרי מגיע לו שכר, והשהוסיף לומר שגרין גם לבזוז מולדתו והוא לער גדול מהראשון וקבל גם זאת, מגיע לו שכר פוך מן הראשון, וכן בים אביו, מה שאין כן אם יתמיל בבית אביו וקבל על עצמו, שוב אין מקום לנפותו בלער הקטן ממנו, וכמו כן אמר את בנך וגו׳. ד) שמיצה ויקח נמשך גם על לוט. ה) שמיכף ומיד ילך לו, ולא ניתה לעשות שלום בין הרועים. ו) ב׳ הוכחות בדבר, א׳ מה שאמר אחרי הפרד וגו׳, ב׳ שאמר וה׳ אמר וגו׳, ולא אמר ויאמר ה׳ אל אברם אחרי וגו׳, וכמו שמפורש הדבר במקומו. ז) לשון עתיד. ח) אלא הטשר והכבוד מלפניך דוקא. ט) ואינו לשון הר, אלא לשון גדלות בטשר ובכסים. י) ואם כן נכון הוא שאמר הכ׳ מתנה מארצך סמוך למתנה לך לך, לומר שהאחתך וטובתך יהיו מסובבים מעובדת ארצך. יא) ואם כן גם מתנה מולדתך צריך לסמוך למתנה לך לך. יב) לשון עתיד, ולא אמר אשר אני מראה אותך, או יאמר אל ארץ כנען. יג) כי מתנה ארצך יוכל להספרם בב׳ פירושים

אור החיים

והוא מאמר ראשון לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אז אראך. עוד יכוין לומר על זה הדרך לך לך לתועלתך והגם שאין הטובה מסובבת מהשתדלות״) כאומ׳ (תהלים ע״ה) לא ממולא וממערב וגו׳ הרים וגו׳ ודרשו ז״ל (במד״ר כ״ב) חב לשונם כל הרים שבמקרא כמשמעה חוץ מזו שהוא לשון הרמה״) ע״כ. אף על פי כן יש טעם בדבר לגד שינוי מקום, והוא אומרו מארצך״), ואמרו ז״ל (חולין ל״ה:) ג׳ דברים אף על פי שאין נחש יש סימן והם בית תיגוק וכו׳, ואמרו עוד (ב״מ ע״ה:) מאן דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתא לוטק לפני ה׳ ואינו נענה. וממולדתך על דרך אומרם ז״ל (רמב״ם דעות ו׳) לעולם יהיו אדם בשכונת אריה ולא בעיר עם רשעים״) ע״כ:

אל הארץ אשר אראך.״) פירוש שלא כודיעו, לראות אם ימאר לעשות דבר מלך שלטון מבלי דעת המקום, הה נסיון מהנסיונות. עוד רמזו שיראנה לו כולה דכתיב (לקמן י״ג י״ד) שא נא עיניך וראה וגו׳ לפונה ונגבה וגו׳ ונתן לו כח הראיה לראות כולה. עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בספרי בפסוק (במדבר ל״ה) אשר אני שוכן בתוכה אשר אני שוכן בתוך בני ישראל אין שכינה שורה אלא בתוך בני ישראל ובעובדן בארץ ע״כ, והוא שאמר ה׳ לאברהם אל הארץ אשר אראך פירוש ראויה לך ואתה ראוי לה. ושיעור התיבה היא אראה אותך לה ואראה אותה לך״) כי זה בלא זה אינם ראויים להשראת שכינה ולרוב הגלגלות:

ב. ואעשך לגוי גדול וגו׳. להיות שלוה לו ג׳,

גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהֲוֵה לְעַם סַגִּי וְאֶבָרְכִנָּךְ וַאַרְבֵּי שְׁמָךְ

לקט בהיר

עומק קדושתו וממימותו (שאין אדם יכול לעסוק במלות בדרך כאדם שיושב בשלוה בביתו - רש"י) וא"כ יש משם שהטלטול יזיק לו בג' דברים הללו מצד אחד, ולפי"ז נכון מה שפירש ואברכך בממון, כי ג' האחרים מזכירים בפירוש א"כ ואברכך בהכרח שהוא דבר השלישי וא"כ מאמר זה שיומו של מאמר לך לך כי מה שאפשר שם נשלם כאן, לכן הביא רש"י ז"ל מאמר זה קודם שפירש מארצך המוקדם בפסוק (ג"א), ומה שאמר לג' ברכות הללו, והנה לפניו ששה ברכות והיה ברכה וכו', י"ל שכל זה שיומו של ברכת ואגדלה שמך, בחיה אופן יתגדל שמך, על ידי שיהיו הברכות נתונות בידך, וממילא כל מי שנתברך ממך יהיה מבורך ומקללך וגו', ומה יהיה שמך מפורסם, ויהיה כל כך גדול שיאמרו הלוחי אהיה כאברהם (מהרש"ל): ה) כבר כתב ואברכך מה ת"ל והיה ברכה (ב"ר), ופי' והיה ברכה איש מפיק ומשפיע ברכה כמו ונתת את הברכה על הר גרזים שפירושו המברכים (דע"י), ומה שאמר רביעו היו בידי פירושו רק בידי, וא"ת גם בידך את בניו, זאת היתה ע"י תפלה, משא"כ אברהם בבחינת לדיק גחר והקב"ה מקיים, ולפי שברכה זו הרביעי אינו נמנגון הג' ואין לו שייכות עמהם גם הי"ל והיה מְבָרֶךָ, הביא הד"א שכולם מתאימות, אבל אין די בהם שאינם על פי פשוטו ואין בהם שייכות ליציאתו ובואתו לארץ כנען (מ"ל): ו) כי מה זו שבא למלך לומר עליו שהוא מלך פלוני היחיד, ולמה תקנו אנשי כנסת הגדולה לשבח אותו יתברך במה שהוא אלקי אברהם, אלא ודאי בשביל שנתשב לגוי גדול, ואמר ואברכך לתוספת ברכה שגם בנו יהיה בגדר זה, ואגדלה שמך פי' ועוד יתגדל שמך במה שגם בן בנך ראוי שייחד אלקותי עליו, ואומרו והיה ברכה הגם שכבר אמר ואברכך, הראשון לגופו והשני למעבר בחתימה, אלא יהיו אומרים ברוך אתה ה' מגן אברהם יצחק ויעקב (רא"ם): ז) מיבא לך שייך בין על מולך ומולדתך (זו אור כשדים ששם נולד לשיטת רביעו, ועיין לקמן כ"ד ז' מזה בארוך) ובין על בית אביך, אלא על מולך מתפרש בלשון מתרחק ועל בית אביך מתפרש בלשון לא כי בין ההתרחקות ובין היציאה בכלל בהליכה (רא"ם), וביון בה רביעו לישב עוד ג' דיוקים שישנם בכתוב, הא' שהכתוב מהפך הסדר שהי"ל מבית אביך וממולדתך ומארצך, כי יציאתו מארצו הוא אחר שכבר יצא מבית אביו, אבל לדרכיו אינו כן אלא ממש בתוכו רגע שהתרחק מארצו יצא מבית אביו, והג' על פי פשוטו למה לא אמר לא מארצך וכו' ולך לך אל הארץ אשר אראך כמו בכל מקום, מפני שאמר לשון הליכה השייך בין על ההתרחקות ובין על היציאה, וקושיא הג' שכל המאמר בכלל מיותר הוא והיה די להתחל ולומר לך לך אל הארץ

אור החיים

קבע לו כנגדם ג', ואעשך וגו' כנגד לך לך מארצך, ואברכך ואגדלה שמך כנגד וממולדתך, והיה ברכה כנגד ומבית אביך. שתמצא כי בהיות האדם בארצו תוך משפחתו ובית אביו ישנו בג' דברים, הא' שיש לו הרבה מכירים וריעים ואוהבים. ב' שבני משפחתו תפארתו וכבוד והדר תעטרתו כדרך כל משפחה לבני משפחתה. ג' שיהיה ניחן ומתפרנס ומתרחס מבית אביו לגרביו, וכשיצא מארצו וכו' חסר לכולן, ולזה אמר אליו ה' כנגד מארצך אני אעשה לך הרבה אוהבים ממך מיוצאי חלציך. וכנגד חסרון התועלת של בני המשפחה כתיב ואברכך ואגדלה שמך", וכנגד חסרון המועיל מבית אביך והיה ברכה:

אור בהיר

הללו. יד) ולפי זה אינו כפירוש רש"י ז"ל, אלא ואגדלה שמך יהיה פירוש על ואברכך. כלומר, ואברכך בדבר זה שאגדלה שמך. ופי'

וּתְהֵא מְבָרַךְ: ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ בְּרָכָה: ג וַאֲבָרְכָה מְבָרְכָיךְ וּמְקַלְלָךְ

רש"י

גלה לו הארץ מיד"), כדי להבטיח בעיניו, ולחת לו שכר על כל דבור ודבור, כיולא בו (כ"ב ב') את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, כיולא בו (שם) על אחד ההרים אשר אומר אליך, כיולא בו (יומה ג' ב') וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך (כ"ה):

לקט בהיר

מארצך, אלא שבא לצוות לו שלא יעשה כמו שעשה שילא מארצו וממולדתו ולא יצא מביתו אביו, אבל עכשיו לא גם משם (מ"ל), ואחר כל זה עדיין נשאר עוד קושיא שהיה די לומר לא מבית אביך ולך לך אל הארץ וכו', ובדיבור הממון אי"ה נאמרן גם זאת: ח) במאמר זו כלל רביעו ב' קושיות, גם בתירולו יבאם ב' ענינים לתרץ ב' הקושיות, קושיא א' למה הארץ לתאר מקום שצריך לצוות לכבוד דירתו המדש, ולמה לא די לומר מבית אביך, וקושיא הב' למה לא אמר אל ארץ כנען, ומתרץ קושיא הא' כדי לתבנה בעיניו פי' רלה הקב"ה לפרש לו שמועלת ארץ החדשה כל כך מביב ומשוב שהגם שצריך בשבילו לצוות גם אלו גם מולדתו גם בית אביו שמן הסתם לאון האדם מקושר בכל אלו, אעפ"כ הכל כדאי, ושב לתרץ קושיא הב' ואמר ואיתן לו שכר וכו' פי' כשאמר לו אל הארץ אשר אראך והוא קבלו בהבנה מגיע לו שכר וכשיאמר לו שהוא ארץ כנען ויקבלו מגיע לו עוד שכר (ובב"ר על כל דיבור ודיבור ועל כל פסיעה ופסיעה, ורש"י ז"ל השמיט הפסיעות, אשר שדעתו ז"ל כי הפסיעות אלו דוקא והב"ר אמר זאת על מקרא אחר וכאן לא שייך שהרי בשעת יציאתו כבר גילה לו הקב"ה את הארץ שנאמר (פסוק ה') ויצא לבוא ארצה כנען) ואח"כ מביא ראיות על ב' הענינים, את בנך וכו' ראיה על ארץ הא', שהגם שיודע אני שהוא בנך והוא יחידך והוא אהוב לך והוא יאמר הצדיק תמיד בכל דרכיו עם כל זאת אני מצוך,

אור החיים

ג. **ואברכה** מברכיך וגו'. ברכה זו כנגד מה שהעלים ממנו הארץ ולא הודיעו קודם לצאת, ונסיון זה גדול הוא שילא מארצו אל השדה מבלי דעת אן יפנה והוא לא הרהר אחר הבטיחו כי לא יפחד מדבר כי הוא יברך וכו' ובמקום אשר יחנה שם ילו ה' אתו את הברכה ובזה כל מקום אשר ידרוך כף רגלו הצלחתו ומעלתו עמו"). ויש לשאול למה שינה לשונו בענין הברכה אמר ואברכה מברכיך הקדים ברכתו לברכתם ובקללה הקדים קללתם לקללתו. הטעם הוא כי המברך יקדים ה' לברכו קודם שיברך לאברהם") מה שאין כן המקללו לא יקדים ה' לאור אותו. והטעם הוא כי יחפוץ ה' להפחיד לבל אחד אדם בכבודו של אברהם. חולת זה אם יקדים ה' לקלל מי שהוא עתיד לקלל לא יורגש הדבר כי הוא זה סיבה") ויכשלו בדבר בני אדם גם בני אים. אבל בערך הברכה אין מכשול"). ואם לדד ההטבה"), הנה מבורכים בו כל משפחות?). גם טעם הקדמת ברכת המברכים כדי שתתקיים ברכתם לאברהם"). עוד יכוין לומר במה שנדקדק למה המברכים הזכירם בלשון רבים והמקללים הזכירם בלשון יחיד"). אבן יתבאר על דרך אומרם במסכת מועד קטן (ט:) שאמרו רבנן לבנו של רשב"י חזרט ולא תחלל וכו' ונתכוונו בזה לברכה"). והגם שהוציאו דבריהם בלשון קללה הכל הולך אחר הכוונה הרי שברכותו בנוסח קללה. וכנגד זו אמר

אור בהיר

והיה ברכה בממון. טו) שכל אדם ישתדל לברכו ויתנע מלקללו. טז) כי אפן אפר הוא, ואיכף שיעלה בדעת אדם לברכו יברכו ה' ב"ה. יז) שהרי מקולל היה קודם שקלל לאברהם. יח) שהגם שיתשוב שברכתו אינו על ידי אברהם ולא יברך את אברהם, לא יהיה אדם זה מקולל בשביל שלא ברך את אברהם. יט) פי' הלא גם המברכים יש מכשול, שלא יהיה מבורך כשלא יברך את אברהם. כ) אפילו אותם משפחות שלא יברכו את אברהם, הגם שיש חילוק כמו שאמרתם בד"ה ונברכו בך, שאותם המברכים יהיו מתברכים מה' ב"ה עצמו ולא על ידי אמצעי שהוא אברהם, אבל זאת לא מקרי מכשול. כא) שברכת מבורך מקויים, אבל בקללה הגם שאינו מקולל לא יקויים קללתו, בעבור שאינו מבורך. כב) שלא אמר ומקלליך למ"ד הראשון בשו"א והשני בסג"ל. כג)

אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת
הָאֲדָמָה: ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן
חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ
מֵחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ

אונקלוס

ומלטטך אילוט ויתברכון בדילך
כל זרעית ארעא: ד ואזל אברם
כמא דמליל עמה יי ואזל עמה
לוט ואברם בר שבעין וחמש
שנין במפקה מחרן: ה ודבר
אברם ית שרי אתתה וית לוט

לקט בהיר

ומזה מבין ומדע שמצות הבאת עולה לפני הוא גדול ונשגב מאוד, ואם לפני הוא כן יודע מי שגם בעיניך יהיה מביט מאוד שרצוני לעזר, גם מביט ב׳ ראיות על ענין הב׳ (לבוש): ט) פי׳ תיבה זו ונברכו הוא משקול נתפעל, וכאן בענייניו יוכל להתפרש בב׳ חופנים חופן א׳ שבזכותך יהיו נתברכו כל משפחות כמו במלרים בזכות יעקב, וכמו כל העולם ניחון בשביל חיינא בני, ואז יהיה פי׳ הכי״ת של בך בשבילך ועל ידך, חה נראה לרש״י ז״ל בענין דרוש ולא פשט ע״כ

רש״י

(ג) **ונברכו בך.** יש אגדות רבות, חכו* פשוטו, אדם אומר לבנו תהא כאברהם[ט], וכן כל ונברכו בך

שיטי מפרשים * מדרשות חרבה אבל לפי.

אור החיים

ה׳ ואברכה מברכיך וגם מקללך יש מין מקלל שהוא מברך גם אותו אברך, ואזה אמר לשון יחיד כי לא כל מקלל יברך אלא פרט שהוא מכוון לברכה אבל מברכיך את כולן יברך. ותיבת מקללך נמשכת גם כן למעה כשתהיה קללתו לקללה אחור. ומצאת אומר כי מכוון ה׳ לגמור כנגד המברכים לברך כולם, והמקללים הם ב׳ פרטים פרט א׳ יש שיצנם בברכה ונמשכת התיבה למעלה, ופרט א׳ הם באריריה ונמשכת התיבה למעה. עוד ירלה על זה הדרך, ואברכה מברכיך, פירוש כשיהיו לך בברכה אחת ב׳, שהם המקלל ומתכוין לברכה כמעשה שאמרו חזרע, וחזר האב וברכו, קבע ה׳ ברכה לשניהם, שלא תאמר כי עיקר המברך הוא הראשון ואין הב׳ אלא מפרש תלמוד לומר מברכיך כי שניהם יתברכו. ואומרו ומקללך[י] יש גם כן להסמיכה למעלה, והוא על דרך אומרם במסכת תענית (כ׳.) חה לשונם עובה קללה שקללן אחיה השילוני מברכה שברכם בלעם וכו׳, וכנגד מקלל

אור בהיר

כמו שאמר לו מביו, שכוונתם היה שיוליד בנים ולא ימותו בחייו. כד) ולפי דרך זה אומן שברכו בלשון קללה כבר מרומזים בתיבת מברכיך. כה) המאבר ז״ל מפרש ונברכו בך, שיהיו נתברכים על ידך. כלומר, בזכותך. חה לא כפירוש רש״י ז״ל. כו) לאו דוקא כל הכתוב, אלא כל המאמר עד ואברם כן וגו׳. כז) אבל עיקר הודעת הליכתו ואופן הליכתו מבואר בפסוק הסמוך. כח) ולא אמר וילכו אברם ולוט, ובשביל תיבת אתו אמר כאן הליכת לוט, הגם שחזר לומר ויקח אברם וגו׳ ואת לוט.

בַּר אֲחוּהִי וְית כָּל קִנְיָנְהוֹן דִּי קָנוּ
וְית נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא
בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִּכְנַעַן
וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִּכְנַעַן: ו וַעֲבַר
אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם

אונקלוס

וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם
אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ
בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ
אַרְצָה כְּנָעַן: ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד

רש״י

שבמקרא, חה מוכיח (מ״ח כ׳) בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: (ה) **אשר עשו בחרן.** י שהכניסן* תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה״[יא] מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב[יב] כאילו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) (סנהד׳ ל״ט: - ב״ח), ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם, כמו (ל״ח ח׳) עשה את כל הכבוד הזה, (לשון קנין) וישראל עושה חיל (במד׳ כ״ד י״ח), לשון קונה וכונס: (ו) **ויעבור אברם בארץ.** נכנס

שיטי מפרשים * שהכניסום.

אור החיים

ללכת לבל יתחברו עמו ממולדתו ומבית אביו אף על פי כן לא הועיל בערך פרט זה והלך אתו לוט. עוד ירלה, להיות שאמר לו ה׳ הבטחות תועליות הרבה כשילך לו מאלו וכו׳ אם כן הגם שילך יסבור הרואה כי אין להחזיק לו טובה על זה שאפילו קל שבקלים כשיראה כל התועליות ימהר ליסע לזה הודיע הכתוב לזקותו של אברהם כי מה שהלך לא לגד ההבטחות האמורות אלא לעשות דבר ה׳. ודקדק לומר כאשר דבר ולא כאשר אמר וכמו שהתחיל בתחילת הפרשה ויאמר ה׳ לאמת כדברינו. והוא, יש לך לדעת כי כל מקום שיאמר הכתוב דיבור יגיד על דבר קצה והאמירה היא רבה וכאן הזכיר בתחילת הפרשה ויאמר ה׳ לגד שכל הדבר הוא להנאת אברהם ובמעשה אברהם אמר כאשר דבר פירוש שעשה הדבר לגד גזירת מלך עליו ולא לתועלת הנמשך לו. עוד ירלה, להודיע כי אברהם

אור בהיר

כט) פירוש מוכן היה ליך. ל) מוכן היה ליך. לא) פי׳ יציאת בני ביתו. לב) הרי שבשעה שיצאו כבר ידעו מקום שילכו שם. לג) שאם לא היה מודיעם, מהיכן ידעו ללכת אלה כנען. והנה בדרך זה הגי׳ אינו מיושב יותר מאמר וילך אתו לוט, ובדרך הב׳ שאחר מיושב גם „וילך אברם", שהיה די לומר ויצאו ללכת אלה כנען כאשר דבר ה׳, אבל בדרך הא׳ מתורץ הכל. לד) ק״ל אם כפירש״י ז״ל שנכנס לתוכה, למה אמר לשון זה „ועבור" שצריך לדחוק ולפרש נכנס. ועוד כל המאמר מיותר, שאם היה בשכם וכאלון מורה ידעו שנכנס לתוכה, וגם מאחר והכנעני וגו׳ למה, ובפרט אחר שאמר אלה כנען. לה) כבר, ולא כמושב, בשביל

(תהלים לד, יא) ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, על פי שכל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו וכו' (ברכות י"ז:), ופירשו המפרשים הואיל וחנינא בני די לו בקב חרובין שהיה לו מדת הסתפקות להסתפק במעט אשר לו, בזכות זה ניזון כל העולם בשבילו. וזה שאמר הכתוב ודורשי ה' לא יחסרו, שיש להם מדת הסתפקות, לכך כל היא טוב, והבן עיי"ש (לם). מה שאין כן אם היה נשפע בהרחבה, לא היו משתמשין במדת הסתפקות כי לא נצרך להם, והיו העולם חסר טובה וברכה והבן. אבל אברהם נתן עינו ולבו על רוב הטובה שקבל שלא יחזיקנו לעצמו, כי לו ראוי ודי רק מעט מן המעט והשאר ישפיע לאחרים, ונמצא שהיה לו מדת הסתפקות בעת שקבל רוב טובה, וזה יותר נפלא וחכמה נפלאה ולא חסר העולם טובה וברכה. והיינו ואברכך ואגדלה שמך ותקבל רוב טובה, ומכל מקום והיה ברכה שיתברך כל העולם על ידך,[1] והבן.

★ ★ ★

וילך אברם כאשר דבר אליו ה'. כבר עמדו המפרשים מה דמשנה מאמירה לדבור, דלעיל (בראשית יב, ג) נאמר 'ויאמר' ה' אל אברם לך לך. ועוד דכאשר דבר אליו ה' הוא שפת יתר, דכבר נאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו'. והגראה לי בהקדים לפרש ואעשך לגוי גדול (שם שם ב), דקשה וכי אברהם חשוד היה שלא ישמע למצות ה' בלי הבטחת שכר, והלא בעקדת יצחק לא הבטיחו בשום יעוד כלל ושמע לו.

והנראה לי בזה, על פי המבואר דאמרו חז"ל (קידושין ל"ט:) שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וכתבו המפרשים (שבט מישראל פי' ג' ופי' ס"ב, ראש דוד להמהר"ל פ' פינחס) הייט דוקא מה שמחויב, אבל לא מה שהוא עושה יותר מן החיוב. ולא להם זה מבבא קמא דף ט' ע"ב דמסיק שם הגמרא עד שלים משלו, מכאן ואילך משל הקב"ה, עיי"ש בפירוש רש"י (ד"ה מכאן) (מ). ואף דלא בימי האבות עדיין לא קבלו התורה והוי הכל שלא בחיוב, מכל מקום הרי מבואר אצלי בדרוש (בפרשת יתרו בד"ה ומשה עלה) בשם מהר"ל מפראג זצוק"ל בספר תפארת ישראל פרק כ', דאברהם הוי כמצוה ועושה, משום דתורת חסד נקראת (משלי לא, כ), ומפני זה אברהם שמדתו חסד ראוי מצד עצמו אל התורה, לכן קיים כל התורה כולה מעצמו שזה מדתו מעצמו הוא הטוב והחסד כידוע שהיה גומל חסד, ולכך אברהם שהיה מוכן לגמרי אל התורה וכאלו היה מצוה, ולפיכך כתיב אצלו (בראשית כ"ו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי ושמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי, ע"כ דבריו. ועיין מה שכתבתי שם על פי זה בארוכה.

והנה לפי זה יתכן דהיה חפץ השי"ת ליתן לאברהם טוב העולם הזה גם כן, וחיינה חכמתו ית"ש שלא להיות בחנם לאברהם אוהבו, שלא להיות נהנה

— דרש משה —

תורה. (לם) וז"ל שם: ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, ע"פ שכתבו המפרשים לפרש כל העולם כולו לא ניזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובים כו'. ר"ל הואיל וחנינא בני די לו, דהיינו שהיה לו מדת הסתפקות בזכות זה ניזון כל העולם כולו ע"כ המפרשים. ויש לדבר בזה דיבור רחב, דהיינו בזכות זה של מדת הסתפקות לבד של רבי חנינא בן דוסא ניזון כל העולם ולא נצרך לשום שאר הצדקות לזה של רבי חנינא בן דוסא כי די בזה במה שדי לו דבר מועט כזה ולא עלה בלבו שום הרהור על הבורא ית' בשום פעם לומר מה נשתנותי מכל בני אדם למעט פרנסתי כ"כ לחיות בדוחק גדול כזה וכי אני גרוע מכל אדם שבעולם. וגם לא עלה בלבו שום קנאה מעולם על שום אדם, רק די לו ונותן שבח והודאה על הסתפקות הזה בלב שלם, זכות זה בלבד יש בו כדי להשפיע לכל העולם בהרחבה, מדה כנגד מדה. הוא די לו בצמצום גדול כזה ראוי להשפיע לכל העולם בהרחבה גדולה שיהיה די לכל העולם, ומהא דטבא ליה עבדינן ליה, כי הוא די לו ולא ביקש יותר ונהנה יותר ממה שבני העולם מתפרנסין בהרחבה, וע"כ היה טובה בעולם בכל הענינים בענבים בזיתים במשא ומתן וברכה וטובה בכל מעשה ידיהם והוי הכל טוב, והיינו ודורשי ה' לא יחסרו, שיש להם מדת הסתפקות, לכך הוא טוב והבן. (מ) וז"ל: מכאן ואילך, מה שיוסיף בהידור יותר

ציונים: (ג) ע' לקמן בפ' ויצא עה"פ ויברך ה' אותך לדגלי, וע"ע בפ' וישלח בחי' זה על יעאע"ה עה"פ ואתה אמרת היטב איטב, וע"ע בריש פ' וישב ד"ה עוד יתבאר (השלישי), וע"ע בפ' צו בטעמים לשבה"ג ד"ה באופן אחר, וע"ע בישי"מ נ"ך איכה א' ז' ד"ה זכרה ירושלים וכו'.

דמיסופת, ובשכר מצות מי אפשר, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, לכך אמר לו רק בדרך עצה ולא בצווי, כמו שפירש רש"י בפרשת שלח לך (במדבר יג, ב) לדעתך, אי איני מצוה לך, והכוונה, כדי שיוכל לקיים גם כן מצות התלויות בארץ. והנה מה שהולך להביא עצמו לידי חיוב, על זה שכרו בעולם הזה, דהא אינו מחויב בכך, והיינו שאמר לו הש"ית ואעשך לגוי גדול וגו', דעל הליכה זו תקבל בעולם הזה, והבן. ולפי זה פירוש רש"י בכאן להנאתך ולטובתך בקנה אחד עולה עם מה שפירשתי על פי פירוש רש"י בפרשת שלח לך ודו"ק (פא), ועל כן נאמר לשון אמירה, דאמירה לשון רכה, ששייך יותר על בקשה ועצה, ודבור שהוא לשון קשה, שייך טפי על צוי וגזירה שהאדון גוזר על עבדו.

ונקדים עוד, דזקני מהרש"א ז"ל כתב בחדושי אגדות (פוטה י"ד. ד"ה ואל"ל) למסכת סוטה סוף פרק א' על אמרם ז"ל שאמר ית"ש למשה כלום אתה מבקש ליכנס לארץ אלא כדי לקיים מצות התלויות בארץ, מעלה אני עליך כאלו קיימתם, ע"כ. והקשה, הלא אסור לעשות על מנת לקבל פרס (אבות פ, ג), אם כן מה מעלה אני עליך שייך בזה. ותירץ, דמה שרוצה להביא את עצמו לידי חיוב רשאי לעשות על מנת לקבל פרס, ע"כ דבריו. ולפי זה היה יכול אברהם לכוין בזה משום הפרס. ומספר הפסוק גודל לדקתו של אברהם אביו ע"ה, וילך כאשר דבר אליו ה', כאלו דבר אליו, דהיינו צוי, דאז היה אסור לעשות על מנת לקבל פרס, אף כאן שהיה רק אמירה לא עשה כלל לשום הנאה ופרס, רק משום שהבין שרצונו של ית"ש בכך אף שלא ציוה, והבן כי נכון הוא.

ועל פי מה שכתבתי דעל התוספת מגיע שכר בעולם הזה, אמרתי הטעם על מה שצילית אינו חובת גברא לחוד וחובת מנא לחוד, רק שמיהס ביחד אם לובש בת ד' כנפות עם ציצית כנודע (מנחות מ"ד.), אמתי כיון שרצה הש"י שילכו ישראל בבגד של ד' כנפות עם ציצית, דהא בעידן ריחחא מענשינן עלה, כמו דאמר מלאכא לר' קטינא במסכת מנחות (שם), ועיין בתוספות שם (ד"ה עגישתו) (פב), אם כן למה לא ציוה הש"ית שילכו ישראל בד' כנפות עם ציצית כיון שרצונו בכך, ובפרט מצוה רבה כזו שכל המצות תלויין בה כמו שאמרו ז"ל (שם מ"ג:) (פג), וכמו שנאמר (במדבר טו, לט) וזכרתם את כל מצות ה'. ונראה לי דהיא הנותנת משום שהיא מצוה גדולה, רצה הש"ית שיהיה לישראל ממנה שכר גם בעולם הזה (פד), ודו"ק.

★ ★ ★

וידי כאשר הקריב לבא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, אמרי נא אחותי את וגו', ותקח האשה בית פרעה. הנה עין שרה בלקיחתה לפרעה נראה לי, כי הנה אברהם סמך על הנס שיעשה הש"ית להצדיקת, אף שאין סומכין על הנס (פסחים ס"ד:), אין למדין אפשר משאי אפשר (סוטה נ:) (פה). והנה מילול השם לא היה בדבר במה שלא מסרה נפשה להריגה, כי סברו שבאמת אחותו היא, והנה אחר כך כשנעשה הנס, אדרבא נתקדש שם שמים, מדסמכו על הנס וגם עלתה בידם. אך כשתאמר אשתו היא, ויסמוך על הנס שלא תבעל, אז ביי ובייי יתחלל שם שמים ח"ו במה שתמסור עצמה לפרעה, והמיוב על הצדיקת הלזו לקדש שם ה', ואי שלא תמסור עצמה ויסמוך על הנס שלא תהרג, מכל מקום משב דילמא יהרגו אותו והוא לא היה צדיק בעיניו, מחמת שנכנס יפיה בלבו כשראה בבואה שלה במים (תנחומא לך ה).

— דרש משה —

על שליש יפרע לו הקב"ה בחייו. (פא) דכיון דהולך לדעתו (בלי ציווי מהקב"ה) כדפירש"י בפ' שלח, לכן הוי להנאתו ולטובתו (כדפירש"י כאן) דיכול לקבל שכר בעוה"ז, והיינו ואעשך לגוי גדול. (פב) וז"ל: ענישתו א'עשה' כי האי שאין אדם חייב לקנות טלית המחוייב אם אין לו. (פג) בגמ' שם: תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן. (פד) ע"כ לא צוה אותם בחיוב ללבוש טלית של ד' כנפות כדי שכשיקיימו ישראל המצוה מרצונם הטוב יקבלו שכר גם בעוה"ז. (פה) אין סומכין על הנס כשאפשר לעשות פעולה בדרך הטבע, משא"כ אצל אברהם שלא

לו וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ ספטיר
לז לז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לח דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ

לקט בהיר

נקמ"ן פירושו לרגום ונשאר נכח מיכח „משפטו", שמשה שאל מה משפטו ענהו הקב"ה (משפטו) לרגום אותו כל העדה, וכן שמור כאילו אמר עליך לשמור, והוא נאמת לוי אלא שאינו לשון לוי, ולפעמים קורא אותו רבינו לשון הווה, רצונו לומר אינו לוי לעתיד שתעשה כה וכה, אלא עליך לעשות ואינו אומר שוס זמן א"כ הוא הווה, והמדקדקים קורין אותו ביטוי, ומי שמושב שחיבת הווה פירושו תמיד היה הווה ויהיה טעות גדול הוא, ויש גירסא עשה, והיינו הך ור"ל שהוא כמו עשה שפירושו לעשות, ואפשר שכוונתו על הפסוק במגילת אסתר ט' י"ז ועשה אותו ימי משתה ושמחה, שפירושו שנקהלו היהודים ביום י"ד וביום ט"ו לעשות אותו ימי משתה ושמחה: מג) ולאו דוקא בית הסקילה אלא כל מיתות בי"ד היו חוץ למחנה, וכן הוא לשון הספרי מלמד שכל חייבי מיתות נהרגין חוץ לב"ד, וכן כתב הר"מ במו"ל, ואפשר שמשום זה משמיע הכתוב דבר זה ב' פעמים, כאן, ובפ' אמור בני מקלל כתיב הוצא את המקלל לרגום שאר מיתות (מ"ל), ומה שכתב רבינו „רחוק" לאו מקראי גמרינן ליה, אלא סברא הוא מב' טעמים, חדא שלא יהא נראה ב"ד רוצחין, והשנית אפשר ימצא לו מלמד זכות בדרך הדרך כדאיתא בסנהדרין מ"ב: וברש"י שם: מד) אין „בה" פירושו בנגד, אלא בה בגילית, שגילית היא מה שחלוי בד' כנפות הבגד, ויש בה גילית ב' מלקים הגדול שבה דהיינו ה' קשרים והשדרות שביניהם והפתילים שבה, דהיינו ח' חוטין התלויים מן הגדיל, והם הנקראים גילית שפי' ויקחני בגילית רשי בשער רשי, ומשום הפתילין נקראת כולה גילית, וא"כ יותר היה לו לקרותו ע"ש הגדיל

אור החיים

שאחר זה מקושש עצים שבא לומר שאחר שהודיעוהו שבת הוא חזר לקושש, ולדרכנו טעם שכפל לומר פעם ב' מקושש להודיענו שלא היתה לו שגגת מלאכה אלא הודיעוהו כי היא מלאכה שחייב עליה, והוא אומרו אותו מקושש[רמח] פירוש הוא היה יודע כי עושה מלאכה, ובזה היו לו זדון שבת וזדון מלאכה:

לז לז. **ויאמר** ה' אל משה. טעם שינוי פרשה זו שאמר ויאמר מה שאין כן בכל התורה שבכולן הוא אומר וידבר, יתבאר על פי מאמרם ז"ל (ילקוט) שאמרו כשראה משה מעשה המקושש אמר לפני ה' בימי החול ובזשין ישראל תפילין חוזרין המצות ביום השבת במה יזכרו והשיב הקדוש ברוך הוא הריני נותן לכם מצות ציצית שבה יזכרו וכו' עד כאן, לזה אמר ויאמר פירוש אמירה המסעדת את הלב במבוקשו:

לח. **דבר** וגו' ואמרת. אלא שיש בזה חיוב המצוה, ויש גם כן מעלה וכבוד הנמשך ממנה[רמט]), לזה אמר דיבור ואמירה: **ועשו** לכם וגו'. טעם אומרו וא"ו בתחילת הענין[ר], לפי מה שאמרו ז"ל שכתבתי בפסוק ויאמר שאמר משה לה' בימי החול ובזשין תפילין חוזרים וכו' עד כאן. לזה השבח אומר לו שיעשו ציצית יש מקום לטעות כי מצוה זו תהיה

אור בהיר

רמח) שהיא מותם ומימן לנו שאנו עבדים לו יתברך. רנ) והיל"ל יעשו לכם וגו'. לו עשו

לְמַשְׁרִיתָא: לו וְאַפִּיקוּ יָתֵיהּ כָּל
כְּנִשְׁתָּא לְמִבְרָא לְמַשְׁרִיתָא
וּרְגָמוּ יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא וּמִית כְּמָא
די פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: לז וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה לְמֵימָר: לח מַלֵּל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן וְיַעְבְּדוּן לְהוֹן

רש"י

ח) זָכוֹר, וְשָׁמוֹר (דברי ה' י"ב): (לו) **ויציאו אתו.** מכאן שבית הסקילה[מג] חוץ ורחוק מבית דין (ספרי): (לח) **ועשו להם ציצית.** על שם הפתילים התלויים בה[מד], כמו (יחז' מ' ג') ויקחני בגילית ראשי, דבר אחר

לקט בהיר

כרוסְפָּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן
לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל כְּרוּסְפְּדָא
דְכַנְפָא חוּטָא דִתְכֵלְתָּא: לט וִיהוֹן
לְכוֹן לְכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוּן יָתֵיהּ
וְתִדְכְּרוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ

לְהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם
וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת:
לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ
וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם

רש"י

גילית על שם ורואיתם אתו, כמו (יחז' ב' ט') מגלת מן החרכים: **תכלת.** לצבע ירוק של* תלמון[מה]: (לט) **וזכרתם את כל מצות ה'.** שמנין גימטריא של גילית[מו] שם מאות, ושמונה חוטין[מז]

שיטה מקובצת • מו.

בשתי יודי"ן (רא"ם), והטור באורח חיים סימן כ"ד כתב בשם התנחומא שבפעם שלישית כתיב גילית הרי עוד שלשים משלים עשר לכל אחד: מז) והגם שזה רק מנהגינו עתה, אבל לפי הדין לדעת ב"ה די בב' קשרים וג' חוטין וכן עשו בימים קדמונים, אבל עשו י"ג חוליות וא"כ יש שם המנין תרי"ג, ואין נפק"מ, התורה הקפידה שיהיה בה המספר תרי"ג,

לקט בהיר

שהוא עיקר המיוב והמצוה, לזה הביא גם הד"ת, אבל זה אינו עיקר המצוה אלא טעם אחד על המצוה, לזה הביא שניהם (מ"ל): מה) הוא דג שצבע דמו ירוק כמראה הרקיע בטיהרו בלו"י בלע"ז: מו) הגם שכתיב חסר ביו"ד אחת ואינו רק מק"ל, יש שם למקרא וקורין אותו

אור החיים

במקום תפילין רצה לובש תפילין רצה לובש גילית בלא תפילין ואפילו בשאר ימים שבאחד מהם יספיק לזכירת המצות, לזה אמר ועשו וא"ו מוסיף שמצות תפילין במקומה עומדת ומוסיף מצות גילית: **לדורותם** ונתנו וגו'. הולרך לומר לדורותם[רנא]), לפי שלא בשה מצוה זו אלא לזכרון המצות כשיראו אותו, תבא הסברא לומר כשיבא דור קדוש וטהור שאין צריכין לזכרון זה אין צורך בגילית תלמוד לומר לדורותם. עוד יראה בהעיר למה כתב לדורותם בשאינו פרטי המצוה. אבן עזרא שיש במצות גילית ב' דברים הלבן והתכלת, הלבן ישנו בכל זמן, והתכלת יש זמן שאינו מצוי, ונתחכם כ' ואמר לדורותם קודם זכרון התכלת לומר שהלבן לדורותם אבל תכלת כשאינו בנמצא אין חיוב בו[רנב]), והגם שהתכלת אינו מעכב את הלבן ולא הלבן את התכלת (מנחות ל"ח.)[רנג]), אף על פי כן התכלת הוא בנמצא לדורות בלא הפסק מה שאין כן התכלת:

אור בהיר

לכם. רנא) הלא כל המצוות שאינם תלויים בארץ הם לדורותם, ומה יאמנה זו. רנב) ולפי"ז בא מיבא לדורותם לאמנו מכלת. רנג) קושיא היא זו, פי' וא"ם מה יצא לנו מהיבא לדורותם שבא לאמנו מכלת, פשיטא שפטור אם אינו בנמצא, מה יכול לעשות, בשלמא אם היה הדין שאם יש בנמצא מכלת הוא מעכב את הלבן שפיר אתי לאשמעינן שב"ד כשאין מכלת פטור גם מלבן ת"ל לדורותם שאעפ"כ חייב בלבן, אבל מאחר שאינו מעכב פשיטא שחייב בלבן ופשיטא שפטור מתכלת, ותירץ שאה"ל אין הלבה יוצא ממנו אלא הכתוב אומר האמת במה שהוא. רנד) ופי' והיה לכם לגילית והיה לכם לאותם. רנה) במה יזכרו.

הרה"ג ר' רפאל גלדער נבי"ו

יתפרש שמן משחת קודש יהי' זה "לי", שאני אשחתם בשמן המשחה לדורותיכם למשוח מלך המשיח, שהרי על "בשר" אדם לא יוסך רק לבעלות נשמתו וגופו למדריגת מלאך, וע"כ יהי' על ידי בעלמי הביכול, והשחתא מ"ש ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קודש זה יהי' לי לדורותיכם, שמשוח כבודו של משה לא רצה לומר לו שהוא היו רחוי למשוח מלך המשיח ושיהי' גדול ממנו כמבואר במדרש הנ"ל, ע"כ אל בני ישראל תדבר לאמר, היה"ר ב"ב אמן.

ב'מתק ש'חלת ה'לבונה ל'בונה ר"ת שלחן. וכתב הגר"א ז"ל בקול אלי' ברכות (נ"ה ע"א) כל זמן שבית המקדש קיים מחצה מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. דיש כאן רמז לזה דבקטורת משורש בתורה רק ד' והשאר אחיה מדרשא, והנה האריעבה המפורשים במקרא הם ש'חלת ל'בונה ה'לבונה ל'מף וסימנם שלחן לרמז שלשלחנו של אדם מכפר עכדה"ק. גם באגרא דפרקא כתב רמז זה בשם הה"ק מהרל"א מחדיטשוב ז"ל. ולדעתי לפי דרכו י"ל לפמד"א ביומא (כ"ז ע"א) חדשים לקטורת לפי שמעשרת, כדכתיב ישימו קטורה וגו' ברך ה' חילו ופריך הא כתיב ומי וכליל על מזבחך, וימא דשולה מעשרת, ומשמי הא שכיחא, ופירש"י מסתברא דרק קטורת מעשרת, ובתוספת ישנים וכן בתוס' מנחות (נ' ע"א תוס' ד"ה דלא שכיחא) משמע דגם עולה מעשרת, והשתא י"ל קלת רמז רמי' לשיטת רש"י, דאיתא בב"ב (כ"ה ע"ב) וסימנך מעורה בדרום ושלחן בצפון, ומשמע קלת כמו דשפע הכהנה בא ע"י מעורה כך שפע עשירות באה ע"י שלחן, וכן נראה מדברי הרמב"ן (פ' תרומה בפסוק ונתת על השלחן לחם הפנים לפני תמיד"ש, והשתא י"ל הרמז דכמו דשלחן משפיע שפע עשירות כך הקטורת לכהי גרמז שלחן אצל קטורת, ולא אצל קרבן.

ויאמר ה' אל משה לאמר, ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו וגו'.

והקשה הרוה"ק הק' על לשון ויאמר ולא וידבר בכל התורה, וב' פעמים לאמר למה, ולשון ואתה תדבר שאינו רגיל כן בשאר מצות, והרוה"ק הק' מייתי מכילתא ויאמר וגו' לאמר, לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח, ופירש דמלשון ויאמר שהוא לשון חשיבות דייק לה המכילתא תיי"ש. ומ"מ צריך להבין למה דייקא אצל שבת פירש כן המכילתא. וכתב בס' חקל יצחק לפרש לפי מה דאיתא בשבת (קי"ט ע"א) עשיריס שבשאר מלאות (חזן מ"י ובנבל) במה זוכין לעשירות ומשני בשביל שמכבדין את השבת, וקשה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וע"ל דכיון דהקב"ה בעצמו אוה ולא על ידי שליח מ"ש שייך בל תלין, וצריך לשלם השכר בהאי עלמא, וחכו טוזת המכילתא עכ"ד.

והנה מצינו דוגמא לדבר דהקב"ה רוצה לצאת באופן שיקבלו שכר בהאי עלמא, דהיסמח משה (פ' לך בפסוק וילך אברם) כתב טעם אחא דמצות ציצית לא הוה לא מוצה מגא ולא חובה גברא רק באים לבש בגד בת ד' כנפות מחוייב להטיל בו ציצית, ולכאורה אמאי לא חייבה תורה לעשות מצוה חשובה זו, ותירץ היסמח משה על פי מ"ש המהרש"א בסוטה (י"ד ע"א) דמצוה שלא חייבתו תורה רק האדם מחייב את עצמו מותר לעשותו על מנת לקבל פרס, ושכרה בעוה"ז, ורצה הקב"ה לזכות את ישראל בשכר עוה"ז על מצוה חשובה זו ששקול כתרי"ג כנודע, וע"כ לא חייבתו תורה תיי"ש. וה"נ י"ל דכוותה שבת ששקול ככל התורה, רצה הקב"ה שיהי' שכרה בעוה"ז, וע"כ לא אמרה ע"י מלאך או שליח רק שהיה מדברת מגרונו של משה לאמר את "שבתותי" בשם הקב"ה, ובזה מיושב למה בפ' ציצית ג"כ כתוב ויאמר ה' וגו', וכבר עמד הרוה"ק הק' בזה ותירץ לפי דרכו, ולהנ"ל מ"ש דבשני המקומות בא לשון ויאמר לכורות דהקב"ה בעצמו צוה כדי שיקבלו על שניהם השכר בעוה"ז.

וזהו שאמר ישעי' הנביא (נ"ח י"ד) והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי "פי ה' דבר", ולשון זה נ"ב דהיכן מצינו על שבת חזקה כי פי ה' דבר, ועיין רד"ק שם שהקב"ה הבטיח השכר ובודאי יקיים והוא

דוחק, דזהו שייך בכל המצות, אבל לכו"ל הכוונה והאכלתיך נחלת יעקב, שהוא נחלה בלי מצרים כמו שדרשו בשבת (קי"ח ע"ח), והיעב"ץ עמדין בסידור שלו (בליל שבת) כתב דיש בכלל זה בלי מצרים ויסורים, והרמז שבכרה בטוב"ז, כי פי כ' דיבר ולא ע"י מלאך ושליח והטעם כדי שיצטרך לשלם בטוב"ז.

והנה בכתבי האריז"ל ובסידור ר' שבתי וכן במדבר קדמות בשם האריז"ל (מערכת מ' אות כ"ג) איתא, שבשעת חטא העגל קיבל משה רביע כל הכתרים שקבלו ישראל מס' ריבוא מלאכים בשביל נעשה ונשמע ומזה קרן אור פני משה, ובכל שבת מחזירם לישראל, והרי זה מסירות נפש ממשה רביע בשביל טובת ישראל וע"כ רצה הקב"ה לזכות את משה שהוא יכי' השליח להשפיע לישראל גם טובות גשמיות בשבת, וע"כ אמר "ואתה" דבר אל בני ישראל, מכיון שהנך משפיע להם מרצונך רוחניות תשפיע גם שכר טוב"ז ע"י שיהי' הדיבור בנחינת זה הדבר, ושייך בל תלין כנ"ל.

ויש לשלב בזה הלשון את "שבתותי" תשמורו, דידוע מ"ש התוס' בשבת (קי"ג ע"ב ד"ה שלא) שבשבת צריך למעט בדיבור, ובטעם מגדיש בפרשתן (ד"ה וכן) אסמכה אקרא דכתיב אלכן (ל"ד כ"ח) בחרש ובקציר תשבות, וקשה דהו"ל לכתוב מחרש ומקציר תשבות, וע"כ כתיב בחרש לרמז לשון שתיקה מלשון (שמות י"ד י"ד) ואתם תחרישון, ובקציר דעב"פ צריך לקצר בדיבורו עיי"ש. והטולם מפרשין יתר על כן בפייט דכל מקדש דאיתא שם עזור לשונאים בשביעי בחרש ובקציר עולמים, ולשון עולמים אין לה ביאור, ורמזו לפרש לשונאים בשביעי בחרי"ש ששותקין לגמרי מדיבורי חול, ובקציר עולמים ולקצר צריך לעולם, חה י"ל ג"כ את "שבתותי" תשמורו דהכוונה בשתיקה, דממה שבת הקב"ה מדיבור שכל העולם נברא בדיבור, חכו את שבתותי תשמורו לשבות מדיבור כמ"ש השל"ה הק' (מס' שבת קל"ה ע"ב) וחנוכת התורה. ואני שמעתי מפ"ק הרה"ל מקאלאמין זצ"ל דמיעוט הדיבור הוא סגולה לעשירות, וע"ז אמרו במנחות (פ"ו ע"ח) וסימנך עשירין מקמלין, שמקמלין בדיבור, והשתא י"ל דמיאמר שמעינן דהקב"ה בעצמו אמרה ושברה בטוב"ז, ומסוגל לעשירות כנ"ל, וע"ז אמר הקרא את שבתותי תשמורו דצריך לסייע לסגולה זו ע"י השתיקה.

והנה שבת סגולתה גם להשפיע רוחניות כמ"ש

כבני יששכר בהקדמה ובשאר מקומות כי שבת היא יומא דאורייתא, דלכו"ע בשבת ניתנה תורה (שבת פ"ו ע"ב), ומסוגל להשגת התורה, וסברא החיצונה הוא דע"י כיבוד שבת בהכילה ושתי' ותענוגי הגוף זוכין לעשירות וע"י עסק בתורה ותפלה זוכין להשגת רוחניות, אבל באמת אינו כן שהרי כתיב (ישעי' נ"ח י"ד) אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, משמע דע"י התענוג רוחני שהיא על ה' זוכין לעשירות וממילא ע"י העסק בתורה ותפלה זוכין לעשירות וע"י עסק התענוגים גשמיים זוכין להשגת התורה, ואין תימה בזה שדרכי התורה הם להיפוך מסברת אנשיה וכמ"ש החתם סופר המה פעמים הפך בה והפך בה בתחלה (פ"ה מכ"ב) דבתורה מלינו הפכיות מסברת אנשיה, ובזה מובן הא דאיתא בש"ע או"ח (סי' ר"ל ס"ב בהג"ה) דת"ח העוסקין בכל השבוע בתורה ימשיכו בשבת בתענוגים ולריך טעם למה, ולכו"ל א"ש דע"י המשכה בתענוגים זוכין להשגת רוחניות.

אך את שבתותי תשמורו. ואמרו חז"ל (שבת קי"ח ע"ב) אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות מיד נגאלין, והקשה הטעם מגדיש פ' בהר (ד"ה והנה לפוס) מהא דבילקוט איתא שבת א' ותירץ על פי מה דאיתא בזהר"ק (בהקדמה כ' ע"ב) דהני בשבת א' ואחד הוא השתים דלילה ודיום עיי"ש, גם יש לדקדק הלשון "מיד" נגאלין דמה הוא הפירוש של מיד.

ואמרתי במסיבה לטובת ישיבתנו הק' בב' חופים, הרלשון לשמד"א במדרש שה"ש על הקרא שם (ד' ע"ז) עורי לפון ובואי תימן, לא הבולם הזה הבולם הבא בטולם הזה הברוח הרומית מנשבת אין רוח לשונית מנשבת הברוח לשונית מנשבת וכו', אבל

לעתיד ב' הרוחות
בלשות הביה (בפ
בתרא (כ"ה ע"ב)
יפין וסימנך מטו
הברוח הרומית מנ
השגת התורה קשה
להעשיר קשה לו
בתנות (פ"ב מ"ה)
אבל לעתיד כתיב
ותחנתו, וכתיב (ירמ
דיחנו בני ישראל ל
דאיתא בברכות (י
מהדדי הוה אמרו
לחיי הטולם הבא ב
הבוונה שיחבה לשתי

ואיתא בזוה"ק (
שבת דכמ
הבשבת ה"ל הת"ח
דה"ה דהת"ח הוא
הדאיתא בזוה"ק ח"
ותתא ביומא שביעי
משפיע להמשמים
הבזוה"ק ח"ג (נ"ג
דיתחזון לגביהי מהי
אלמלי שמרו ישראל
הבשבת ושבת של הה
בגאלין, שיהי' אנלם
שיחבו לשתי שלחנות.

עוד יש לפרש הב
שבתות מיד ע
(י"ז ע"ב ד"ה אתחל
הקמי של הגאולה הב
תקע בשופר ובוה
מלרות הגלות, ומחל
מבטלתא זל"ל הפירוש
הטולמים של שלש ב

שאני בית הכסא דנפיש זוהמא. תימה כקוף (ב) פ"ק דמגילה (דף ג.) גרס בני רבינא הזמיט לבית הכסא ומזמיט לבית המרחץ מהו אלמא במרחץ נמי מיבעיא ליה ויש מומחין אומרים מן הספרים מפני הן דהכא ומיהו יש לקיים שם הגיר' והכא ה"מ מאי לאו כי היכי דלא אפשיטא ליה מבית הכסא ה"נ לא אפשיטא ליה מבית המרחץ ומשמי אלמי בית הכסא דנפיש זוהמיה להכי מ) לא אפשיטא ליה אבל מרחץ בעי רבינא הזמיט לבית המרחץ ומזמיט לבית הכסא ה"נ לא אפשיטא ליה אלא מהיכא מתנא לה אלא מהיכא מתנא לה אלא מהיכא מתנא ל

מכם כל פגעים, ומאיר ומקדש נשמתכם ומוחל לעונותיכם. ומי שיכול לבא לבחינת זכור בוודאי מה טוב.

או יש לומר, דרמז לן הכתוב ענין אחר, והוא בוודאי אם כל ישראל היו יכולין לקיים שמירת שבת מה טוב, אך אף על פי שאנחנו חלילה הרבה אינם מקיימים כראוי, הבטיח לנו הכתוב שעל ידי הצדיקים שבדור, אשר הם שומרים שבת כראוי, והם עושין תענוג להבורא. והצדיק נקרא שבת כנודע (זוה"ק ח"ב צד, ב). וזה שכתוב 'אך' רצה לומר אף אם יהיו מקיימי שבת בדרך מיעוט, 'את שבתותי תשמורו' רצה לומר על ידי הצדיקים הנקראים שבת 'תשמורו', כל זרע ישראל יהיה לכם שמירה מכל דבר רע, ובזכות שמירת הצדיקים יהיה גנון והציל[כג] על שארית ישראל. 'כי אות הוא ביני וביניכם', דהצדיק נקרא אות (זוה"ק ח"א השמטות רסו, א), דהוא אות ורושם בין כנסת ישראל להבורא. 'לדעת כי אני ה' מקדשכם', רצה לומר דעל ידי הצדיק נתפרסם קדושתו יתברך, שהוא המושך דיעה לעולם, ומודיע קדושת אלהים לבני אדם, ועל ידי אות הצדיק ישמורו את ישראל מכל דבר רע ומעלה אותם, ומעלה השם יתברך כאילו שמרו כולם:

או יבואר, דהנה הקב"ה רצה לזכות את ישראל בעולם הבא, לכך נתן להם תורה ומצות (מכות כג, ב). והנה הקב"ה רצה להטעים לזרע ישראל שכר עולם הבא הרוחני, ולכך נתן להם את יום השבת דהוא תענוג רוחני מעין עולם הבא (ברכות נז, ב), ובשבת כל אדם יכול להכחין התענוג הרוחני. אך כיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט, ב), והיאך יהנה אותם בתענוג שבת, לכך התחכם השם יתברך ונתן להם בתורת מתנה. ושכר גופיה של מצות ליכא בהאי עלמא, אבל יכול השם יתברך ליתן במתנה אף בעולם השפל הזה, להטעים לעושי רצונו ושומרי שבת מעין תענוג עולם הבא.

וזה שכתוב 'אך את שבתותי תשמורו', ועל ידי שתשמרו שבת בזה תטעימו תענוג הרוחני, וזה יהיה אות לכם על שכר עולם הבא. וזה שכתוב 'כי אות וכו' לדעת כי אני ה' מקדשכם' רצה לומר שעל ידי שמירת שבת תבואו לידע שאני השם אשר מקדש אתכם לעולם הנצחי, לעולם שכולו שבת (תמיד פ"ז משנה ד; ר"ה לא, א).

וזהו שהשם יתברך צוה למשה להודיע לישראל זה המתנה טובה אשר ישיגו בשבת, ולא המצוה, דהא כל המצות הודיע להם משה, אך בכאן הודיע להם היתרון אשר ישיגו על ידי מצוה זו, כדי שיבינו השכר שצפון להם, דבלאו שבת אי אפשר להודיע בהאי עלמא, דהא לא עבידא לגלויי בעולם הזה[כד]. מה שאין כן משה השיג בעולם הזה וראה עולמו בחיים, ואין זה שכר שבת, כי השבת גופא

כג. ע"פ לשון הכתוב ישעיה לא, ה. כד. עי' ביצה טז, א: אמר רבי חמא ברבי חנינא הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו כו', מיתיבי 'לדעת כי אני ה' מקדשכם' אמר לו הקב"ה למשה, משה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיע אותם, מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. לא קשיא, הא במתנה דעבידא לאגלויי הא במתנה דלא עבידא

[illegible] השכר, כמאמר חכמינו ז"ל (אבות פ"ד [illegible] ב) 'שכר מצוה מצוה', זהו התענוג [illegible] שמירת שבת זהו גופא הוא השכר[כה], [illegible] לאומות לא הודיע השם יתברך זה [illegible] ליתן שכר[כו], רצה לומר זה המתנה אשר [illegible] משיגים זרע ישראל בשבת, ואל יתערב זר בשמחתם[כז]:

ובאור על הא דאמרינן בתפילת שבת (נוסח ברכת יוצר אור בשחרית) **אין ערוך לך** [illegible] דהנה לא זו בלבד דאם אדם עובד את [illegible] השם יתברך על מנת לקבל פרס, אף דאין [illegible] גורע כל כך, כמו שדרשו (שבת סג, א) [illegible] אורך ימים בימינה' (משלי ג, טז) למיימינים [illegible], ובשמאלה עושר וכבוד, אם כן הוא [illegible] שמאלית, אך אין זה עיקר העבודה, ועיקר העבודות צריך להיות שלא ירצה האדם העובד שום דבר, ולא יבקש רק את שמו יתברך, וזהו גופא יהיה שכרו מה שעובד השם[כח]. וזהו שאומרים 'אין ערוך לך ה' אלוהינו בעולם הזה', רצה לומר שאין אני רוצה שום תענוג עולם הזה, ואם תאמר אעבוד את ה' על מנת שאזכה לחיי עולם הבא תענוג הרוחני, גם זה לאו עבודה לשמה, רק שם בעולם הנשמות יש שמבקשים תענוג רוחני, ויש צדיקים שאינם מבקשים אפילו שם בעולם האמת זולת השגת חכמת אלהות, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות סד, א) צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא[כט], וזהו שאומרים אין ערוך לך כו' 'ואין

[illegible] לגלויי, שבת נמי מתנה דעבידא לאגלויי, מתן שכרה לא עבידא לאגלויי. ע"כ. כה. עי' פרשת עקב ד"ה [illegible] היה עקב: דהכלל הוא, דבאמת מה שהקב"ה נותן שכר בעד המצוה זה הפחות שבתענוגים, והתענוג העיקר [illegible] השכר הוא המצוה גופא, מה שאדם עושה נחת רוח ליוצרו, ועושה רצונו ומקיים מצותו, כמו שאמר התנא [illegible] שכר מצוה מצוה', דגופא של מצוה הוא התענוג והשכר בעד המצוה, ומה שהקב"ה הוא משלם השכר לעולם [illegible] הוא פחות שבתענוגים, אבל עיקר התענוג הוא המצוה גופא, מה שאדם עושה רצון הבורא, ומשמח כביכול [illegible] הבורא כל העולמות. ע"כ. ובפרשת ראה ד"ה או יש לומר שהמפרשים: ונראה, דידוע דברי חכמינו ז"ל דשכר [illegible] מצוה בהאי עלמא ליכא, אבל יש שכר אחד שאדם מקבל אף בזה העולם, והוא ד'שכר מצוה מצוה', ורצה [illegible] לומר דשכר של מצוה הוא המצוה גופא שעשה, דאין צריך יותר שכר, רק זה גופא שזוכה לעשות מצוה ועשה [illegible] לגוג להבורא אין לך שכר יותר מזה. ע"כ. ועי' תולדות יעקב יוסף פ' קדושים אות ה: וכן שמעתי ממורי [illegible] דשכר מצוה מצוה' (אבות פ"ד משנה ב), שאין לך שכר גדול מזה ממה שיש לו תענוג ממצוה עצמו בעשותה [illegible] שמחה, שהוא גדול אף אם לא היה שכר יותר די. ע"כ. ובדגל מחנה אפרים פ' קרח ד"ה אני חלקך: על [illegible] 'שכר מצוה מצוה', היינו זהו השכר של המצוה, המצוה עצמה, שזכה לעשות מצוה. ע"כ. ועי' מאור [illegible] פ' וירא ד"ה בש"ס דשבת: כמו שכתוב באבות 'ששכר מצוה מצוה', שעיקר שכר מן המצוה הוא [illegible] מצוה, שהוא הדביקות האלהי והתענוג הרוחני שבעשיית המצוה, שהיא בחינת קבלת פני השכינה. ע"כ. [illegible] עבודת ישראל פרקי אבות פ"א משנה ג ושם פ"ד משנה ב; מאור ושמש ליקוטים ד"ה במסכת אבות. [illegible] עי' ביצה טז, א שם: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל מצות שנתן להם הקב"ה לישראל [illegible] נתן להם בפרהסיא, חוץ משבת שנתן להם בצנעא, שנאמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. אי הכי [illegible] לענשו נכרים עלה, שבת אודועי אודעינהו, מתן שכרה לא אודעינהו. ע"כ. כז. ע"פ לשון הכתוב [illegible] משלי יד, י: ובשמחתו לא יתערב זר. כח. ועי' שארית ישראל שער השובבי"ם דרוש רביעי: וכמו שנשמע [illegible] בשם הרב הגדול מבארדיטשוב, שאמר: לעבוד את ה' יש נחת ותענוג גדול, אבל העיקר העבודה הוא שלא [illegible] לקבל מזה תענוג גדול לעצמו. ע"כ. כט. ועי' באופן אחר קצת בס' תולדות יצחק בן לוי פ' ריחי ד"ה [illegible] ויגוע ויאסף: מפי אאמו"ר הגאון הקדוש נשמתו בגן עדן, כי צדיק שמתפלל תמיד על הדור, זה הצדיק

מרן רבי יחמיאל ישראל יצחק בן דב״ר
מאלכסנדר

אם מתבטלן האדם אין ומה הושפל והורד מצבו עד שביטל ממנו עזר העליון, ועד כמה הוא מרוחק ומגושם, ממילא כשמרגיש בשפלות ערכו ושאין לו שום עלה ומנוס ומפלט, ונעשה באמת נכנע ושפל ומקרע לבו לקרעים, אז בכח העניוות ובלבו הנשבר הקב״ה חומר לו מחירה מתחת כסא כבודו ומרחם עליו ופותח לו פתח לתשובה, כמו שמצינו במנשה [ע׳ לעיל פ׳ בא מאמר א׳ באריכות]. וזש״א (ברכת יוצר דש״ק) ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד׳, שהשבת קודש מטיב בהטבה איבריו של אדם שלא ישתוקקו ויכספו לשום דבר שבעולם רק לעשות רצון הטוב״ה, שכ״ז שאיברין ש״א מלוכלכים אין לבו משתוקק לטוב, וכמו״ש דהע״ה (תהלים מ׳, י״ז) השגוני עוונתי ולא יכולתי לראות, והש״ק מטיב ומשבח את האדם ורואה שטוב להודות לד׳, וזהו ואומר טוב להודות לד׳. וזהו שמועיל תשובה בש״ק אפי׳ על פגם המות. וזהו שאחז״ל (שבת קי״ח.) כל המענג את השבת וכו׳ היינו במה שעושה תשובה בש״ק. וזהו שאחז״ל אפי׳ אם חטא בע״ז כדור אנוש, שפגמו באמונה ואמרו אין כבודו להשגיח בתחתונים, עכ״ז ע״י שמירת שבת קודש כדת ממילא בא לתשובת המשקל כהנ״ל וע״י זה מוחלין לו:

[ע״ע לקמן פר׳ ויקהל, ששייך לפרשה זו]

פרשת פרה

[א] **דברי** כ״ק אדון מורינו ורבינו הרב הק׳ סבא קדישא מוהר״י מווארקא זצללה״ה, כאשר שמענו מכ״ק אאמו״ר זצללה״ה זי״ע, והוא על קושית הבאמ״ח וסה״ק הלא ר׳ משה הדרשן גילה לנו טעם פרה (רש״י במדבר י״ט, כ״ב) ומדוע נקרא חוקה, [אם אמנם כי באמת אינו קושיא כי החוקה הוא שמטהר טמאים ומטמא טהורים] וכ״ק רבינו הק׳ הנ״ל תירץ קושייתם, והוא, כי ידוע אשר עיקר חטא העגל נגמר מחסרון אמונה [והיינו כי אמונה נקרא בזמן שהשכל אינו מאיר והמוח אינו בהיר וכד״א (תהלים נ״ב, ב׳) ואמונתך בלילות, ודור הזה כאשר חסר להם מרע״ה שעה קטנה והשכל לא האיר להם כ״כ מיד עשו מה שעשו], והתיקון הוא תשובת המשקל התחזקות האמונה, היינו להאמין בפשיטות אף שלא נדע ולא נשיג בשכלינו אעפ״כ נאמין במצות הש״י, וזה הוא דברי ר׳ משה הדרשן, יען שהפרה הוא חוקה בלא טעם ולא נדע ונשיג שום טעם עפ״י שכלינו ואעפ״כ אנו מקיימין אותה, ע״כ הוא תיקון לחטא העגל, חסרון אמונה ר״ל, תבוא פרה שאין לה שום טעם רק הכל מצד האמונה ותכפר על מעשה העגל חסרון אמונה ר״ל. וכעין זה פירש עט״ר א״ז הה״צ זצללה״ה הפסוק (תהלים קי״ט, ס״ו) טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי, היינו מי שחפץ לעשות רק המצוה שיודע טעמה ומבין בהשכל, אבל אם אינו מבין אינו חפץ לעשות המצוה באמונה לבד, מסתירין לו מן השמים הטעם וכוונת המצוה, יען כי לא באלה חפץ ד׳, רק לעשות המצו׳ באמונה שלימה [אף שלא נדע, לזאת ביקש דהע״ה הודיעני ד׳ טעם ועריבת המצוה, כי אף אם לא אדע טעמה אעשה אותה באמונה שלימה] לזאת אל תסתר ממני טעמה ונמדני] ובזה פירש כ״ק אאמו״ר זצללה״ה זי״ע דברי המדרש (במ״ר י״ט, ד׳) לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר חוקה, היינו דמרע״ה לא חטא בחטא העגל ולא נצרך להתיקון הזה ולכן גילה לו הקב״ה הטעם ממצוה זאת, אבל לאחרים שפגמו באמונה בחטא הנ״ל, להם מוכרח הדבר להיות חוקה בלי טעם, למען יכופר להם חטאם ע״י אמונת המצוה הזאת.

ולהבין

ר׳ יחיאל מיכל מזלאטשוב ז״ל, ויבא נח וגו׳, ופירש״י ז״ל אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, עד שדחקוהו המים עכ״ל. והלא פלא גדול לחשוד את נח הצדיק שהיה מקטני אמנה בהשי״ת ח״ו, וג״ל דהנה תיבת אמונה יש לו שני פירושים, א׳ כפשוטו האמנת הדבר שבוודאי יהיה כך, עוד יש לומר אמונה מלשון ויהי אומן את הדסה (אסתר ב), והוא לשון המשכה וגידול, כי באמונה יש כח זה שעל ידי האמונה יומשך הדבר הזה ממקורו ויבוא, היינו ע״י שהוא מאמין בהש״י ובוטח בו באמונה שלימה על שום איזה דבר, אז נמשך הדבר ההוא ובא בשלימות. לבבו ובכל נפשו בתמימות כדרכו הטוב מאז ומקדם, אך בדבר זה היה ירא להאמין באמונה שלימה בכל לבבו, כי אולי יהיה הוא הגורם להבאת המבול, היינו ע״י שלימות אמונתו יומשך בוודאי מזה הבאת המבול, ולא היה יודע איך ליתן עצות בנפשו מה לעשות, וזהו שפירש״י ז״ל מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין, ר״ל באמת היה מאמין, רק שירא להאמין בשלימות שהשי״ת יביא המבול, כי אולי יהיה הוא הגורם לזה וכנ״ל, עד שדחקוהו המים כו׳, והבן היטב ודפח״ח.

אוהב ישראל[יג]

והנה נח הצדיק בוודאי האמין בשלימות בכל אשר דיבר אליו השי״ת, בכל

(ח, א) **ויזכור אלהים את נח ואת כו׳ עד וישוכו המים.** בשם אביו

מאן מלכי

יג. ובנו הרה״ק רבי יצחק מראדוויל זי״ע, כותב בספרו בזה״ל: ויבא נח וגו׳ ופרש״י ז״ל נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין עד שדחפוהו המים אל התיבה, ואיך שייך שלא האמין שיבא מבול, ומשמע שלא האמין בה׳ והא היה צדיק תמים, ובוודאי כוונת רש״י לא היה עפ״י פשטות שמקטני אמנה היה ח״ו, ובוודאי האמין בה׳ שיבא מבול, ועפ״י האמת כמו שאמר אבי הקדוש ז״ל אמונה הוא לשון המשכה, כמו ויהי אומן את הדסה, אמונה הוא הצינור, האדם כמו שהוא מאמין כך יכול אדם להמשיך אליו כל הטובות וכל הברכות מן המקור, והוא דבר עמוק, וכמו שאמרו (יל״ש משלח ר״מ) שלא נגאלו ישראל אלא בשביל אמונה, לזה אמר משה (שמות ו יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה, והוא פלא מרע״ה אדון הנבואים אמר לכביכול ב״ה, איך ישמענו פרעה, דבוודאי ידע היטב שכביכול ב״ה הוא הכל יכול וישמע פרעה בע״כ, וישלח את בני ישראל, וזה שאמר ואיך ישמענו פרעה, כוונתו היה בזה שאמרו שלא נגאלו ישראל אלא בשביל האמונה, ומקוצר רוח ועבודה קשה כתיב ולא שמעו אל משה, לזה אמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה, והוא בלתי אפשר שישלחם מצד שהגאולה הוא בזכות האמונה, וכמו שאמר אבי ז״ל, והם לא יאמינו לי ואיך ישמע אלי פרעה שישלחם ואני ערל שפתים שאין לי צורך לדבר אל פרעה, כי זאת ידע שפרעה בוודאי ישלחם בעל כרחו וישמע תיכף, אך באופן זה כשישראל יאמינו לי וישמעו אלי, וישמע אלי פרעה בוודאי, אבל כמ״ש שהם לא האמינו לי ולא שמעו אלי, איך יכול להיות שישמע פרעה, דהוא בלתי אפשר וד״ל, ורצונו היה שכביכול ב״ה ישפיע לבני ישראל אמונה שלימה שיאמינו שיוציא אותם מארץ מצרים, וממילא ישמע אליו פרעה והבן.

ויבא לנכון מה שפרש״י ז״ל שנח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין, ואמר המדרש שמשה אמר לנח אני גדול ממך שהצלתי את דורי ואתה לא הצלת את דורך, ובאמת נח איש צדיק תמים היה וביכלתו היה להציל את דורו כמ״ש אמונה היא המשכה, לזה הכניס א״ע בקטנות האמונה ולא היה מאמין שיבא מבול, בכדי שלא להמשיך המבול, ולא רצה לכנס אל התיבה, ואמר בלבו כביכול ב״ה רוצה להציל אותי ולא האמין שיבא מבול ובזה יציל את דורו, לזה כוון רש״י ז״ל שהיה מאמין ואינו מאמין בזה העצה יציל את עצמו ואת דורו וד״ל, וזה שאמר לו משה אתה לא הצלת את דורך, ובאמת בזה העצה יכולת היה בידך להציל את דורך, אך בזה

הה״ק רי״מ זצלה״ה וקשה למה כתב על הארץ הרי הי׳ כולו מים, ועוד למה היה צריך עוד רוח הרי בלא רוח היה יכול לעשות שלא יהי׳ עוד מים אלא הכלל שהתורה לומד את האדם שילך בדרך הישר וכשרוצה לילך בדרכי התשובה צריך להרחיק הארציות מחמת שצריך בעוה״ז אכילה ושתיה וזיווג אלא שצריך להיות בהדרג׳ לשמור א״ע מתאוה יתירה, כמ״ש הרב ר׳ **זאב מזיטאמיר** בס׳ אור המאיר ע״פ (במדבר י״ג) ארץ אוכלת יושביה אכלת לשון כליא יושביה ל׳ עיכוב כמ״ש ותשבו בקדש (דברים א׳) דהיינו שצריך לעכב הארציות וכשהשי״ת רוצה לעזור את האדם לילך בדרכי התשובה מוציא רוח טהרה על האדם כמ״ש מוציא רוח מאוצרותיו (תהלים קל״ה) ואז הולכים מאתו כל הדיבורים רעים ובאים כל הטובות ועתה פי׳ הפסוק כך ויזכור אלהים את נח מחמת שהיה טהרה על הטומאה מחמת שזכר אותם וישכו המים היינו הצרה שנעשה כלו טוב ובא לציון גואל.

הפארת צבי זאב-מכנו הה״ק רבי זאב מזבאריז זצ״ל[יד]

מאן מלכי

שהאמנת קצת המשכת את המבול, בדורי לא האמנתי כלל וידעתי שמאתו לא תצא הרעות, והתפללתי והצלתי את דורי, אבל אתה האמנת ולא התפללת לא הצלת, ובזה שהאמנת המשכת את המבול, לזה כוון רש״י ז״ל ברוח קדשו שנח מקטני אמנה היה, עד שדחפוהו המים אל התיבה והבן.

(אור יצחק, נח)

והצדיק רבי יהושע העשיל מרימנוב ז״ל כותב וז״ל: ויבא נח וגו׳ ופרש״י וכו׳, ויש להקשות קושיא עצומה איך שייך לאמר על נח שהיה מקטני אמנה, והכתוב מעיד עליו שהיה צדיק תמים, ושמעתי בשם הרב הקדוש מורינו יחיאל מיכל מזלאטשוב ז״ל, וז״ל: כבר ידוע כי אמונה הוא מלשון המשכה כמ״ש ויהי אומן את הדסה, ובאמת הוא כך שמי שמאמין באמונה שלימה שהבורא ית״ש הוא כל יכול ואין מעצור לד׳ מהושיע, אז על ידי אותו האמונה יכול להשיג ולהמשיך לעצמו מהשי״ת כל מבוקשו לטובה, כמו שפרש״י ז״ל לא נגאלו ישראל ממצרים אלא משכר אמונה שנאמר ויאמן העם, היינו שע״י האמונה המשיכו על עצמם את הגאולה, ובודאי נח מתיירא להתמיד את האמונה הזאת ולהחזיקה בלבו תמיד בכל עת, כי היה מתיירא שמא ע״י אמונתו ימשיך ויקרב שיבא המבול תיכף, ולכך הקטין אמונתו, עד שראה המים באים אז החזיק באמונתו ונכנס לתיבה, כי ראה כי כלתה עליהם הרעה מאת המלך מלכו של עולם, וזה שפרש״י נח מקטני אמנה היה, ר״ל שהקטין אמונתו, מאמין ר״ל אמת שהיה מאמין גדול כשאמר לו הקב״ה, אבל אינו מאמין באמונה שלימה עד שדחפוהו המים, וראה שהגיע עת בא דברו, אז החזיק באמונתו הראשונה בתמידיות, עכ״ל הצדיק.

(תורת חכמים, נח)

ועיין עוד לקמן בפרשת שלח מזה הענין בשם שפתי צדיקים עה״פ מבלתי יכלת ה׳ להביא את העם הזה אל הארץ.

יד. ועיין בהגהות ברזין דאורייתא אות י״ד שחולק על תפארת צבי זאב שמציין על מאמר זה בשם אביו ואומר שבכ״י שתח״י נראה שהוא דברי עצמו. וכן מסתבר ומוכח שהרי אמר בתוכו בשם בעל אור המאיר, ובאם היה בשם אביו בודאי לא היה אומר בשם הרב אור המאיר, והנה מזה משמע שהמה דברי עצמו, ועיי״ש עוד בהגה״ה (י״א) שבאור המאיר הביא ששמע זה מהמגיד ז״ל, וכאן הביאו בשם אור המאיר, וסיים שם (בהגהות) שכוונתו על רבינו מהר״ב מ״מ דק״ק מעזריטש.

ובספר מים רבים מביאו בשם תפארת צבי זאב שהוא בשם אביו.

28

ספר מלכי בקודש

הרב הקדוש מרן רבי יחיאל מיכל מזלטשוב